

**ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

НЕСТЕРЕНКО ТЕТЯНА ВАСИЛІВНА

УДК 343.9:343.54-055.2(477)(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

**КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ
ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ВІДНОСНО
ЖІНОК В УКРАЇНІ**

Спеціальність 081 – Право

Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора
філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Т.В. Нестеренко**

Науковий керівник: **Назимко Єгор Сергійович**, доктор юридичних наук,
професор

Кропивницький – 2026

АНОТАЦІЯ

Нестеренко Т.В. Кримінологічна характеристика та запобігання домашньому насильству, що вчиняється відносно жінок в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Донецький державний університет внутрішніх справ, Кропивницький. – 2026.

У дисертації надано кримінологічну характеристику домашнього насильства, яке вчиняється щодо жінок, а також надано пропозиції, спрямовані на удосконалення положень КК України та кримінологічної практики щодо запобігання таким кримінальним правопорушенням. У роботі виявлено та обґрунтовано сукупність нових положень, висновків і рекомендацій.

Зауважено, що найбільш розповсюдженими та типовими є випадки вчинення домашнього насильства щодо подружжя або колишнього подружжя, а отже суб'єкту, як правило, вже виповнилось 18 років. Проте вказівка у диспозиції статті на можливість вчинення домашнього насильства щодо «іншої особи, із якою потерпілий перебуває або перебував у сімейних або близьких відносинах» не унеможливорює ситуації вчинення такого діяння особою у віці 14-15 років, поготів із урахуванням того, що галузеве законодавство також передбачає статус «дитини-кривдника», нижню вікову межу якої не обмежено. Відзначено, що випадки, коли особи у віці 14-15 років вчиняють домашнє насильство є непоодинокими у зарубіжних країнах.

Наведено додаткові аргументи щодо доцільності виокремлення самостійного розділу «Кримінальні правопорушення проти сім'ї та дітей», в якому варто розмістити систематизовані кримінальні правопорушення, пов'язані із домашнім насильством. За умови виокремлення самостійного розділу, вчинення сексуального насильства (зґвалтування) щодо близької людини або колишнього подружжя доцільно встановити кваліфікуючою ознакою домашнього насильства, яке каратиметься покаранням у виді

обмеження або позбавлення волі на строк не менше ніж п'ять років. За наведених вище умов, кваліфікуючими/особливо кваліфікуючими ознаками домашнього насильства також мають стати: фізичне насильство, поєднане із незаконним позбавленням волі, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень.

Доведено, що окремої уваги потребує визначення доцільності виокремити із диспозиції ст. 126-1 КК України таку ознаку як «систематичність», що дозволило б більш ефективно протидіяти таким кримінальним правопорушенням заходами кримінально-правового характеру. Необхідно додатково розглянути доцільність зниження віку кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства та можливості притягати за такі діяння осіб із 14 років. Вказане дозволить забезпечити кореляцію між Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та нормами національного кримінального законодавства, а також сприятиме зниженню ризиків потенційного збільшення кількісного показника таких протиправних діянь за рахунок випадків вчинення їх особами, яким не виповнилось 16 років. Зауважено, що запропоноване надасть можливість наблизити українське законодавство до вимог європейських правових документів у сфері протидії та запобігання домашньому насильству, а також дозволить привести у відповідність положення кримінального законодавства Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», що у свою чергу сприятиме об'єктивізації судового розгляду кримінальних проваджень, розпочатих за фактом вчинення домашнього насильства.

Встановлено, що підставами криміналізації домашнього насильства в Україні є: 1) суспільна небезпечність протиправного діяння та необхідність кримінально-правової заборони, що підтверджується високою латентністю такого кримінального правопорушення, а також неможливістю якісно впливати на кількісний показник таких правопорушень без застосування кримінально-правових заборон. Останнє також підтверджено тривалим існуванням у КУпАП норми, у якій було передбачено адміністративну відповідальність за насильство в сім'ї, яка за весь час існування підтвердила

низьку ефективність; 2) відносна поширеність протиправного діяння, що підтверджується наявністю відповідної судової практики, статистичних даних правоохоронних органів, а також чисельних досліджень, проведених засобами медіа; 3) потреба у виконанні міжнародно-правових зобов'язань; 4) співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації. Криміналізація домашнього насильства та створення низки додаткових заходів кримінально-правового впливу на особу, яка вчинила таке кримінальне правопорушення має більшість позитивних наслідків, якими унеможливлено уникнення від процесу виправлення, що забезпечено не тільки потребою відбувати покарання та виконувати обмежувальні заходи, а і криміналізацією ухилення від виконання останніх.

Констатовано, що більшість досліджуваних країн мають схожий із Україною механізм протидії та запобігання домашньому насильству. У частині держав наявний і самостійний нормативно-правовий акт, який регулює суспільні відносини у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, і відповідні заборони у кримінальному законодавстві (Польща, Німеччина, Італія); у частині відповідальність за домашнє насильство передбачена лише у кримінальному законодавстві (Чехія, Латвія, Швеція, Франція). Серед позитивних рис необхідно виокремити те, що у більшості досліджуваних країн передбачено кримінальну відповідальність за переслідування як кримінальне правопорушення, пов'язане із домашнім насильством. Вказаний підхід видається актуальним для запозичення та імплементації у національне кримінальне законодавство із наступною криміналізацією такого суспільно небезпечного діяння.

Встановлено, що кількісний показник кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством має стійку тенденцію до щорічного збільшення, що обумовлено декількома об'єктивними факторами – незадовільною та нестабільною політико-економічною ситуацією в державі, що загострює соціальну нерівність та конфлікти, зокрема міжособистісні та родинні; пандемією коронавірусної хвороби, у зв'язку із якою багато осіб були

вимушені працювати дистанційно та постійно перебували в умовах ізоляції із іншими членами родини, що потенційно впливало на формування та розвиток конфліктних ситуацій; повномасштабна агресія російської федерації проти України призвела до окупації окремих територій, що мало наслідком втрату робочих місць, внутрішні переміщення та, в окремих випадках, вимушене роздільне проживання із іншими членами родини, появу складнощів у відновленні втрачених соціальних зв'язків. Окрема проблема полягає у збільшенні кількості таких протиправних діянь, вчинених військовослужбовцями, як правило, через особливості перебігу посттравматичного стресового розладу. Основною категорією потерпілих є саме жінки. Це можна пояснити як з точки зору особливостей жіночої фізіології, що спрощує механізм реалізації кримінально протиправного умислу, так особливостями міжособистісної взаємодії між статями, які є історично сформованими. Статистичні дані свідчать про те, що найбільший кількісний показник таких кримінальних правопорушень зафіксований у сільській місцевості. Це також логічно пояснюється особливостями життєдіяльності населення сільської місцевості, часто незадовільним рівнем працевлаштування, маргіналізацією та надлишком вільного часу. Найбільш типовою формою насильства є психологічне, найменш типовою – економічне.

Аргументовано, що в сучасному суспільстві домашнє насильство, як і більшість інших кримінальних правопорушень, продовжує трансформуватися та набуває нетипових рис. Це свідчить про зміну детермінаційного комплексу, чому сприяють політичні та економічні перетворення в державі. Основним способом позитивно вплинути на негативні коливання динаміки є переосмислення причин, чинників та умов, які сприяють вчиненню домашнього насильства відносно жінок, що надасть можливість більш комплексно підійти до побудови ефективної стратегії запобігання таким суспільно небезпечним діянням.

Встановлено, що до типових ознак особи, що вчиняє домашнє насильство щодо жінок в Україні можна віднести такі: чоловік (86,3 %), 40–

54 років (43,4 %), із базовою середньою та профільною середньою освітою (75,8 %), працездатний, але такий, що ніде не працює та не навчається (82,8 %), громадянин України (99,3 %). *З морально-психологічної сторони характеризується таким:* 1) відсутність емпатії; 2) низька здатність до саморефлексії; 3) схильність до зловживання алкогольними та наркотичними речовинами; 4) відсутність базових уявлень про інститут родини та його цінності; 5) незадовільний рівень статевого виховання. Кримінально-правові ознаки, здебільшого відсутні. Найбільш розповсюдженою є вчинення домашнього насильства у стані алкогольного сп'яніння.

Визначено, що до заходів загальносоціального запобігання домашньому насильству, що вчиняється щодо жінок в Україні доцільно віднести такі: 1) створення/розвиток програм економічної та фінансової грамотності, а також навчання жертв основам професійного розвитку та особистісного становлення; 2) створення курсів підвищення кваліфікації для фахівців, які працюють за напрямом взаємодії із жертвами домашнього насильства, з метою забезпечення їх здатності до орієнтування у такого роду питаннях; 3) створення психо-корекційних програм, орієнтованих у першу чергу на роботу з чоловіками, які є основною цільовою групою; 4) заохочення кіно- та відеопродукції, яка популяризує здорові стосунки та не романтизують насильство в родині; 5) виховання культури втручання, яка унеможливлуватиме ігнорування насильства третіми особами; 6) визначення запобігання домашньому насильству пріоритетом національної безпеки та соціальної політики; 7) забезпечення міжвідомчої координації між суб'єктами, які залучені до запобігання домашньому насильству, їх участі у міжнародних програмах та ініціативах; 8) інтеграція проблеми домашнього насильства в оборонну політику шляхом посилення ролі офіцерів із гендерних питань, розробка та впровадження внутрішніх процедур реагування та випадки насильства в родинах військовослужбовців, забезпечення системного контролю стану психічного здоров'я військовослужбовців, а також – визнання взаємозв'язку між бойовим стресом, посттравматичним розладом та

підвищенню ризику насильства в родині; використання практик НАТО щодо гендерної рівності та протидії насильству.

Констатовано що основними заходами запобігання домашньому насильству, що вчиняється щодо жінок в Україні є організаційно-правові, оскільки тільки вони мають найвищий ступінь ефективності. Віктимологічні заходи, здебільшого полягають у здійсненні супроводу потерпілих та наданні первинної психологічної та юридичної допомоги, а також тимчасового притулку задля запобігання повторному потраплянню у ситуацію із високим віктимологічним ризиком. Індивідуально-профілактичні заходи полягають у застосування до кривдника обмежувальних заходів, обмежувальних приписів, а також направлення їх для проходження відповідних програм. Як свідчить кількісний показник кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України та діянь, що із ним пов'язані, більшість віктимологічних та індивідуально-профілактичних заходів можуть бути оцінені як неефективні. Отже наразі основна увага законодавця має бути зосереджена на удосконаленні кримінально-правової норми, у якій встановлено кримінальну відповідальність за домашнє насильство та ст. 390-1 КК України; удосконаленні видів та розмірів покарань, а також запобіжних заходів та заходів контролю за їх виконанням.

Ключові слова: домашнє насильство, кримінологічна характеристика, запобігання, особа кримінального правопорушника, детермінанти, жертва, потерпіла, жінка, кривдник, кримінальна відповідальність, кримінально-правова протидія, кримінальне правопорушення, обмежувальні заходи, сексуальне насильство.

ABSTRACT

Nesterenko T.V. Criminological characteristics and prevention of domestic violence committed against women in Ukraine. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 – Law. – Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi. – 2026.

The dissertation provides a criminological characteristic of domestic violence committed against women, as well as proposals aimed at improving the provisions of the Criminal Code of Ukraine and criminological practice regarding the prevention of such criminal offenses. The work identifies and substantiates a set of new provisions, conclusions and recommendations.

It is noted that the most common and typical cases of domestic violence against spouses or ex-spouses are those in which the subject, as a rule, is already 18 years old. However, the indication in the disposition of the article of the possibility of committing domestic violence against “another person with whom the victim is or was in a family or close relationship” does not make it impossible for a person aged 14-15 to commit such an act, especially considering that the sectoral legislation also provides for the status of “child abuser”, the lower age limit of which is not limited. It is noted that cases when persons aged 14-15 commit domestic violence are not uncommon in foreign countries.

Additional arguments are given regarding the expediency of separating an independent section “Criminal offenses against the family and children”, in which it is worth placing systematized criminal offenses related to domestic violence. Provided that an independent section is allocated, the commission of sexual violence (rape) against a close person or former spouse should be established as a qualifying feature of domestic violence, which will be punishable by a penalty of restriction or imprisonment for a term of not less than five years. Under the above conditions, the qualifying/especially qualifying features of domestic violence should also be:

physical violence combined with unlawful imprisonment, causing serious bodily harm.

It has been proven that special attention needs to be paid to determining the feasibility of isolating from the disposition of Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine such a feature as “systematicity”, which would allow more effectively counteracting such criminal offenses with criminal law measures. It is necessary to additionally consider the feasibility of lowering the age of criminal responsibility for committing domestic violence and the possibility of prosecuting persons from 14 years of age for such acts. This will ensure a correlation between the Law of Ukraine “On Prevention and Counteraction to Domestic Violence” and the norms of national criminal legislation, and will also contribute to reducing the risks of a potential increase in the quantitative indicator of such illegal acts due to cases of their commission by persons under the age of 16. It is noted that the proposed will provide an opportunity to bring Ukrainian legislation closer to the requirements of European legal documents in the field of combating and preventing domestic violence, and will also allow bringing the provisions of criminal legislation into line with the Law of Ukraine “On Prevention and Counteraction to Domestic Violence”, which in turn will contribute to the objectification of judicial consideration of criminal proceedings initiated on the fact of domestic violence.

It has been established that the grounds for the criminalization of domestic violence in Ukraine are: 1) the social danger of the illegal act and the need for a criminal law prohibition, which is confirmed by the high latency of such a criminal offense, as well as the inability to qualitatively influence the quantitative indicator of such offenses without the application of criminal law prohibitions. The latter is also confirmed by the long-standing existence in the Code of Administrative Offenses of Ukraine of a norm that provided for administrative liability for domestic violence, which has proven to be low in effectiveness throughout its existence; 2) the relative prevalence of the illegal act, which is confirmed by the availability of relevant case law, statistical data from law enforcement agencies, as well as numerous studies conducted by the media; 3) the need to fulfill international legal

obligations. This reason is key, which is confirmed by the fact that only through the planned ratification of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, which was preceded by a number of international and European legal documents, which also partially considered the specifics of protecting women and children from all forms of violence and discrimination; 4) the ratio of positive and negative consequences of criminalization.

The criminalization of domestic violence and the creation of a number of additional measures of criminal law impact on a person who committed such a criminal offense have mostly positive consequences, which make it impossible to avoid the correction process, which is ensured not only by the need to serve the sentence and carry out restrictive measures, but also by the criminalization of evasion from the implementation of the latter. It was found that most of the countries studied have a mechanism for combating and preventing domestic violence similar to Ukraine. In some states, there is an independent regulatory legal act that regulates public relations in the field of preventing and combating domestic violence, and relevant prohibitions in criminal law (Poland, Germany, Italy); in some, liability for domestic violence is provided only in criminal law (Czech Republic, Latvia, Sweden, France). Among the positive features, it is necessary to highlight the fact that in most of the countries studied, criminal liability for harassment is provided as a criminal offense related to domestic violence. This approach seems relevant for adoption and implementation in national criminal legislation with the subsequent criminalization of such a socially dangerous act.

It has been established that the quantitative indicator of criminal offenses related to domestic violence has a steady tendency to increase annually, which is due to several objective factors - the unsatisfactory and unstable political and economic situation in the state, which exacerbates social inequality and conflicts, in particular interpersonal and family; the coronavirus pandemic, in connection with which many people were forced to work remotely and were constantly in isolation from other family members, which potentially influenced the formation and development of

conflict situations; The full-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine led to the occupation of certain territories, which resulted in the loss of jobs, internal displacement and, in some cases, forced separation from other family members, and difficulties in restoring lost social ties. A separate problem is the increase in the number of such illegal acts committed by military personnel, usually due to the peculiarities of the course of post-traumatic stress disorder. The main category of victims is women. This can be explained both from the point of view of the peculiarities of female physiology, which simplifies the mechanism of implementing criminally unlawful intent, and by the peculiarities of interpersonal interaction between the sexes, which are historically formed. Statistical data indicate that the largest quantitative indicator of such criminal offenses is recorded in rural areas. This is also logically explained by the peculiarities of the life of the rural population, often an unsatisfactory level of employment, marginalization and excess free time. The most typical form of violence is psychological, the least typical is economic.

It is argued that in modern society, domestic violence, like most other criminal offenses, continues to transform and acquires atypical features. This indicates a change in the determination complex, which is facilitated by political and economic transformations in the state. The main way to positively influence the negative fluctuations of the dynamics is to rethink the causes, factors and conditions that contribute to the commission of domestic violence against women, which will provide an opportunity to take a more comprehensive approach to building an effective strategy for preventing such socially dangerous acts.

It was established that the typical characteristics of a person who commits domestic violence against women in Ukraine include the following: male (86.3%), 40–54 years old (43.4%), with basic secondary and specialized secondary education (75.8%), able-bodied, but not working or studying anywhere (82.8%), citizen of Ukraine (99.3%). From a moral and psychological point of view, it is characterized by the following: 1) lack of empathy; 2) low ability to self-reflect; 3) tendency to abuse alcohol and drugs; 4) lack of basic ideas about the institution of the family and

its values; 5) unsatisfactory level of sexual education. Criminal and legal signs are mostly absent. The most common is the commission of domestic violence in a state of alcoholic intoxication.

It was determined that the following measures for the general social prevention of domestic violence against women in Ukraine should be considered: 1) creation/development of economic and financial literacy programs, as well as teaching victims the basics of professional development and personal growth; 2) creation of advanced training courses for specialists working in the field of interaction with victims of domestic violence, in order to ensure their ability to navigate in such issues; 3) creation of psycho-correctional programs focused primarily on working with men, who are the main target group; 4) encouragement of film and video production that popularizes healthy relationships and does not romanticize domestic violence; 5) fostering a culture of intervention that will make it impossible to ignore violence by third parties; 6) determination of the prevention of domestic violence as a priority of national security and social policy; 7) ensuring interagency coordination between entities involved in the prevention of domestic violence, their participation in international programs and initiatives; 8) integrating the issue of domestic violence into defense policy by strengthening the role of gender officers, developing and implementing internal response procedures and cases of violence in the families of military personnel, ensuring systematic monitoring of the mental health of military personnel, as well as recognizing the relationship between combat stress, post-traumatic stress disorder and increased risk of domestic violence; using NATO practices on gender equality and combating violence.

It was found that the main measures to prevent domestic violence against women in Ukraine are organizational and legal, since only they have the highest degree of effectiveness. Victimological measures mainly consist of supporting victims and providing primary psychological and legal assistance, as well as temporary shelter to prevent them from falling into a situation with a high victimological risk again. Individual preventive measures consist of applying restrictive measures and restrictive orders to the perpetrator, as well as sending them

to undergo appropriate programs. As evidenced by the quantitative indicator of criminal offenses provided for in Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine and related acts, most victimological and individual preventive measures can be assessed as ineffective. Therefore, at present, the legislator's main attention should be focused on improving the criminal law norm, which establishes criminal liability for domestic violence and Art. 390-1 of the Criminal Code of Ukraine; improving the types and amounts of punishments, as well as preventive measures and measures of control over their implementation.

Key words: domestic violence, criminological characteristics, prevention, identity of the criminal offender, determinants, victim, victimized, woman, offender, criminal liability, criminal legal countermeasures, criminal offense, restrictive measures, sexual violence.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Нестеренко Т.В. Причини та умови, що впливають на вчинення домашнього насильства відносно жінок в Україні. *Юридичний бюлетень*. Випуск 29. 2023. С. 316-326.
2. Нестеренко Т.В. Об'єктивні ознаки домашнього насильства. *Право та державне управління*. № 1. 2025. С. 446-451.
3. Нестеренко Т.В. Підстави криміналізації домашнього насильства в Україні. *Держава та регіони*. № 1 (87). 2025. С. 254-261.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Нестеренко Т.В. Досвід Польщі щодо кримінально-правової протидії домашньому насильству. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права*: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 5–7 грудня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 635-637.
2. Нестеренко Т.В. Кримінально-правові ознаки суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 Кримінального кодексу України. *Права людини та публічне врядування*: матеріали VIII Міжнародного правничого форуму, м. Чернівці, 30 травня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 518-520.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ.....	24
1.1. Кримінально-правові ознаки домашнього насильства.....	24
1.2. Підстави криміналізації домашнього насильства в Україні.....	42
1.3. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство у зарубіжних країнах.....	60
Висновки до 1 розділу.....	79
РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ВІДНОСНО ЖІНОК В УКРАЇНІ..	82
2.1. Стан і тенденції домашнього насильства, що вчиняється відносно жінок в Україні.....	82
2.2. Детермінанти, що впливають на вчинення домашнього насильства відносно жінок в Україні.....	101
2.3. Кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє домашнє насильство відносно жінок в Україні.....	116
Висновки до 2 розділу.....	134
РОЗДІЛ 3. ЗАХОДИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ВІДНОСНО ЖІНОК В УКРАЇНІ.....	136
3.1. Заходи загальносоціального запобігання домашньому насильству, що вчиняється відносно жінок в Україні.....	136
3.2. Спеціально-кримінологічне запобігання домашньому насильству, що вчиняється відносно жінок в Україні.....	156
Висновки до 3 розділу.....	179
ВИСНОВКИ.....	181
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	189
ДОДАТКИ.....	205

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах активного реформування кримінального законодавства та потреби виконання вимог Європейського Союзу щодо приведення його у відповідність до положень *acquis communautaire* для національного законодавця основним пріоритетом є оновлення кримінально-правових норм, у яких встановлено кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення, які є найбільш розповсюдженими та мають підвищений ступінь суспільної небезпечності. Одним із таких протиправних діянь є домашнє насильство. Відповідно до статистичної інформації Офісу Генерального прокурора, у 2020 році було обліковано 2213 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України; у 2021 році – 2432; у 2022 році – 1498; у 2023 році – 2705; у 2024 році – 2810, станом на грудень 2025 року було обліковано 2030 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України [95]. Наведені дані вказують на те, що на сьогоднішній день заходи кримінально-правового та кримінологічного запобігання домашньому насильству є неефективними та не відповідають потребам сучасної держави та суспільства.

Аналіз судової практики дозволяє стверджувати, що найбільш часто жертвами домашнього насильства стають жінки, що є фактором, який додатково вказує на підвищений ступінь суспільної небезпечності таких протиправних діянь. Економічними наслідками домашнього насильства щодо жінок стають значні матеріальні, ресурсні витрати та втрата людського потенціалу; збільшення витрат з державного бюджету на медичну, психологічну та соціальну допомогу жертвам; втрата трудового потенціалу; зростання рівня бідності; погіршення демографічної ситуації та негативний вплив на подальший розвиток держави. Наведене аргументує високу ціну такого виду кримінально протиправної діяльності.

Ратифікація Україною у 2022 році Стамбульської конвенції не призвела до очікуваних результатів, однією із причин чого стало повномасштабне

вторгнення російської федерації в Україну та ті негативні та деструктивні військово-політичні та соціально-психологічні чинники, які воно зумовило. Психологічне напруження, міграційні процеси, вимушене внутрішнє переміщення, травматичний досвід та соціальна нестабільність у сукупності призвели до збільшення кількості випадків насильства у родині. Наведене свідчить про доцільність та актуальність поновлення наукових пошуків за напрямом запобігання домашньому насильству, особливо у випадках, коли воно вчиняється щодо жінок.

На сьогоднішній день проблема протидії та запобігання домашньому насильству розглядалась у працях таких учених як І.О. Бандурка, А.Б. Блага, І.Г. Богатирьов, В.В. Вітвіцька, О.М. Джужа, О.С. Дмитрашук, О.О. Дудоров, М.Г. Кузнецов, Є.С. Назимко, Т.І. Пономарьова, О.В. Степаненко, Д.М. Тичина, М.І. Хавронюк, О.В. Удовиченко, М.І. Фіалка, А.Я. Шугало та ін. Одночасно із цим, у кримінологічній науці майже відсутні праці, які були б присвячені: 1) розв'язанню проблем запобігання домашньому насильству, жертвами якого є саме жінки; 2) пошуку способів зниження латентності таких кримінальних правопорушень в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану; 3) підвищенню ефективності кримінально-правових заходів реагування на випадки домашнього насильства; 4) виявлення та усунення нових детермінант, сформованих в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану.

Отже, наведене зумовлює потребу у продовженні наукових пошуків за напрямом кримінологічного запобігання домашньому насильству, що вчиняється щодо жінок в Україні. Таким чином, наведене свідчить про актуальність теми, обраної для дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проведено відповідно до Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 р. № 145; Комплексного стратегічного

плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027, затвердженого Указом Президента від 11 травня 2023 року № 273/2023; Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року №695. Тема дисертаційного дослідження обрана в межах Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025-2029 роки, затвердженої Наказом МВС України від 21.05.2024 № 326. Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Донецького державного університету внутрішніх справ 30 листопада 2022 року (протокол № 4).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є надання кримінологічної характеристики домашнього насильства, що вчиняється щодо жінок в Україні, а також формування комплексу заходів, спрямованих на запобігання таким кримінальним правопорушенням.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких *завдань*:

- визначити та охарактеризувати кримінально-правові ознаки домашнього насильства;
- систематизувати та проаналізувати підстави криміналізації домашнього насильства в Україні;
- охарактеризувати межі кримінальної відповідальності та покарання за домашнє насильство у кримінальних законодавствах зарубіжних країн;
- дослідити стан та тенденції домашнього насильства, що вчиняється відносно жінок в Україні;
- визначити та систематизувати детермінанти, що впливають на вчинення домашнього насильства відносно жінок в Україні;
- охарактеризувати особу, яка вчиняє домашнє насильство щодо жінок в Україні;
- дослідити та доопрацювати загальносоціальні заходи запобігання вчиненню домашнього насильства щодо жінок в Україні;

– проаналізувати та удосконалити заходи спеціально-кримінологічного запобігання вчиненню домашнього насильства щодо жінок в Україні;

– запропоновувати зміни та доповнення до національного кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності за домашнє насильство.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері протидії кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я.

Предмет дослідження – кримінологічна характеристика та запобігання домашньому насильству, що вчиняється відносно жінок в Україні.

Методи дослідження. У роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціально-наукових методів. Основним методом є діалектичний. Загальнонаукові методи надали можливість розглянути загальні теоретичні питання запобігання домашньому насильству, що вчиняється щодо жінок. Спеціально-наукові використовувались задля поглиблення результатів дослідження шляхом використання таких методів як: *компаративний* – використаний з метою аналізу та оцінки зарубіжного досвіду запобігання домашньому насильству та виявлення позитивних рис, гідних для запозичення для інтеграції у національне законодавство та правозастосовну практику (підрозділ 1.3.); *логіко-семантичний та формально-юридичний* – для визначення та аналізу кримінально-правових ознак домашнього насильства та підстав криміналізації такого суспільно небезпечного діяння (підрозділи 1.1, 1.2); *метод системного аналізу* – використаний для виявлення способів удосконалення кримінального законодавства щодо протидії домашньому насильству (всі розділи); *догматичний метод* – дозволив охарактеризувати сучасний стан та тенденції домашнього насильства, яке вчиняється щодо жінок, систему детермінант та особу кривдника (розділ 2); *метод структурно-функціонального аналізу* – для дослідження способів удосконалення заходів запобігання домашньому насильству, що вчиняється щодо жінок в Україні (розділ 3); *статистичні та математичні методи* – для аналізу та обробки статистичної інформації та судової практики (всі розділи).

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення 123 вироків, розміщених у Єдиному реєстрі судових рішень (за 2020–2025 рр.) статистичні дані Офісу Генерального прокурора, звітність та аналітичні матеріали МВС України, Національної поліції України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні монографічним дослідженням, в якому надано кримінологічну характеристику домашнього насильства, яке вчиняється щодо жінок, а також сформовано пропозиції, спрямовані на удосконалення положень КК України та кримінологічної практики щодо запобігання таким кримінальним правопорушенням. У роботі виявлено та обґрунтовано сукупність нових положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

вперше:

- аргументовано доцільність доповнення ст. 126-1 КК України такими кваліфікуючими ознаками як: 1) вчинення таких дій щодо неповнолітньої особи або вагітної жінки; 2) вчинення таких дій щодо малолітньої особи або особи із інвалідністю; 3) вчинення таких дій особою, яку вже було засуджено за домашнє насильство або кримінальні правопорушення, що із ним пов'язані; 4) вчинення таких дій у присутності дитини; 5) вчинення таких дій, поєднаних із незаконним позбавленням волі, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень;

- доведено доцільність криміналізації незаконного систематичного переслідування, вчиненого щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до психологічних страждань та/або погіршення якості життя потерпілої особи.

удосконалено:

- типові кримінологічні ознаки особи, що вчиняє домашнє насильство щодо жінок в Україні: чоловік (86,3 %), 40–54 років (43,4 %), із базовою середньою та профільною середньою освітою (75,8 %), працездатний, але такий, що ніде не працює та не навчається (82,8 %), громадянин України (99,3 %). З морально-психологічної сторони характеризується таким: 1) відсутність

емпатії; 2) низька здатність до саморефлексії; 3) схильність до зловживання алкогольними та наркотичними речовинами; 4) відсутність базових уявлень про інститут родини та його цінності; 5) незадовільний рівень статевого виховання. Кримінально-правові ознаки, здебільшого відсутні. Найбільш розповсюдженою є вчинення домашнього насильства у стані алкогольного сп'яніння;

– комплекс заходів загальносоціального запобігання домашньому насильству, яке вчиняється щодо жінок, які диференційовані на такі: 1) створення/розвиток програм економічної та фінансової грамотності, а також навчання жертв основам професійного розвитку та особистісного становлення; 2) створення курсів підвищення кваліфікації для фахівців, які працюють за напрямом взаємодії із жертвами домашнього насильства, з метою забезпечення їх здатності до орієнтування у такого роду питаннях; 3) створення психо-корекційних програм, орієнтованих у першу чергу на роботу з чоловіками, які є основною цільовою групою; 4) заохочення кіно- та відеопродукції, яка популяризує здорові стосунки та не романтизують насильство в родині; 5) виховання культури втручання, яка унеможливлуватиме ігнорування насильства третіми особами; 6) визначення запобігання домашньому насильству пріоритетом національної безпеки та соціальної політики; 7) забезпечення міжвідомчої координації між суб'єктами, які залучені до запобігання домашньому насильству, їх участі у міжнародних програмах та ініціативах; 8) інтеграція проблеми домашнього насильства в оборонну політику шляхом посилення ролі офіцерів із гендерних питань, розробка та впровадження внутрішніх процедур реагування та випадки насильства в родинах військовослужбовців, забезпечення системного контролю стану психічного здоров'я військовослужбовців, а також – визнання взаємозв'язку між бойовим стресом, посттравматичним розладом та підвищенням ризику насильства в родині; використання практик НАТО щодо гендерної рівності та протидії насильству;

- перелік видів кримінальних правопорушень, які можна віднести до таких, що пов’язані із домашнім насильством, до яких віднесено: кримінальні правопорушення, передбачені статтями 134, 151-2, ч. 2 ст. 152, ч. 2 ст. 153, 390-1, а також ст. 121, 122, 125 Кримінального кодексу, якщо вони вчинені щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах;

- види та розміри покарань, передбачених у санкції ст. 390-1 Кримінального кодексу України, що аргументовано низькою ефективністю покарання у виді пробаційного нагляду, яка підтверджується значним зростанням кількісного показника таких суспільно небезпечних діянь протягом 2024-2025 років.

набули подальшого розвитку:

- аргументи щодо доцільності застосування до осіб, які вчинили домашнє насильство, електронних засобів контролю та внесення відповідних змін у національне законодавство;

- аргументи щодо доцільності виключення кримінальних правопорушень, пов’язаних із домашнім насильством, із переліку кримінальних правопорушень, кримінальне провадження щодо яких здійснюється у формі приватного обвинувачення;

- аргументи щодо доцільності доповнення ст. 126-1 КК України приміткою, у якій має бути визначено перелік кримінальних правопорушень, які можуть вважатися такими, що пов’язані із домашнім насильством.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження використовуються у:

- *законотворчій діяльності* – під час удосконалення нормативно-правових актів щодо запобігання кримінальним правопорушенням проти життя та здоров’я особи;

- *науково-дослідній сфері* – для вирішення проблем протидії кримінальним правопорушенням проти життя та здоров’я особи (акт

впровадження у науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ від 08 квітня 2026 року);

- *правозастосовній діяльності* – для підготовки рекомендацій, цільових програм (планів) та стратегій з питань протидії кримінальним правопорушенням життя та здоров'я особи;

- *освітньому процесі* – під час підготовки навчально-методичних комплексів з кримінального права та кримінології та викладання відповідних освітніх компонент (акт впровадження в освітній процес Донецького державного університету внутрішніх справ від 08 квітня 2026 року).

Апробація матеріалів дисертації. Результати дослідження було презентовано та обговорено на науково-практичних заходах: «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Кременчук, 5–7 грудня 2024 р.), «Права людини та публічне врядування» (м. Чернівці, 30 травня 2025 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено у п'яти наукових публікаціях, серед яких 3 статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, 2 тези доповідей на науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (146 найменувань на 16 сторінках) та 2 додатків (5 сторінок). Повний обсяг дисертації становить 209 сторінок, з них основного тексту – 173 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ

1.1. Кримінально-правові ознаки домашнього насильства

Процес формування механізму запобігання будь-якому виду кримінального правопорушення, в першу чергу, включає аналіз та обрання найбільш ефективних заходів кримінально-правового характеру. Одночасно із цим, об'єктивність оцінки якості кримінально-правового впливу на протиправну поведінку залежить від розгляду елементів складу суспільно небезпечного діяння – його кримінально-правових ознак. Не є виключенням і діяння, передбачене ст. 126-1 КК України, у якій встановлено кримінальну відповідальність за домашнє насильство. Традиційно для науки кримінального права, до елементів складу кримінального правопорушення відноситься об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона.

Перш ніж розглянути об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, доцільно звернути увагу на те, що не дивлячись на те, що низка вчених віддають перевагу концепції «родовий об'єкт – цінності та/або блага», більш доцільним видається зупинитись на усталеній концепції «родовий об'єкт – суспільні відносини». Пояснюючи таку позицію, необхідно зауважити, що розуміння під родовим об'єктом суспільних відносин надає можливість більш правильно та повно диференціювати види кримінальних правопорушень, а також межі кримінальної відповідальності та покарання за їх вчинення.

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 126-1 КК України, розміщене у II розділі КК України – «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи». Відповідно, це надає підставу для констатації, що родовим об'єктом домашнього насильства є суспільні відносини у сфері охорони життя та здоров'я особи. Такий законодавчий підхід можна пояснити відсутністю у національному кримінальному законодавстві інших розділів, які

б більше відповідали змісту такого кримінального правопорушення. Форми реалізації об'єктивної сторони та способи вчинення досліджуваного суспільно небезпечного діяння вказують на те, що воно здатне посягати на низку суспільних відносин, благ та цінностей. Вказане стосується, наприклад, економічного насильства та його наслідку у виді погіршення якості життя потерпілого. У такому контексті, як видається, шкода не завжди спричиняється безпосередньо фізичному або психічному здоров'ю, а стосується інших сфер життя жертви.

У межах цього питання доцільно підтримати позицію вчених (К.М. Буряк, П.П. Андрушко, Д.Є. Яценко), які вважають за доцільне виокремити у національному кримінальному законодавстві розділ, у якому було б криміналізовано кримінальні правопорушення проти сім'ї. Така позиція також була підтримана та розширена членами Робочої групи із розробки проєкту нового Кримінального кодексу України.

Так, у проєкті вчені систематизували кримінальні правопорушення проти сім'ї та дітей таким чином: 1) домашнє насильство як злочин (ст. 4.6.4) і суміжний з ним склад кримінального проступку (ст. 4.6.15); 2) злочини (статті 4.6.5–4.6.8) і кримінальні проступки (статті 4.6.16, 4.6.18) проти прав людини, що знаходиться під опікою чи піклуванням; 3) злочин (ст. 4.6.9) і кримінальний проступок (ст. 4.6.19) проти права члена сім'ї чи колишнього подружжя на утримання; 4) злочини (статті 4.6.10–4.6.14) і кримінальний проступок (ст. 4.6.17) проти прав дитини. Домашнє насильство є злочином 1 ступеня тяжкості, якщо воно полягало у систематичному застосовуванні фізичного, психологічного або економічного насильства щодо близької людини чи колишнього подружжя, що спричинило потерпілій людині: 1) фізичні чи психологічні страждання, 2) розлад здоров'я, 3) втрату працездатності, 4) емоційну залежність або 5) погіршення якості її життя (ст. 4.6.4). Це визначення відповідає п. «b» ст. 3 Стамбульської конвенції, з тим лише винятком (як і в чинному КК), що сексуальне насильство виведене з його змісту і завжди підлягає кваліфікації виключно як злочин проти сексуальної

свободи чи недоторканості людини... заподіяння під час домашнього насильства іншої шкоди, що є більш тяжкою, ніж суттєва (злочин 1 ступеня тяжкості), вимагатиме кваліфікації за сукупністю з іншими статтями Проекту КК [118].

Виокремлення розділу, у якому будуть систематизовані види кримінальних правопорушень проти сім'ї та дітей, а також розміщення у ньому кримінально-правової заборони на домашнє насильство та суспільно небезпечних діянь, які із ним пов'язані, є доцільним із огляду на те, що визначення правильного родового об'єкта та співвіднесення складу домашнього насильства із іншими кримінальними правопорушеннями, які мають такий самий родовий об'єкт та мають схожу правову природу дозволяє більш правильно визначити межі кримінальної відповідальності та покарання, а також ефективні види та розміри покарань.

Розглядаючи досліджуване питання, А.А. Вознюк також відзначає, що основним безпосереднім об'єктом домашнього насильства є суспільні відносини щодо кримінально-правової охорони фізичного та психологічного здоров'я одного з подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах. Додатковим факультативним об'єктом цього злочину можуть бути право власності, воля, честь і гідність особи, сімейні та близькі відносини тощо. Водночас аналіз диспозиції статті, зокрема, передбачених у ній суспільно небезпечних діянь, свідчить про те, що основний безпосередній об'єкт цього злочину не обмежується лише здоров'ям особи. Це дає підстави для дискусії щодо місця злочину, передбаченого ст.126-1 КК України, в системі Особливої частини КК України [44].

Беззаперечно, конструкція кримінально-правової норми, якою встановлено кримінальну відповідальність за домашнє насильство, в цілому має низку прогалин, які, ймовірно за все, можуть бути пояснені відсутністю системного підходу до визначення складу, через прагнення пришвидшити виконання міжнародно-правового зобов'язання перед ратифікацією

Стамбульської конвенції. Розміщення діяння у II розділі КК України теж, як видається, зумовлено наявністю ознаки насильства та потенційної шкоди здоров'ю.

У продовження розгляду об'єктивних ознак досліджуваного кримінального правопорушення, необхідно звернути увагу і на окремі недоліки у визначенні форм реалізації об'єктивної сторони домашнього насильства.

А.А. Вознюк відзначає, що аналіз диспозиції ст.126-1 КК України свідчить про те, що відповідна кримінально-правова норма породжує більше проблем, ніж вирішує, оскільки: 1) є не чітко визначена диспозиція, яку можна тлумачити по-різному; 2) ст.126-1 КК України не охоплює переважну більшість випадків домашнього насильства, яке криміналізоване в інших статтях закону про кримінальну відповідальність; 3) для визнання злочину домашнім насильством необхідно, щоб відповідні дії вчинялися систематично, що не дає можливість цій кримінально-правовій нормі ефективно виконувати функцію запобігання цим злочинам; 4) у разі кваліфікації злочину, передбаченого ст.126-1 КК України, за сукупністю існує висока вірогідність порушення принципу *non bis in idem*. Буквальне тлумачення об'єктивної сторони цього злочину дає підстави віднести до нього будь-які прояви домашнього насильства фізичного, психологічного чи економічного характеру. Проте, слід врахувати, що зазначені різновиди насильства можуть охоплювати цілу низку різних видів суспільно небезпечних діянь, зокрема тих, які криміналізовані в інших складах злочинів [44, с. 210].

Ще однією проблемою є різне тлумачення поняття домашнього насильства, наданого у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та у КК України. Так, відповідно до законодавчого акту, домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають

(проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [113].

У КК України домашнє насильство – це умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [63].

Як можна побачити, законодавець у диспозиції ч.1 ст. 126-1 КК України виокремив лише три форми насильства: фізичне, психологічне та економічне. Сексуальне насильство було виокремлено у кваліфікуючі ознаки зґвалтування (ч. 2 ст. 152 КК України) та сексуального насильства (ч. 2 ст. 153 КК України). Таким чином, законодавець зробив спробу забезпечити межі кримінальної відповідальності та покарання за такі діяння, які б були релевантні ступеню його суспільної небезпечності – санкцією ч. 2 ст. 152 КК України передбачено безальтернативне покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років; санкцією ч. 2 ст. 153 КК України передбачено безальтернативне покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до семи років. Вчинення кримінальних правопорушень проти статевої свободи подружжя/колишнього подружжя тощо не передбачають потреби у кваліфікації таких дій у сукупності із домашнім насильством. Вказане підтверджується судовою практикою.

Відповідно до вироку Снігурівського районного суду Миколаївської області від 18 березня 2021 року (справа № 485/1587/20) особу обвинувачено у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 162, ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 152 КК України за таких обставин: *16 вересня 2020 року близько 13:00, більш точного часу не встановлено, обвинувачений ОСОБА_7, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, реалізуючи злочинний намір, направлений на незаконне проникнення до житла за адресою: АДРЕСА_2, належного на праві*

власності ОСОБА_9, в якому постійно мешкає ОСОБА_5 зі своїми дітьми, діючи умисно, усвідомлюючи протиправність своїх дій, і бажаючи їх вчинити, порушуючи встановлені конституційні гарантії недоторканості житла, визначені ст. 30 Конституції України, відчинив хвіртку домоволодіння та незаконно проник на територію двору. Продовжуючи злочинні дії, ОСОБА_7, з метою протиправного проникнення до будинку, із застосуванням фізичної сили натиснув на входні двері, що були зачинені зсередини на металевий гачок, внаслідок чого вони відчинилися, та проник до будинку, тим самим порушив право на відпочинок та повагу до приватного життя ОСОБА_5, яка у той час перебувала в будинку. Крім того, 16 вересня 2020 року близько 13:00, більш точного часу не встановлено, ОСОБА_7, реалізуючи злочинний протиправний умисел на вчинення дій сексуального характеру стосовно ОСОБА_5, з якою раніше перебував у сімейних відносинах, вчинивши проникнення до житла останньої за адресою: АДРЕСА_2, побачив її у приміщенні будинку та запропонував їй вступити в статеві зносини. Отримавши відмову, ОСОБА_7 вирішив вчинити дії сексуального характеру щодо ОСОБА_5 без її добровільної згоди. Діючи всупереч волі потерпілої, обвинувачений штовхнув її на диван, де ліг на неї зверху, утримуючи своєю рукою потерпілу за руки, став сіломіць її роздягати. З метою уникнення насильницьких дій сексуального характеру, ОСОБА_5 вибігла до веранди будинку. Однак, незважаючи на таке, ОСОБА_7, продовжуючи реалізацію злочинного наміру, спрямованого на вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним проникненням в тіло ОСОБА_5 без добровільної згоди останньої, повернув її до кімнати, де утримуючи за руки та ноги, вдарив по обличчю, намагався вступити з нею в статеві зносини природнім шляхом, але не зміг цього зробити з фізіологічних причин. В результаті своїх протиправних дій ОСОБА_7 спричинив ОСОБА_5 легкі тілесні ушкодження у вигляді синця на обличчі, синців на передній зовнішній і внутрішній поверхні обох рук в ділянці плечей та передпліч, внутрішній та зовнішній поверхні обох ніг в ділянці стегон та гомілок. Виконавши усі дії, які вважав необхідними для доведення

злочину до кінця, а саме дії сексуального характеру, пов'язані із вагінальним проникненням в тіло іншої особи, з використанням геніталій, без добровільної згоди потерпілої особи (зґвалтування) ОСОБА_7 злочин не до довів до кінця з причин, які не залежали від його волі [40].

Ще одним прикладом є вирок Шишацького районного суду Полтавської області від 22 березня 2023 року (справа № 526/50/22), відповідно до якого особу обвинувачено у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч.2 ст. 152, ч. 5 ст. 152 та п.п. 9-10 ч. 2 ст. 115 КК України за таких обставин: починаючи з 2013 року ОСОБА_6 спільно проживав, а починаючи з 14 травня 2015 року перебував у шлюбі з ОСОБА_10, маючої двох спільних дітей. Весь цей час дана родина мешкала в будинку по АДРЕСА_1 разом з ОСОБА_8 (матір'ю дружини) та ОСОБА_13 (бабою дружини), в будинку що належить останній. В червні 2021 року між ОСОБА_6 та ОСОБА_10 суттєво погіршилися сімейні стосунки на ґрунті ревнощів з боку чоловіка, який перебуваючи на заробітках в м. Кривий Ріг, почав підозрювати та звинувачувати дружину у подружній зраді з іншим чоловіком ОСОБА_14, вважаючи, що вона надає перевагу останньому в сексуальному плані. Після повернення з м. Кривий Ріг на територію Гадяцької територіальної громади, бажаючи самоствердитися в сексуальному плані та одночасно заподіяти дружині фізіологічні і моральні страждання, а також в якості помсти за віддання нею переваги іншому чоловіку, ОСОБА_6 вирішив застосувати до дружини насильство сексуального характеру. З метою реалізації даного умислу, ОСОБА_6 під вигаданим приводом необхідності поїздки до с. Лютенька Миргородського (територія колишнього Гадяцького) району Полтавської області та продажу належного подружжю легкового автомобіля червоного кольору марки «FORD» моделі «SIERRA» із реєстраційним номером НОМЕР_1, на вищевказаному автомобілі завіз дружину в безлюдне місце в глибині лісового масиву, де за відсутності можливих очевидців вирішив вчинити зґвалтування дружини. Діючи з прямим умислом, з метою задоволення своїх статевих пристрастей без добровільної

згоди дружини ОСОБА_10, з мотивів помсти за віддання нею сексуальної переваги іншому чоловіку, ОСОБА_6 силою повалив її на заднє сидіння салону автомобіля обличчям донизу, сів зверху на її тіло та силою заламав її руки назад за спину. Незважаючи на те, що ОСОБА_10 почала пручатися та намагатися вирватися, ОСОБА_6 продовжив свої протиправні дії та наніс долонею своєї правої руки близько 7 (семи) ударів по обличчю дружини, щоб та припинила супротив і не виривалася. Перебуваючи зверху ОСОБА_10, яка лежала на задньому сидінні автомобіля у положенні на животі, ОСОБА_6 відрізком мотузки, яка перебувала в автомобілі, зв'язав дружині кисті рук. Далі він підняв руками дружину та всадив її на заднє сидіння автомобіля. Після чого, взявши канцелярський ніж, шляхом учинення ним розрізів та розривів руками пошкодив і зняв одяг з ОСОБА_10, а саме: сукню темну в світлий горошок, бюстгальтер червоного кольору, капронові темні колготки, темні труси, таким чином повністю оголивши її тіло. У цей час ОСОБА_10, продовжуючи вириватися, звільнила ліву руку та нею намагалася відштовхнути від себе ОСОБА_6. Незважаючи на це, ОСОБА_6 продовжив реалізовувати свій злочинний умисел та наніс долонею своєї правої руки близько 10 (десяти) ударів по обличчю дружини з тим, щоб та припинила пручатися та не чинила йому ніякого опору. Від нанесення цих ударів у ОСОБА_10 з носових отворів пішла кров. Через задуху в салоні автомобіля та внаслідок отриманих ударів по обличчю, ОСОБА_10 втратила свідомість. Скориставшись цим безпорадним станом дружини, доводячи свій злочинний умисел до кінця, ОСОБА_6 умисно, без добровільної згоди ОСОБА_10, всупереч її волі, розвів її ноги та своїм статевим членом на кілька хвилин проник до піхви дружини, тобто здійснив вагінальне проникнення в її тіло з використанням своїх геніталій... Через місяць обвинувачений вчинив повторне згвалтування дружини. Після цього потерпіла подала до відділення поліції №1 Миргородського РВП ГУНП в Полтавській області заяву про згвалтування чоловіком та через сексуальне насильство чоловіка кілька днів перебувала на стаціонарному лікуванні в Гадяцькій центральній міській лікарні. Через

побоювання бути засудженим обвинувачений вчинив втретє зґвалтування дружини, поєднане із умисним вбивством шляхом придушування [42].

Отже, виходячи із наведених прикладів, можна підсумувати, що такі дії були кваліфіковані за ч. 2 ст. 152 КК України (без застосування ст. 126-1 КК України), оскільки обидва обвинувачені на момент вчинення кримінального правопорушення знаходились у близьких або подружніх відносинах із потерпілими. Проте питання доцільності визначення сексуального насильства як форми домашнього насильства у якості кваліфікуючих ознак зґвалтування та сексуального насильства, як видається, залишається відкритим для дискусій.

По-перше, здається недоцільним рішення прирівняти, наприклад, зґвалтування подружжя до зґвалтування, вчиненого повторно, зґвалтування, що вчинене особою, яка раніше вчиняла кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 153-155 КК України, зґвалтування вагітної жінки тощо. Останні із перелічених діянь є, безумовно, більш суспільно небезпечними відносно фактично необтяженого зґвалтування дружини/чоловіка. До цього ж варто додати, що особа, яка вперше вчинила зґвалтування, як правило, раніше незнайомої особи каратиметься менш суворо, ніж особа, яка вчинила такі дії щодо дружини/чоловіка. Як видається, за ступенем тяжкості такі дії також є різними, зокрема навіть із огляду на ступінь спричинення моральної шкоди.

По-друге, не до кінця аргументованим є підхід законодавця до диференціації кримінальних правопорушень, кримінальне провадження щодо яких здійснюється у формі приватного обвинувачення. Так, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 447 КПК України, у формі приватного обвинувачення здійснюється кримінальне провадження щодо кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України та ч. 1 ст. 152 КК України. Зґвалтування, вчинене за наявності кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак не може бути здійснене у такій формі. Таким чином, також фактично некваліфіковане зґвалтування за ступенем суспільної небезпечності законодавцем прирівнюється до домашнього насильства, яке є нетяжким злочином.

Ще одним цікавим аспектом в межах аналізу форм реалізації об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, є зміст фізичного насильства у межах диспозиції вказаної кримінально-правової норми. Так, відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», фізичне насильство – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру [113]. Одночасно із цим, як видається із результатів аналізу судової практики, суди не завжди такі дії кваліфікують як домашнє насильство та, навіть не завжди у сукупності із кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 126-1 КК України.

Відповідно до вироку Іршавського районного суду Закарпатської області від 22 липня 2025 року (справа № 301/1445/25) особу обвинувачено у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 125 та ч. 2 ст. 146 КК України за таких обставин: *10 квітня 2025 року близько 10 години 00 хвилин, ОСОБА_3, знаходячись на території домогосподарства, діючи з прямим умислом, усвідомлюючи протиправний характер своїх дій, передбачаючи їх можливі суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, маючи на меті заподіяння тілесних ушкоджень потерпілій, на ґрунті особистих неприязних відносин, під час сварки з останньою, підійшов впритул до потерпілої, яка є його дружиною та тримаючи в правій руці дерев'яну палку якою наніс один удар у ліве плече, один удар у праве плече, один удар у ділянку спини зліва, після чого наніс удар своєю ногою в ділянку правої сідниці, чим спричинив дружині тілесні ушкодження у вигляді: синець шкірних покривів передньо-зовнішньої поверхні у середній третині лівого плеча з дрібними саднами на площині, синець шкірних покривів передньо-зовнішньої поверхні у середній третині правого плеча, синець шкірних покривів середньої*

третини правої сідниці, синець шкірних покривів у проекції 9 ребра зліва за лопатковою лінією. Таким чином, обвинувачений ОСОБА_3 вчинив кримінальне правопорушення (кримінальний проступок), передбачене ч.1ст.125 Кримінального кодексу України, а саме нанесення потерпілій умисного легкого тілесного ушкодження. Крім цього, 17 квітня 2025 року, близько 10 години, ОСОБА_3, знаходячись у приміщенні літньої кухні, будинку, діючи умисно, з метою позбавлення волі, усвідомлюючи протиправний характер своїх дій їх караність у зв'язку з тим, що ОСОБА_6, зловживала алкогольними напоями, взявши до рук металевий ланцюг завдовжки 7,1 м. яким за допомогою двох навісних замків прив'язав її, а саме один кінець ланцюга прикріпив до лівої ноги останньої, а інший до ніжки дерев'яного столу тим самим створивши зовнішні перешкоди вільного пересування таким чином незаконно утримував, та позбавив можливості вільно пересуватися протягом тривалого часу, а саме до 13 години 40 хвилин 28 квітня 2025 року до тієї пори, поки її не було звільнено від ланцюга працівниками поліції. Таким чином, обвинувачений ОСОБА_3 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч.2 ст.146 Кримінального кодексу України, а саме незаконне позбавлення волі здійснюване протягом тривалого часу [32].

Із огляду на наведений приклад, можна констатувати відсутність узагальненого підходу до визначення змісту поняття «фізичного насильства» у контексті кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України та розмежування його із іншими видами кримінальних правопорушень, вчинених відносно подружжя/колишнього подружжя тощо.

У межах об'єктивних ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, ще доцільно звернути увагу на неоднозначність поняття «систематичності» його вчинення, яка визначає межу між адміністративним та кримінальним правопорушенням.

У Постанові Верховного Суду від 28 лютого 2023 року (справа № 725/4683/20) визначено, що домашнє насильство майже ніколи не становить собою окремий епізод, а зазвичай охоплює кумулятивне та взаємопов'язане

фізичне, психологічне, сексуальне, емоційне, вербальне та фінансове насильство щодо близького члена сім'ї чи партнера, наслідки якого виходять за межі обставин окремого епізоду. Повторення послідовних епізодів насильства в особистих стосунках становить собою особливий контекст і динаміку домашнього насильства. Воно становить собою триваюче правопорушення, що характеризується продовжуваним зразком поведінки, в якому кожен окремий інцидент є цеглиною більш загального зразку поведінки. Для доведення систематичності домашнього насильства важливими є сам факт і обставини вчинення окремих його епізодів. Правові наслідки, які настали чи не настали для кривдника за цими окремими епізодами, а також час, коли такі наслідки настали, не є обставинами, які можуть впливати на доведеність цих епізодів. Мета адміністративного покарання і інших адміністративних заходів держави полягає в негайному реагуванні на окремий випадок домашнього насильства, який сам по собі не становить кримінального правопорушення, з метою своєчасно та ефективно запобігти подальшій ескалації насильства та захистити жертву. Суд вже зазначав, що домашнє насильство може доводитися будь-якими доказами, допустимими у кримінальному провадженні, і закон не містить вимоги доведення його спеціально визначеними засобами доказування. Серед іншого, суд може прийняти до уваги адміністративні протоколи поліції, обмежувальні приписи, рішення суду в справі про адміністративне правопорушення, які оцінюються ним у сукупності з іншими доказами, наданими сторонами [105].

Галузевий законодавчий акт не передбачає систематичності як основної ознаки домашнього насильства, що відповідним чином спрощує розмежування видів юридичної відповідальності за різні форми реалізації протиправного умислу на його вчинення. Особливо ускладнює встановлення факту системного вчинення домашнього насильства його підвищена латентність, зумовлена тим, що такі правопорушення відносяться до проваджень, що здійснюються у формі приватного обвинувачення. На нашу думку, задля удосконалення кримінальної відповідальності та покарання за

домашнє насильство варто переглянути доцільність вказівки у диспозиції ст. 126-1 КК України на ознаку систематичності. Як європейське, так і національне законодавство, яким урегульовано суспільні відносини у сфері запобігання та протидії домашньому насильству визначає потребу у криміналізації будь-якої форми домашнього насильства, незалежно від кількості його епізодів.

Вказане може бути реалізовано без внесення змін до адміністративного законодавства, оскільки, відповідно до ч. 1 ст. 173-2 КУпАП, домашнім насильством як адміністративним правопорушенням законодавець визначає вчинення домашнього насильства, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого [55]. Відповідно, логічним висновком є те, що розмежування адміністративно караного та кримінально караного домашнього насильства має відбуватись не за ознакою систематичності, а відповідно до ступеню суспільної небезпечності діянь, які відносно жертви вчиняє кривдник. Виходячи із наведених вище вироків судів першої інстанції, можна стверджувати, що якби у диспозиції ст. 126-1 КК України була відсутня ознака систематичності, сукупність кримінальних правопорушень, вчинених особами була б доповнена діянням, передбаченим ст. 126-1 КК України, що, по-перше, надало б можливість застосувати до них більші розміри покарань, а, по-друге, це дозволило б оприлюднити реальну кількість випадків домашнього насильства.

Аналізуючи ознаки суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, необхідно відзначити, що відповідно до ст. 22 та вказаної кримінально-правової норми, такою є фізична осудна особа, якій на момент вчинення кримінального правопорушення виповнилось 16 років. Одночасно із цим, у науці кримінального права одним із актуальних

питань залишається доцільність зниження віку кримінальної відповідальності за домашнє насильство. Проте більшість науковців обстоюють позицію щодо недоцільності такого рішення.

Так, наприклад А.Я. Шугало вказує, що встановлення кримінальної відповідальності у віці з 14 років є виправданим лише у разі вчинення посягань, які характеризуються підвищеним ступенем суспільної небезпеки. Домашнє насильство, своєю чергою, до таких не належить. Більше того, за подібні з цим посяганням кримінальні правопорушення, такі як побої і мордування (ст. 126 КК України), катування (ст. 127 КК України), відповідальність настає з 16 років. Підлітковий вік є періодом формування людини як особистості, а отже, навряд чи така особа здатна критично ставитися до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння [146, с. 118].

Одночасно із цим видається не зовсім доцільним вважати зниження віку кримінальної відповідальності за домашнє насильство неаргументованим рішенням. Так, наприклад, у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» законодавець надає визначення поняття «дитина-кривдник», під яким пропонує розуміти особу, яка не досягла 18 років та вчинила домашнє насильство у будь-якій формі. До того ж, у ч. 10 ст. 28 законодавчого акту вказується, що у разі притягнення кривдника, зокрема дитини-кривдника, до кримінальної відповідальності судом на нього може бути покладено обов'язок пройти пробаційну програму відповідно до пункту 4 частини другої статті 76 Кримінального кодексу України [113]. Звичайно, не можна не погодитись із позицією вченої щодо наявності нульової статистики щодо фактів вчинення домашнього насильства дітьми у віці 14-15 років, проте аналогічна ситуація складається і щодо осіб 16-18 років. Вказане може бути пояснено специфікою жертви та відповідно суб'єкта такого кримінального правопорушення.

Як вірно відмічають О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк, «дзеркально» щодо потерпілого від домашнього насильства його суб'єкт також певною мірою спеціальний – це така осудна особа, яка досягла 16-річного віку, яка є одним з

подружжя чи колишнього подружжя або іншою особою, з якою потерпілий перебуває або перебував у сімейних або близьких відносинах [51, с. 78]. Отже фактично найбільш розповсюдженими та типовими є випадки вчинення домашнього насильства щодо подружжя або колишнього подружжя, а отже суб'єкту, як правило, вже виповнилось 18 років. Проте вказівка у диспозиції статті на можливість вчинення домашнього насильства щодо «іншої особи, із якою потерпілий перебуває або перебував у сімейних або близьких відносинах» не унеможлиблює ситуації вчинення такого діяння особою у віці 14-15 років, поготів із урахуванням того, що галузеве законодавство також передбачає статус «дитини-кривдника», нижню вікову межу якої не обмежено. Необхідно відзначити, що випадки, коли особи у віці 14-15 років вчиняють домашнє насильство є непоодинокими у зарубіжних країнах.

Так, відповідно до статистичних даних, отриманих Бюро статистики та досліджень злочинності (Новий Південний Уельс), у Великій Британії станом на 2014 рік було виявлено 1,6 % осіб, які вчинили домашнє насильство у віці 10-11 років; 12,4 % осіб, які вчинили таке діяння у віці 12-13 років та 33,9 % осіб – у віці 14-15 років [5]. Отже, із урахуванням наведеного, а також з метою створення превентивного механізму реагування на потенційно можливі випадки вчинення такого діяння особами до 16 років, видається доцільним підтримати позицію вчених, які вважають за потрібне знизити до 14 років вік кримінальної відповідальності за домашнє насильство.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, характеризується умисною формою вини, мотив та мета домашнього насильства не впливає на кваліфікацію. Однак варто також звернути увагу на те, що вказаний склад є формальним, оскільки закінченим кримінальне правопорушення вважається з моменту систематичного вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства відносно визначеного у диспозиції ст. 126-1 КК України переліку потерпілих осіб. Фізичні або психологічні страждання, розлади здоров'я, втрата працездатності, емоційна залежність або погіршення якості життя потерпілої особи характеризують

ступінь суспільної небезпечності такого діяння та не є такими, що підлягають обов'язковому підтвердженню, наприклад, шляхом проведення судово-психологічної експертизи тощо. У будь-якому випадку систематичне вчинення будь-якого із видів насильства щодо потерпілої вважається судом таким, що призводить до фізичних та психологічних страждань та погіршення якості життя.

Так, відповідно до вироку Буського районного суду Львівської області від 01.03.2019 року (справа № 440/320/19) особу обвинувачено за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України за таких обставин: *12.01.2019 року приблизно в період часу з 21 год. 30 хв. по 22 год. 00 хв., ОСОБА_4, перебуваючи по місцю свого проживання за адресою: АДРЕСА_1, знаходячись у стані алкогольного сп'яніння, вчинив відносно своєї дружини ОСОБА_5 дії психологічного насильства, що проявилось у словесних образах потерпілої нецензурними словами, шарпанні її за верхній одяг. Крім цього, 21.01.2019 року біля 22.00 год. ОСОБА_4, знаходячись по вищевказаному місцю свого проживання, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, вчинив відносно своєї дружини ОСОБА_5 дії фізичного та психологічного насильства, що проявились у тому, що ОСОБА_4 словесно ображав потерпілу нецензурними словами, наніс декілька ударів кулаками по її тілу, кинув у неї керамічним горнятком та вдарив поліном по спині. Крім цього, 22.01.2019 року близько 07.00 год. ОСОБА_4, знаходячись по вищевказаному місцю свого проживання, вчинив відносно своєї дружини ОСОБА_5, дії психологічного насильства, що проявились у словесних образах потерпілої та погрозах фізичної розправи над нею. Ввечері цього ж дня приблизно о 22.00 год., продовжуючи свої злочинні дії, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, ОСОБА_4 вчинив відносно своєї дружини ОСОБА_5 дії психологічного та фізичного насильства, що проявились у тому, що ОСОБА_4 словесно ображав потерпілу, заподіявши потерпілій два удари металевим совком по руці та нозі, а також один удар в спину, поки його насильницькі дії не припинила мати потерпілої. Отже, вказаними*

насильницькими діями, ОСОБА_4 заподіяв дружині ОСОБА_5 систематичні фізичні та психологічні страждання, що завдали шкоди фізичному та психічному здоров'ю потерпілої. Таким чином, ОСОБА_4 своїми діями скоїв умисне систематичне вчинення фізичного та психологічного насильства щодо подружжя, що призвело до фізичних та психологічних страждань та погіршення якості життя потерпілої особи, тобто вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ст. 126-1 КК України [30].

Вчені також відмічають, що домашнє насильство, визначене у ст. 126-1 КК, слід відрізнати від насильства, про яке згадується у ст. 173-2 КУпАП. Ця стаття КУпАП: 1) передбачає як домашнє насильство, так і насильство за ознакою статі, про яке не йдеться у ст. 126-1 КК; 2) хоча так само, як і ст. 126-1 КК, вона передбачає відповідальність за насильство фізичного, психологічного чи економічного характеру (насильство, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), але наслідками такого насильства можуть бути лише: а) шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, яка – саме з метою відмежування її від шкоди, визначеної у ст. 126-1 КК – не охоплюється поняттям «фізичні або психологічні страждання, розлади здоров'я, втрата працездатності, емоційна залежність або погіршення якості життя потерпілої особи» або б) сама по собі можливість настання (а не реальне настання) будь-якої шкоди фізичному або психічному здоров'ю потерпілого; 3) не передбачає ознаки систематичного вчинення насильства, характерної для ст. 126-1 КК. Частиною 2 ст. 173-2 КУпАП передбачено відповідальність за ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною 1 цієї статті, тобто за вчинення їх удруге [51, с. 78-79].

Таким чином, проведене дослідження надало підставу для таких висновків: по-перше, необхідно підтримати позицію вчених щодо доцільності виокремлення самостійного розділу «Кримінальні правопорушення проти

сім'ї та дітей», в якому варто розмістити систематизовані кримінальні правопорушення, пов'язані із домашнім насильством. По-друге, за умови виокремлення самостійного розділу, вчинення сексуального насильства (зґвалтування) щодо близької людини або колишнього подружжя доцільно встановити кваліфікуючою ознакою домашнього насильства, яке каратиметься покаранням у виді обмеження або позбавлення волі на строк не менше ніж п'ять років. По-третє, за наведених вище умов, кваліфікуючими/особливо кваліфікуючими ознаками домашнього насильства також мають стати: фізичне насильство, поєднане із незаконним позбавленням волі, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень¹. По-четверте, окремої уваги потребує визначення доцільності виокремити із диспозиції ст. 126-1 КК України таку ознаку як «систематичність», що дозволило б більш ефективно протидіяти таким кримінальним правопорушенням заходами кримінально-правового характеру. По-п'яте, необхідно додатково розглянути доцільність зниження віку кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства та можливості притягати за такі діяння осіб із 14 років. Вказане дозволить забезпечити кореляцію між Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та нормами національного кримінального законодавства, а також сприятиме зниженню ризиків потенційного збільшення кількісного показника таких протиправних діянь за рахунок випадків вчинення їх особами, яким не виповнилось 16 років.

Запропоноване надасть можливість наблизити українське законодавство до вимог європейських правових документів у сфері протидії та запобігання домашньому насильству, а також дозволить привести у відповідність положення кримінального законодавства Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», що у свою чергу сприятиме об'єктивізації судового розгляду кримінальних проваджень, розпочатих за фактом вчинення домашнього насильства.

¹ Це питання буде розглянуто більш детально розділі 3.2 дисертаційного дослідження.

1.2. Підстави криміналізації домашнього насильства в Україні

Криміналізація суспільно небезпечних діянь є одним із основних етапів реалізації кримінально-правової політики в Україні. Криміналізація та пеналізація протиправних діянь забезпечує динамізм кримінального законодавства та своєчасність створення кримінально-правових заборон на певний вид поведінки. Логічним є те, що перед тим як криміналізувати певне суспільно небезпечне діяння, законодавцем визначається відповідність його всім підставам криміналізації, що має на меті уникнення випадків помилкової криміналізації, або створення потенційних «дрімаючих» та «мертвих» норм, а також зайвого перевантаження кримінального законодавства.

О.О. Дудоров вказує, що криміналізація – термін, яким у кримінальному праві позначають процес і результат віднесення діянь до числа злочинів. Попри численність існуючих в юридичній літературі визначень криміналізації всі вони зазвичай акцентують увагу на тому, що внаслідок криміналізації як діяльності, за загальним правилом, законодавця певне суспільно небезпечне діяння, яке раніше злочином не визнавалось, стає таким і за його вчинення запроваджується кримінальна відповідальність. Інакше кажучи, криміналізація – це виявлення суспільно небезпечних проявів поведінки людини, визнання державою можливості і необхідності застосування щодо них заходів кримінальної відповідальності і закріплення в кримінальному законі ознак суспільно небезпечних діянь, оголошених злочинами. Криміналізація охоплює (повинна охоплювати): отримання та оцінку інформації про появу (поширення) в країні певної поведінки, яка становить суспільну небезпеку; визначення можливих шляхів протидії їй; прогнозування наслідків запровадження відповідної кримінально-правової заборони; ухвалення рішення про встановлення кримінальної відповідальності за вказану поведінку; розроблення законопроекту та його прийняття [50, с. 51].

Перед тим як криміналізувати протиправне діяння законодавець також має визначити можливість попередити протиправну поведінку шляхом

встановлення менш репресивних видів заборон, наприклад, адміністративно-правової заборони. Якщо вказане є можливим, має бути встановлено, чи всі способи реалізації протиправного умислу можуть бути попереджені адміністративно-правовими засобами або є потреба у створенні поступового механізму протидії – на одні форми поведінки встановлюється адміністративно-правова заборона, на інші, більш суспільно небезпечні, – кримінально-правова.

Учений також відзначає, що криміналізацію можуть викликати: виникнення нових, не існуючих раніше видів суспільно небезпечної поведінки; несприятлива динаміка видів поведінки, регламентованих некримінальним законодавством; необхідність виконання міжнародно-правових зобов'язань; науково-технічний прогрес, який призводить до виникнення і розвитку потенційно небезпечної для людини і суспільства сфер життєдіяльності; необхідність посилення охорони прав і свобод людини і громадянина; усвідомлення помилковості здійсненої раніше декриміналізації певного діяння тощо. Як правило, криміналізація того чи іншого різновиду поведінки людини має відповідати моральним уявленням, пануючим у суспільстві, схвалюватись ним. Водночас аморальність не притаманна всім без винятку злочинам, деякі з яких з погляду моралі можуть бути нейтральними, а в окремих випадках – навіть викликати схвалення (наприклад, ухилення від сплати податків і соціальних внесків, евтаназія, яка з точки зору чинного КК України підлягає кваліфікації як умисне вбивство) [50, с. 51].

Із наведеною вище думкою можна погодитись у повній мірі, оскільки тільки криміналізація надає можливість своєчасно приводити положення національного кримінального законодавства відповідно до актуальних потреб держави та суспільства. Криміналізація та пеналізація протиправних діянь дозволяє також усувати чинники, які здійснюють вторинний негативний вплив на якість державного управління та загальну кримінологічну ситуацію в країні.

Один із численних доктринальних підходів до розв'язання згаданих питань полягає в тому, що підставою криміналізації визнається зумовлена змінами соціальної, економічної або політичної обстановки справжня потреба в тій чи іншій кримінально-правовій новелі, необхідність застосування кримінально-правових заходів до певної групи суспільних відносин, а принципи криміналізації поділяються на дві основні групи: 1) соціальні і соціально-психологічні та 2) системно-правові (загально-правові і кримінально-правові). При цьому, крім підстави і принципів криміналізації, виокремлюють приводи встановлення кримінально-правових заборон. Першу групу принципів криміналізації складають принципи суспільної небезпеки, відносної поширеності діяння, пропорційності позитивних і негативних наслідків криміналізації та кримінально-політичної адекватності. До загально-правових принципів криміналізації віднесено принципи конституційної адекватності, системно-правової несуперечливості, міжнародно-правової необхідності і допустимості, процесуальної здійсненності переслідування, а до кримінально-правових – принципи відсутності прогалин у законі, визначеності та єдності термінології, повноти складу злочину, ненадмірності та економії репресії [50, с. 52].

Не можна не відзначити, що у теорії кримінального права існує декілька підходів до підстав та принципів криміналізації. Відповідно до першого підходу підстави та принципи ототожнюються, а вчені вважають доцільним говорити лише про наявність принципів криміналізації. Прихильники другого підходу віддають перевагу диференціації принципів та підстав криміналізації. Підтримуючи останніх, необхідно відзначити, що принципи криміналізації є більш широким відносно підстав. Так, принципи, як правило, уявляють собою загальні засади, на яких будується теорія криміналізації (законність, ненадмірність, співрозмірність, верховенство права тощо). У свою чергу підстави чітко визначають можливість та доцільність криміналізації.

Д.О. Балобанова відзначає, що до підстав кримінально-правової заборони відносяться: 1) суспільна небезпека – не можливо встановити

універсальний критерій, за яким можна було б визначити достатній для криміналізації ступінь суспільної небезпеки. Під час обговорення кожної кримінально-правової новели необхідно вирішувати питання про наявність такої в конкретному виді діянь. Суспільною небезпекою охоплюється наявність достатньо серйозної матеріальної або моральної шкоди, заподіюваної потерпілим, що впливає на пеналізацію і не є самостійною підставою криміналізації; 2) типовість і достатня поширеність антигромадської поведінки, але з урахуванням ступеня суспільної небезпеки та страху населення перед злочинністю; 3) динаміка суспільно небезпечних діянь із урахуванням причин і умов, що їх породжують; 4) необхідність впливу кримінально-правовими заходами, при цьому було б бажаним враховувати, що кримінальна репресія – крайня форма протидії найнебезпечнішим формам девіантної поведінки; 5) врахування можливостей системи кримінальної юстиції в протидії тим або іншим формам антигромадської поведінки, і як їхня складова – наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони; 6) співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації [27, с. 11].

Отже, враховуючи наведену думку вченої, в межах дослідження криміналізації домашнього насильства в Україні видається доцільним розглянути такі підстави: 1) суспільна небезпечність протиправного діяння та необхідність кримінально-правової заборони; 2) відносна поширеність протиправного діяння; 3) потреба у виконанні міжнародно-правових зобов'язань; 4) співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації.

У межах першої підстави варто зазначити, що основною причиною вважати домашнє насильство діянням, що має підвищений ступінь суспільної небезпечності є його висока латентність, зумовлена відсутністю бажання/можливості жертви своєчасно звернутися до правоохоронних органів. Наслідком латентності завжди є, по-перше, зростання кількісного показника кримінальних правопорушень, зумовлених безкарністю; по-друге,

латентність гальмує розвиток кримінального законодавства в частині криміналізації та пеналізації через хибне уявлення про ефективність існуючих кримінально-правових заборон.

Визнання доцільності встановлення заборони на насильство в сім'ї вперше було нормативно закріплене у 2001 році в Законі України від 15.11.2001 № 2789-III «Про попередження насильства в сім'ї» [114], який зберігав свою чинність до 2017 року. Відповідно до Закону України від 15.05.2003 № 759-IV «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису» [110] Кодекс України про адміністративні правопорушення було доповнено ст. 173-2, у якій було встановлено адміністративну відповідальність за вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису. У 2008 році відповідно до Закону України від 25.09.2008 № 599-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї» [110] адміністративно-правову норму було уточнено в частині форм реалізації об'єктивної сторони – вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми. Всі інші зміни, які було внесено до 2017 року стосувались виключно уточнення видів та розмірів адміністративних стягнень.

Необхідно відзначити, що до 2017 року законодавцем було визнано можливість запобігати проявам насильства в сім'ї виключно адміністративно-правовими та цивільно-правовими заходами, а ступінь суспільної небезпечності вважався недостатнім для встановлення кримінально-правової заборони, не дивлячись на те, що у ст. 15 Закону України від 15.11.2001 № 2789-III «Про попередження насильства в сім'ї» [114] члени сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї, мали нести кримінальну, адміністративну чи цивільно-правову відповідальність відповідно до закону.

Остаточна суспільна небезпечність домашнього насильства була визнана у 2017 році, коли останнє було криміналізовано відповідно до Закону

України від 06.12.2017 № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [111]. На день пізніше було підписано Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству», відповідно до якого було внесено зміни і до адміністративного законодавства в частині відповідальності за домашнє насильство. Таким чином, суспільна небезпечність та необхідність криміналізації домашнього насильства була визнана та підтверджена не тільки на національному, а і на міжнародному та європейському рівнях.

Щодо другої підстави, беззаперечно домашнє насильство взагалі та кримінальні правопорушення, які пов'язані із домашнім насильством є достатньо розповсюдженим видом суспільно небезпечних діянь як серед всіх кримінальних правопорушень взагалі, так і серед кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я зокрема. Вказане підтверджується результатами аналізу судової та правоохоронної практики, а також статистики правоохоронних органів. Так, відповідно до даних, викладених на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора [95], у 2019 році було обліковано 1068 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України; у 2020 – 2213; у 2021 – 2432; у 2022 – 1498; у 2023 – 2705; у 2024 – 2810; станом на вересень 2025 року було обліковано 1717 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України. Отже, стабільне зростання кількісного показника свідчить, по-перше, про розповсюдженість такого протиправного діяння, по-друге – про потребу в удосконаленні заходів кримінально-правового та кримінологічного впливу.

Третя підстава стосується потреби у виконанні міжнародно-правових зобов'язань. Одним із основних міжнародних правових документів, яким було визнано потребу у забезпеченні посиленого захисту жінок можна вважати Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

У ст. 2 документа визначено, що Держави-сторони засуджують дискримінацію щодо жінок в усіх їх формах, погоджуються негайно всіма відповідними заходами здійснювати політику ліквідації дискримінації щодо жінок і з цією метою зобов'язуються: а) включити принцип рівноправності чоловіків і жінок у свої національні конституції або інше відповідне законодавство, якщо цього ще не було зроблено, та забезпечити за допомогою закону й інших відповідних заходів практичне здійснення цього принципу; б) вживати відповідних законодавчих та інших заходів, включаючи санкції там, де це необхідно, що забороняють будь-яку дискримінацію щодо жінок; с) встановити юридичний захист прав жінок на рівній основі з чоловіками та забезпечити за допомогою компетентних національних судів та інших державних установ ефективний захист жінок проти будь-якого акту дискримінації; d) утримуватися від вчинення будь-яких дискримінаційних актів або дій щодо жінок та гарантувати, що державні органи та установи діятимуть відповідно до цього зобов'язання; е) вживати всіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок з боку будь-якої особи, організації або підприємства; f) вживати всіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, щодо зміни або скасування чинних законів, постанов, звичаїв і практики, що являють собою дискримінацію щодо жінок; g) скасувати всі положення свого кримінального законодавства, що являють собою дискримінацію щодо жінок [57]. Як видається, можна стверджувати, що наведена Конвенція заклала підґрунтя для формування міжнародної кримінально-правової політики щодо протидії будь-яким формам насильства щодо жінок та дівчат.

Продовженням розвитку вказаного напрямку стало укладення та підписання Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, цілями якої було визначено: а) запобігання сексуальній експлуатації та сексуальному насильству стосовно дітей і боротьба із цими явищами; б) захист прав дітей, які стали жертвами сексуальної експлуатації та сексуального насильства; с) сприяння

національному та міжнародному співробітництву в боротьбі із сексуальною експлуатацією та сексуальним насильством стосовно дітей. Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення криміналізації такої умисної поведінки: а) заняття діяльністю сексуального характеру з дитиною, яка не досягла передбаченого законодавством віку для заняття діяльністю сексуального характеру; б) заняття діяльністю сексуального характеру з дитиною, коли: використовується примус, сила чи погрози або насильство здійснюється зі свідомим використанням довіри, авторитету чи впливу на дитину, зокрема в сім'ї, або насильство здійснюється в особливо вразливій для дитини ситуації, зокрема з причини розумової чи фізичної неспроможності або залежного становища. Для цілей пункту 1 цієї статті кожна Сторона визначає вік, до досягнення якого забороняється займатися діяльністю сексуального характеру з дитиною. Дія положень підпункту «а» пункту 1 цієї статті не поширюється на врегулювання статевих стосунків між неповнолітніми, що здійснюються за взаємною згодою [59].

З метою виконання вказаного міжнародного правового документа у національне кримінальне законодавство також було внесено низку змін та доповнень, більшість із яких стосувались посилення меж кримінальної відповідальності та покарання за вчинення сексуального насильства щодо дітей, втягнення їх у зайняття проституцією, порнографією тощо. Отже, єдиним комплексним документом, спрямованим на боротьбу із домашнім насильством доцільно вважати Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами.

Цілями цієї Конвенції було визначено: а) захист жінок від усіх форм насильства й недопущення, кримінальне переслідування та ліквідація насильства стосовно жінок і домашнього насильства; б) сприяння ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та заохочення дійсної рівності між жінками та чоловіками, у тому числі шляхом надання жінкам самостійності; с) розробка всеосяжних рамок, політики та заходів для захисту всіх жертв

наси́льства стосовно жінок і домашнього наси́льства та надання їм допомоги; d) заохочення міжнародного співробітництва з метою ліквідації наси́льства стосовно жінок і домашнього наси́льства; e) забезпечення підтримки та надання допомоги організаціям та правоохоронним органам в ефективному співробітництві для прийняття комплексного підходу до ліквідації наси́льства стосовно жінок і домашнього наси́льства. Ця Конвенція застосовується до всіх форм наси́льства стосовно жінок, у тому числі домашнього наси́льства, яке зачіпає жінок непропорційно. Сторони заохочуються застосовувати цю Конвенцію до всіх жертв домашнього наси́льства. Під час виконання положень цієї Конвенції Сторони звертають особливу увагу на жінок - жертв наси́льства за гендерною ознакою. Ця Конвенція застосовується в мирний час і в ситуаціях збройного конфлікту [58].

Національне кримінальне законодавство було доповнено ст. 126-1, в якій криміналізовано домашнє наси́льство у 2017 році відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання наси́льству стосовно жінок і домашньому наси́льству та боротьбу з цими явищами», що було реалізовано з метою подальшої ратифікації Конвенції, яка відбулась у червні 2022 року.

У пояснювальній записці до вказаного законодавчого акту було зауважено, що за останні три десятиліття наси́льство щодо жінок, включаючи домашнє наси́льство, привертає підвищену увагу з боку міжнародної спільноти, що знаходить своє відображення у міжнародному праві. Протягом цього періоду було здійснено кілька вирішальних кроків, серед яких: ухвалення Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок в 1979 р., а також загальних рекомендацій та висновків, затверджених Комітетом з ліквідації дискримінації щодо жінок; Декларації ООН про викорінення наси́льства щодо жінок в 1993 р.; Міжамериканської конвенції про запобігання, покарання і викорінення наси́льства щодо жінок в 1994 р.; Пекінської декларації в 1995 р.; Протоколу

про права жінок в Африці до Африканської хартії прав людини і народів в 2003 р.; і це лише деякі з них. Таким чином, існує потужна міжнародно-правова база в галузі боротьби з насильством щодо жінок. Рада Європи також ухвалила низку рішень і дій, спрямованих на вирішення проблеми насильства щодо жінок, в першу чергу, План дій від 1995 р., Рекомендацію Rec (2002) Комітету міністрів державам-членам Ради Європи про захист жінок від насильства від 2002 р. і, нарешті, Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, також відому як Стамбульська конвенція. Фактично, Стамбульська конвенція є найбільш повним і далекосяжним документом у цій галузі, оскільки у ній поєднано кращі світові стандарти та практики. Вона також відтворює сучасний погляд на права людини, який передбачає розуміння того, що боротьба з насильством стосовно жінок є обов'язком держави. Стамбульська конвенція набула чинності 1 серпня 2014 р. після її ратифікації 10 державами. Цей законопроект імплементує положення Стамбульської конвенції у національне законодавство, що дає можливість удосконалити кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство України для боротьби з насильством стосовно жінок та домашнім насильством [107].

Отже, можна підсумувати, що основною підставою криміналізації домашнього насильства є, по-перше, виконання міжнародно-правових зобов'язань, пов'язаних із ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами; по-друге, потребою у налагодженні міжнародного співробітництва у сфері здійснення кримінального правосуддя у провадженнях, розпочатих за фактами вчинення насильства щодо жінок.

Наведене підтверджується положеннями, викладеними у Законі України від 20.06.2022 № 2319-IX «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами», де зазначено, що Україна визнає, що метою Конвенції є захист жінок від усіх форм насильства, недопущення, кримінальне

переслідування та ліквідація насильства стосовно жінок і домашнього насильства, яке вчинено також стосовно чоловіків та дітей (хлопців та дівчат). Україна не розглядає жодне з положень Конвенції як таке, що зобов'язує її до зміни Конституції України та Сімейного кодексу України, інших законів України щодо інститутів шлюбу, сім'ї та усиновлення, а також таке, що втручається в право батьків виховувати своїх дітей відповідно до власних переконань. Україна зазначає, що відповідно до Конституції України жодна ідеологія не визнається державою як обов'язкова і не підлягає впровадженню. Україна заявляє, що застосовуватиме Конвенцію відповідно до цінностей, принципів і норм, визначених Конституцією України, зокрема щодо захисту прав людини та основних свобод, рівності прав та можливостей жінок і чоловіків, гендерної ідентичності, формування відповідального материнства та батьківства, підтримки сім'ї та охорони дитинства [115].

Отже, ратифікація Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами надало можливість зменшити кількість випадків вчинення у суспільно небезпечний спосіб щодо жінок домашнього насильства. Одночасно із цим, аналіз положень національного кримінального законодавства надає підставу для констатації, що на сьогоднішній день окремі із них не відповідають *acquis communautaire*.

Підтвердженням наведеного є думка Є.С. Назимка та Т.І. Пономарьової, які зазначають, що здійснення правової реформи в Україні передбачає обов'язкове формування державної політики щодо адаптації національного законодавства до вимог законодавства Європейського Союзу. Це стосується і реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, на виконання якої до КК України було внесено низку змін та доповнень. Водночас за результатами семирічного існування кримінальної відповідальності за домашнє насильство та діяння, які з ним пов'язані, можна стверджувати про неефективність санкцій відповідних норм та часткову

невідповідність останніх положенням та унормованим підходам, визначеним у вказаній вище Конвенції. У ч. 3 ст. 53 Конвенції зауважено, що сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб по рушення обмежувальних або захисних приписів, виданих відповідно до пункту 1, підлягало ефективним, пропорційним та переконливим кримінальним або іншим юридичним санкціям [58] (*цитовано за Є.С. Назимком та Т.І. Пономарьовою – прим. авт.*). Відповідно до аналізу первинної редакції ст. 390–1 КК України під час криміналізації невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників законодавцем у санкції за вчинення такого кримінального правопорушення було передбачено арешт на строк до шести місяців або обмеження волі на строк до двох років [111] (*цитовано за Є.С. Назимком та Т.І. Пономарьовою – прим. авт.*). Після створення інституту пробаційного нагляду було внесено відповідні зміни, які полягали у заміні арешту на пробаційний нагляд на строк до двох років [112] (*цитовано за Є.С. Назимком та Т.І. Пономарьовою – прим. авт.*). Вчені відзначають, що у цьому контексті необхідно зазначити, що, по-перше, ані перший, ані другий варіант видів покарання за невиконання обмежувальних або захисних приписів не відповідає потенційній суспільній небезпечності та обсягу шкоди, яку може спричинити таке кримінальне правопорушення. По-друге, вважають за доцільне констатувати, що порушення обмежувальних або захисних приписів не підлягає ефективним, пропорційним та переконливим кримінальним санкціям, що є недопустимим із огляду на те, що саме обмежувальні приписи, передбачені ст. 91–1 КК України, є одним із найбільш ефективних способів кримінально-правового захисту потерпілих від домашнього насильства [72, с. 274-276].

Остання з досліджуваних підстав – співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації. Своєчасне встановлення меж та обсягу репресії, передбаченої планованою кримінально-правовою нормою спрямовано на унеможливлення перевантаження кримінального

законодавства нормами, які потенційно матимуть слабкий попит або взагалі не будуть використовуватись. Позитивні наслідки більшості чинних кримінально-правових норм наразі переважають негативні.

Так, О.О. Пащенко відмічає, що негативні наслідки заборони, передусім, полягають у: позбавленні засудженого певних грошових сум або іншого майна (як наявних, так і тих, що він міг би отримати в майбутньому), що можна було б з користю витратити на себе і членів своєї сім'ї; погіршенні соціального, зокрема, кар'єрного становища засудженого; позбавленні засудженого права реалізовувати себе у тій сфері суспільно-корисної діяльності, якою він займався, та втраті ним професійних навичок за період відбування покарання; неотриманні соціумом результатів суспільно-корисної діяльності засудженого, які були б наявні за відсутності кримінально-правової заборони вчиненого ним діяння; обмеженні часу засудженого, протягом якого він би міг розвиватися як людина й особистість; втраті (обмеженні) для сторонніх осіб можливості підтримувати суспільно-корисні зв'язки з засудженим; перетворенні для засудженого праці із права на обов'язок; позбавленні (обмеженні) права засудженого на вільне обрання роду занять та місця знаходження. Таким чином, негативні наслідки існування кримінально-правової норми (передусім її реального застосування) стосуються не лише засудженого, а й інших осіб, а також суспільства в цілому [97; 96, с. 310-311].

У цьому контексті необхідно звернути увагу на те, що до відповідно до національного кримінального законодавства, в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням з підстав, передбачених цим Кодексом, від кримінальної відповідальності чи покарання, суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або декілька обмежувальних заходів, відповідно до якого (яких) на засудженого можуть бути покладені такі обов'язки: 1) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; 2) обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство

вчинено стосовно дитини або у її присутності; 3) заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин; 4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб; 5) направлення для проходження програми для кривдників [63].

Отже, домашнє насильство – єдиний вид кримінального правопорушення, який окрім покарання, визначеного у санкції кримінально-правової норми передбачає не тільки можливість застосовувати до кримінального правопорушника додаткові заходи кримінально-правового характеру, а і кримінальну відповідальність за невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників.

Вчений зауважує, що негативні наслідки супроводжують встановлення кримінально-правової заборони у разі передбачення будь-якого виду покарання, а отже мають місце завжди. Тому відповідна шкода від цього має порівнюватися із позитивними наслідками існування норми у всіх випадках (при встановленні соціальної обумовленості будь-якої кримінально-правової норми-заборони). На підставі цього досліджувана обставина соціальної обумовленості належить, з нашої точки зору, до кола обов'язкових універсальних. Водночас зауважується, що ця обставина є характерною лише для встановлення соціальної обумовленості охоронних кримінально-правових норм (норм-заборон). На це, серед іншого, орієнтує і назва досліджуваної обставини: «співрозмірність ... наслідків заборони». Ставити питання щодо співрозмірності позитивних і негативних наслідків заборони при дослідженні інших норм вбачається взагалі нелогічним. Годі шукати негативні наслідки у запровадженні заохочувальних, регулятивних норм та норм-дефініцій. Тут

доцільно обмежитися констатацією їх соціальної корисності (позитивних наслідків існування відповідних норм) [97; 96, с. 310-311].

Щодо домашнього насильства, необхідно відзначити, що безумовно позитивним наслідком криміналізації такого суспільно небезпечного діяння є потенційно ефективне виправлення особи, яка його вчинила. Таке виправлення забезпечується шляхом реалізації складного багатоетапного механізму, який передбачає: 1) наявність альтернативної санкції, яка надає можливість обрати вид та розмір покарання, необхідного та достатнього (хоча, вказане є достатньо дискусійним) для ефективного виправлення кривдника (від громадських робіт до позбавлення волі на строк до двох років); 2) наявність достатньо широкого переліку обмежувальних заходів, обмежувальних приписів, програм для кривдників, які можуть застосовуватись у випадках, якщо тільки покарання недостатньо для виправлення особи та забезпечення безпеки потерпілого; 3) наявність кримінальної відповідальності за невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників, що сприяє процесу виправлення особи та унеможливорює уникнення нею необхідності виконання всіх заходів кримінально-правового характеру.

Прикладом є вирок Сколівського районного суду Львівської області від 10 січня 2024 року (справа № 453/813/23), відповідно до якого особу було обвинувачено у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 та ст. 390-1 КК України за таких обставин: *ОСОБА_4 умисно та безпричинно, перебуваючи за місцем спільного проживання із своєю тещою ОСОБА_5, яка є інвалідом третьої групи систематично вчиняв відносно неї психологічне насильство, яке виразилось у словесних образах, погрозах, висловлюваннях нецензурною лайкою в її бік, приниженні та призвело до психологічних страждань останньої, а також погіршило якість життя потерпілої ОСОБА_5, зокрема, викликало в неї побоювання за свою безпеку, спричинило емоційну напруженість, втому та негативні переживання. За вказані дії він неодноразово був притягнутим до адміністративної*

відповідальності за вчинення домашнього насильства відносно теці ОСОБА_5, зокрема, Сколівським районним судом Львівської області за ст. 173-2 КУпАП 23 січня 2023 року у справі №453/1630/22 та 21 лютого 2023 року у справі №453/258/23... Крім того, ОСОБА_4 умисно та безпричинно, перебуваючи за місцем спільного проживання із своєю колишньою дружиною ОСОБА_6 систематично вчиняв відносно неї психологічне насильство, яке виразилось у словесних образах, погрозах, висловлюваннях нецензурною лайкою в її бік, приниженні та призвело до психологічних страждань останньої, а також погіршило якість життя потерпілої ОСОБА_7, зокрема, викликало в неї побоювання за свою безпеку, спричинило емоційну напруженість, втому та негативні переживання. За вказані дії ОСОБА_4 неодноразово був притягнутим до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства відносно співмешканки ОСОБА_7, зокрема, Сколівським районним судом Львівської області за ч.2 ст. 173-2 КУпАП 21 лютого 2023 року у справі №453/258/23 та 18 липня 2023 року у справі №453/1090/23... Крім того, ОСОБА_4 Сколівським районним судом Львівської області 18 липня 2023 року по справі №453/1171/23 (провадження №2-о/453/36/23), за заявою ОСОБА_5, винесено обмежувальний припис строком дії 6 (шість) місяців, згідно якого заборонено: перебувати в місці спільного проживання (перебування) з ОСОБА_5, вести з нею листування, телефонні переговори або контактувати із останньою в будь-який інший спосіб, про що був повідомлений належним чином. Будучи ознайомленим із вимогами обмежувального припису та наслідками порушення встановлених обмежень, ОСОБА_4, 10 серпня 2023 року, о 22 годині, діючи умисно та протиправно, зайшов у житловий будинок в якому проживає ОСОБА_5, шляхом відкриття міжкімнатних дверей зайшов у її житлову кімнату та всупереч обмеженням, зазначеним у вищевказаному обмежувальному приписі, вчинив конфлікт із останньою, погрожуючи їй та здійснюючи на неї моральний та фізичний тиск. Окрім цього, продовжуючи свої умисні злочинні дії, порушуючи вимоги

обмежувального припису, в період з 18 липня 2023 року по даний час проживає у вищевказаному житловому будинку...[37].

Відповідно до вироку, особі було призначено покарання у виді позбавлення волі на строк 2 роки, що зумовлено неефективністю та недостатністю застосованих до цього заходів кримінально-правового впливу для виправлення протиправної поведінки кривдника. Отже, наведений приклад надає можливість виявити позитивні наслідки як криміналізації домашнього насильства, так і невиконання обмежувальних заходів.

До числа позитивних наслідків заборони належить зокрема й те, що реальне відбування певних видів покарань унеможлиблює (суттєво ускладнює) вчинення засудженим нових злочинів, які потенційно здатні заподіяти суспільству нову шкоду. Перша група таких покарань (арешт, тримання в дисциплінарному батальйоні, позбавлення волі) фізично унеможлиблює вчинення засудженим більшості нових злочинів (окрім тих, що скоюються у місцях відбування покарання) або обмежує таку можливість (обмеження волі). Друга – юридично забороняє особі певну діяльність у зв'язку із зайняттям якою було можливим скоєння злочину (позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю). Звичайно, у другому з наведених випадків особа може незаконно займатися забороненою діяльністю (наприклад, підприємницькою, або керувати транспортним засобом) чи присвоїти собі певний ранг, чин, військове звання, здійснивши це шляхом підробки документів, розпізнавальних знаків (форми, погонів тощо). З огляду на це і є сенс виділяти тут два види позитивних наслідків кримінально-правової заборони – фізичне унеможливлення (обмеження) вчинення нових злочинів і юридичну заборону діяльності, зайняття якою зробило можливим учинення злочину [96, с. 312-313].

Необхідно відзначити, що на відміну від більшості інших кримінальних правопорушень, фізичне унеможливлення (обмеження) вчинення нових кримінальних правопорушень, на яке вказує вчений у випадку домашнього

насильства частіше за все здійснюється за допомоги обмежувальних заходів, оскільки санкція кримінально-правової норми, якою встановлено кримінальну відповідальність за домашнє насильство позбавлення волі передбачає як вид покарання, який має застосовуватись у крайньому випадку, а альтернативою визначено громадські роботи, пробаційний нагляд та обмеження волі. Фактично лише пробаційний нагляд може мати позитивний ефект щодо унеможливлення (обмеження) вчинення нових кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 59-1 КК України [63], суд може покласти на засудженого до пробаційного нагляду обов'язки: 1) використовувати електронний засіб контролю і нагляду та проживати за вказаною у рішенні суду адресою; 2) дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля; 3) працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано посаду (роботу); 4) виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою; 5) пройти курс лікування від наркотичної, алкогольної залежності, розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.

Таким чином, проведене дослідження дозволило встановити, що підставами криміналізації домашнього насильства в Україні є:

1) суспільна небезпечність протиправного діяння та необхідність кримінально-правової заборони, що підтверджується високою латентністю такого кримінального правопорушення, а також неможливістю якісно впливати на кількісний показник таких правопорушень без застосування кримінально-правових заборон. Останнє також підтверджено тривалим існуванням у КУпАП норми, у якій було передбачено адміністративну відповідальність за насильство в сім'ї, яка за весь час існування підтвердила низьку ефективність;

2) відносна поширеність протиправного діяння, що підтверджується наявністю відповідної судової практики, статистичних даних правоохоронних органів, а також чисельних досліджень, проведених засобами медіа;

3) потреба у виконанні міжнародно-правових зобов'язань;

4) співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації. Криміналізація домашнього насильства та створення низки додаткових заходів кримінально-правового впливу на особу, яка вчинила таке кримінальне правопорушення має більшість позитивних наслідків, якими унеможливлено уникнення від процесу виправлення, що забезпечено не тільки потребою відбувати покарання та виконувати обмежувальні заходи, а і криміналізацією ухилення від виконання останніх.

1.3. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство у зарубіжних країнах

Україна достатньо тривалий час не ратифікувала Стамбульську конвенцію, хоча підписала її у 2017 році. Одночасно із цим не можна не відмітити, що саме з 2017 року у низку національних законодавчих та інших нормативно-правових актів було внесено зміни та доповнення, метою яких було створення належного механізму запобігання та протидії домашньому насильству. Вже після повномасштабного вторгнення російської федерації у червні 2022 року Україна ратифікувала документ, що сприяло посиленню правотворчої та організаційної діяльності за вказаним напрямом. Одночасно із цим кількісний показник кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством залишається стабільно високим, що свідчить про потребу в удосконаленні норм кримінального законодавства, а також інших нормативно-правових актів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Одним із актуальних способів виконання такого завдання є аналіз зарубіжної практики щодо кримінально-правової протидії домашньому насильству, а також діянням, що із ним пов'язані та виявлення позитивних рис,

які можуть бути запозичені для інтеграції у національну кримінально-правову політику.

З метою забезпечення всебічного аналізу та встановлення можливості поєднати найкращі практики побудови кримінально-правових норм щодо криміналізації та пеналізації домашнього насильства для аналізу було обрано нормативно-правові акти держав-членів Європейського Союзу, які є підписантами та ратифікаторами Стамбульської Конвенції (Польща, Чехія, Латвія, Німеччина, Франція, Італія та Швеція).

Відтак, у Польщі суспільні відносини у сфері запобігання та протидії домашньому насильству регулюються декількома нормативно-правовими актами: 1) положеннями кримінального законодавства в частині кримінально-правової заборони домашнього насильства; 2) окремим законодавчим актом – Законом Республіки Польща від 29 липня 2005 року «Про запобігання домашньому насильству» (*Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*), яким встановлено завдання та принципи реагування відносин у сфері протидії домашньому насильству.

Так, у ст. 207 КК Польщі вказано, що кримінально караним є діяння, яке полягає у психічному чи фізичному жорстокому поводженні з близькою особою або іншою особою, яка перебуває у стані постійної чи тимчасової залежності від винного, або з неповнолітнім чи особою, яка є вразливою внаслідок свого психічного чи фізичного стану. Таке діяння карається позбавленням волі на строк від 3 місяців до 5 років. Діяння, яке полягає у психічному чи фізичному жорстокому поводженні із особою, яка є вразливою через свій вік, психічний чи фізичний стан карається позбавленням волі на строк від 6 місяців до 8 років. Кваліфікуючими ознаками передбачено поєднання таких діянь із особливою жорстокістю, яке карається позбавленням волі на строк від одного до десяти років. Особливо кваліфікуючою ознакою передбачено вчинення таких дій, якщо вони призвели до спроби потерпілої особи вчинити самогубство, за що встановлено покарання у виді позбавлення волі на строк від 2 до 15 років [21].

Якщо порівнювати межі кримінальної відповідальності та покарання за вчинення домашнього насильства, встановлені у КК Польщі та КК України, можна виявити низку позитивних та негативних рис. Так, до позитивних можна віднести те, що польській законодавець забезпечує більш комплексний підхід до кримінально-правової протидії домашньому насильству шляхом встановлення низки кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак, які відсутні у КК України. До негативних варто віднести, по-перше, те, що санкції ст. 207 КК Польщі є безальтернативними, а єдиний можливий вид покарання – позбавлення волі видається надто репресивним. По-друге, звертає на себе увагу необ'єктивно значні строкові межі такого покарання, де нижня межа може бути 6 місяців, а верхня – 8 років. Така ситуація викликає сумніви щодо відсутності певного суддівського суб'єктивізму під час обрання розміру покарання особі, яка вчинила домашнє насильство.

Що стосується Закону Республіки Польща від 29 липня 2005 року «Про запобігання домашньому насильству» (Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie), необхідно відмітити, що законодавчий акт має на меті виконання завдань, пов'язаних із протидією домашньому насильству; визначення правил поведінки осіб, які зазнають домашнього насильства; визначення правил поведінки осіб, які вчиняють домашнє насильство. Положення Закону також застосовуються у випадках загрози домашнього насильства та у випадках підозри на домашнє насильство [20].

Фактично наведений законодавчий акт за змістом є аналогічним Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Проте необхідно відмітити, що, не дивлячись на загальноєвропейські тенденції щодо протидії домашньому насильству, таке поняття з'явилося у польському законодавстві лише у 2023 році, коли було прийнято Закон Польщі від 9 березня 2023 року про внесення змін до Закону про протидію насильству в сім'ї та деяких інших законів (Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw) [22], до цього

моменту у польському законодавстві використовувався термін «наси́льство в сім'ї». Відповідно до цього законодавчого акту також було розширено перелік форм та видів домашнього насильства, а також уточнено перелік осіб, які можуть бути потерпілими від такого правопорушення.

Межі юридичної відповідальності за домашнє насильство у Чехії також встановлюються кримінальним законодавством Республіки та окремим Законом Чехії, яким змінюються деякі закони щодо захисту від домашнього насильства» (Zákon č. 135/2006 Sb., o změně některých zákonů v oblasti ochrany před domácím násilím) [25].

У ст. 199 КК Чехії [26] визначено, що кримінально караним є діяння, коли особа знущається над близькою особою або іншою особою, яка проживає із нею в одному житлі. За вчинення такого діяння передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від шести місяців до чотирьох років. Кваліфікуючими ознаками визначено: 1) вчинення діяння особливо жорстоким способом або із застосуванням тортур; 2) спричинення тяжкого тілесного ушкодження; 3) вчинення такого діяння щодо двох і більше осіб; 3) вчинення такого діяння протягом тривалого часу. Такі діяння караються позбавленням волі на строк від двох до восьми років. Особливо кваліфікуючими ознаками встановлено: 1) спричинення тяжкого тілесного ушкодження двом або більше особам; 2) спричинення смерті потерпілого. Наведені дії караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років.

Щодо наведеного вище законодавчого акту, необхідно відмітити, що його основною метою стало внесення змін та доповнень до цивільно-процесуального кодексу Чехії щодо забезпечення можливості та визначення порядку виселення кривдника зі спільного із потерпілою особою житла. Таким чином чеським законодавцем було удосконалено механізм захисту осіб, які потерпіли від домашнього насильства від продовження такої кримінально протиправної діяльності щодо них. Одночасно із цим, не можна залишити поза увагою те, що Чехія не має окремого комплексного законодавчого акту, який

би визначав організаційно-правові механізми запобігання та протидії домашньому насильству як, наприклад, Україна та Польща.

Вказаному важко надати принципово позитивну чи негативну оцінку. У 2014 році Європейське агентство з основних прав (European Union Agency for Fundamental Rights) провело дослідження, за результатами якого було підсумовано, що у Чехії близько 32 відсотків чеських жінок з 15 років зазнали тієї чи іншої форми домашнього насильства. Згідно зі звітом, це трохи нижче за середній показник по ЄС, який становить 33 відсотки. Найбільша кількість жертв, 52 відсотки, зареєстрована в Данії, найнижча – 19 відсотків – у Польщі. Звіт базується на інтерв'ю з 42 000 жінок по всьому ЄС; у Чеській Республіці дослідники поспілкувалися з 1620 респондентами [23]. У 2024 році Агентство спільно із Євростатом та Європейським інститутом гендерної рівності оновили дослідження. Відповідно до останнього звіту, 10,6 % жінок у Чехії зазнавали фізичного або психічного насильства; 9,2 % – сексуального; 19,7 % жінок були жертвами всіх трьох видів домашнього насильства; 9,7 % жінок піддавались домашньому насильству з 15 років; 5,3 % – фізичному та психічному; 1,7 % – сексуальному; 30,5 % – пов'язаному зі зґвалтуванням [9].

Таким чином, хоча статистичні дані Чеської Республіки і не є безапеляційно негативними, однак країну і не можна вважати зразком для наслідування щодо кримінально-правової та кримінологічної політики запобігання та протидії домашньому насильству. Як видається, вказане може бути зумовлено відсутністю окремого законодавчого акту, який би сприяв створенню відповідних інституцій, які б надавали послуги у сфері протидії домашньому насильству, а також достатньо високий рівень латентності таких кримінальних правопорушень.

Достатньо цікавим є досвід Латвії. Кримінальним законодавством країни передбачено відповідальність за жорстоке поводження та насильство щодо близької особи. У ст. 174-1 КК визначено, що карається жорстоке або насильницьке поводження з особою, з якою кримінальний правопорушник перебуває у спорідненості першого або другого ступеня споріднення, або з

подружжям чи колишнім подружжям, або з особою, з якою кримінальний правопорушник перебуває або перебував у постійних інтимних стосунках, або з особою, з якою виконавець кримінального правопорушення веде спільне (нероздільне) господарство, якщо цим зазначеній особі було завдано фізичних або психічних страждань і якщо ці дії не призвели до наслідків, передбачених ст.ст. 125, 126 або 130 цього Кодексу. За таке діяння передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років або тимчасове позбавлення волі, або випробувальний нагляд [12].

У країні існує також низка інших важливих нормативно-правових актів, які певним чином регулюють суспільні відносини у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Одночасно із цим не можна не відмітити, що у вересні 2025 року держава оприлюднила мету виходу зі Стамбульської конвенції, яка була аргументована низкою політичних, економічних та ідеологічних причин.

За даними латвійських медіа, прихильники виходу із Конвенції вказують на декілька причин, серед яких використання конвенції як «ідеологічного інструмента» для просування «іноземних програм», а не для ефективного зменшення насильства; продовження зростання кількісного показника домашнього насильства, що свідчить про її неефективність; наявність інших, більш важливих економічних та соціальних потреб, ніж реалізація ініціатив, пов'язаних із Конвенцією [10].

У цьому контексті цікавим є те, що першою та єдиною наразі країною, яка денонсувала Стамбульську конвенцію стала Туреччина, котра була також першою країною-підписантом міжнародного документа у 2011 році, що, відповідно, і зумовило його назву. Причиною стали суперечності сімейним цінностям та нормалізація одностатевих шлюбів, що, на думку турецьких активістів, виявилось через унеможливлення дискримінації за статевою, гендерною та сексуальною ознакою (у ч. 3 ст. 4 Конвенції визначено, що виконання положень цієї Конвенції Сторонами, зокрема вжиття заходів для захисту прав жертв, забезпечується без дискримінації за будь-якою ознакою,

як-от: статі, гендеру, раси, кольору шкіри, мови, релігійних, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, належності до національної меншини, майнового стану, народження, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, віку, стану здоров'я, інвалідності, сімейного стану, статусу мігранта чи біженця або іншого статусу [58]).

Таке рішення викликало негативну реакцію з боку міжнародних організацій зокрема – ООН. У грудні 2023 року організацією було підготовлено звіт, у якому було вказано на те, що вихід Туреччини зі Стамбульської конвенції у липні 2021 року підірвав права жінок та боротьбу з гендерно зумовленим насильством. У липні 2022 року на запрошення уряду Туреччини Спеціальний доповідач ООН з питань насильства щодо жінок та дівчат відвідав країну для оцінки насильства щодо жінок. Визнаючи, що за останні 15 років було досягнуто прогресу в просуванні прав жінок у Туреччині, Спеціальний доповідач (СП) заявив, що країна наразі ризикує відступити від своїх зобов'язань щодо прав людини щодо захисту жінок та дівчат від насильства. Відповідно до Заключних зауважень CEDAW до 8-ї періодичної доповіді, СП заявив, що вихід з Конвенції послабив виконання національного законодавства, включаючи профілактичні заходи та послуги, що діють для жертв гендерно зумовленого насильства, що підвищує ризик насильства для жертв [18]. Рівень гендерно зумовленого насильства та феміциду в Туреччині є одним з найвищих у світі [17]. У 2022 році внаслідок феміциду в Туреччині загинуло 334 жінки, а у 2021 році – 307 [19].

Відповідно наразі активісти Латвії наголошують на потенційних суспільно небезпечних наслідках, які можуть бути зумовлені виходом країни зі Стамбульської конвенції. Одночасно із цим, держава не планує взагалі відмовитись від потреби у здійсненні політики боротьби з домашнім насильством. У жовтні 2025 року Сеймом було схвалено декларацію «Про запобігання та викорінення насильства щодо жінок та домашнього насильства», у якій підкреслюється зобов'язання Латвії як держави соціального забезпечення розробити комплексну систему, політику та заходи

для захисту та допомоги всім жертвам насильства щодо жінок, дітей та домашнього насильства. У ній також закріплюється зобов'язання сприяти міжнародній співпраці, а також надавати підтримку та допомогу організаціям і правоохоронним органам для забезпечення впровадження та реалізації цілісного підходу до викорінення насильства шляхом ефективної співпраці. У Декларації Кабінету Міністрів доручено розробити комплексний закон про запобігання та ліквідацію насильства щодо жінок, дітей та домашнього насильства, а також насильства загалом. Закон охоплюватиме всі форми насильства щодо жінок та дітей, включаючи домашнє насильство. Очікується, що закон застосовуватиметься до всіх жертв насильства, з особливим акцентом на жінок. У декларації зазначено, що уряд повинен подати законопроект до Парламенту до 1 березня 2026 року [11].

Цікавим є механізм кримінально-правової протидії домашньому насильству у Німеччині. Необхідно відзначити, що у КК Німеччини відсутній самостійний склад такого кримінального правопорушення. Однак низка інших кримінально-правових норм певним чином криміналізують такі діяння. Це, наприклад, різні види тілесних ушкоджень, вчинення різних форм сексуального насильства (оскільки кримінальне законодавство Німеччини не звільняє особу від вчинення таких дій навіть відносно офіційного партнера та/або у шлюбі). Одночасно із цим, варто зауважити, що відсутність самостійної кримінально-правової норми, якою було б встановлено кримінальну відповідальність за домашнє насильство певним чином знижує якість та ефективність кримінально-правової протидії такому суспільно небезпечному діянню.

До аргументів на користь вказаної позиції можна віднести такі: 1) Стамбульська Конвенція, яку Німеччина підписала та ратифікувала передбачає чіткий перелік форм реалізації кримінально протиправного умислу на вчинення діянь, пов'язаних із домашнім насильством, які складно врахувати поза межами спеціальних кримінально-правових норм. Для прикладу, в КК України вказані форми передбачені у низці різних статей – в

ст. 126-1 – безпосередньо домашнє насильство; ст. 134 – незаконне проведення абортів або стерилізації, ст. 151-2 – примушування до шлюбу тощо; 2) відсутність таких кваліфікованих складів кримінальних правопорушень ускладнює встановлення адекватних санкцій, що знижує ефективність виконання кримінальним законодавством основного завдання – запобігання кримінальним правопорушенням; 3) Стамбульською конвенцією передбачено низку обтяжуючих домашнє насильство обставин, які також мають бути передбачені у кримінальному законодавстві (наприклад, у національному кримінальному законодавстві в ст. 67 передбачено: п. 3 – вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті *статевої приналежності*; п. 6 – вчинення кримінального правопорушення щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка перебуває в безпорадному стані, або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку, а також вчинення кримінального правопорушення щодо малолітньої дитини *або у присутності дитини*; п. 6-1 – вчинення кримінального правопорушення щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах [63]). До того ж, відповідно до ч. 2 ст. 67 КК України наявність обставин, передбачених п.п. 6 та 6-1 мають бути визнані судом незалежно від характеру вчиненого кримінального правопорушення [63].

Одночасно із цим, у країні є також окремий нормативно-правовий акт – Закон «Про цивільний захист від актів насильства та переслідування» (Gesetz zum zivilrechtlichen Schutz vor Gewalttaten und Nachstellungen). Закон захищає жертв домашнього насильства, перш за все, надаючи їм можливість користуватися власним житлом, не ділячи його з особою, яка вчиняє насильство. Рішення з цього приводу приймаються сімейними судами за заявою жертв. Закон приносить користь усім, хто постраждав від домашнього насильства, незалежно від того, чи відбувається насильство у стосунках між парами (включаючи одностатеві пари), чи спрямоване проти інших членів

сім'ї. Лише у випадках, коли батьки жорстоко поведуться з дітьми, Закон про захист від насильства не застосовується. У таких випадках застосовуються спеціальні положення законів про батьків, дітей та опікунства, які передбачають вжиття заходів сімейним судом за участю служби у справах неповнолітніх. Закон про захист від насильства стосується не лише одружених або розлучених пар, цивільних партнерів або партнерств, що не перебувають у шлюбі, але загалом будь-кого, хто став жертвою насильства або загрози насильства. Не обов'язково, щоб між кривдником та жертвою були особливо тісні стосунки. В принципі, Закон про захист від насильства також поширюється на людей, які вже проживають у захищеному середовищі через свій вік, психічні захворювання або фізичну, психічну чи психологічну інвалідність, таку як будинок для людей похилого віку, будинок для людей похилого віку або заклад для людей з інвалідністю. Насильство у значенні Закону про захист від насильства означає будь-яке незаконне фізичне напад, пошкодження здоров'я або посягання на свободу іншої особи з умислом, незалежно від того, чи відбуваються ці дії в контексті спільного домогосподарства чи поза ним. Психологічне насильство також охоплюється Законом про захист від насильства: безпосередньо у випадку погроз та необґрунтованих домагань, а також опосередковано, коли воно призвело до психологічного або фізичного пошкодження здоров'я іншої особи [6].

Необхідно відмітити певну особливість – за порушення вказаних положень у цьому ж нормативно-правовому акті передбачено кримінальну відповідальність, а також встановлено відповідні види та розміри покарань. Таким чином, німецьке законодавство в частині кримінально-правової протидії домашньому насильству, як видається, потребує доопрацювання щодо приведення його у відповідність європейським стандартам та встановлення меж співвідношення із положеннями кримінального законодавства.

Аналогічний підхід був застосований у Франції. У країні є окремі нормативно-правові акти, спрямовані на протидію домашньому насильству.

Відповідно до вказаних законодавчих актів було внесено низку змін та доповнень, спрямованих на захист осіб від домашнього насильства та кримінальних правопорушень, які із ним пов'язані. Одночасно із цим, необхідно відмітити, що з 2010 року, коли було прийнято перший законодавчий акт та на момент прийняття у 2020 році другого, законодавчий підхід до визначення меж примусу та репресій до осіб, які вчинили домашнє насильство у Франції значно змінився у бік посилення. Так, наприклад, вчинення домашнього насильства у присутності дитини було визнано обставиною, що обтяжує кримінальну відповідальність, унеможливлено примирення сторін навіть за спільною згодою тощо.

Аналізуючи положення КК Франції можна також виокремити декілька кримінально-правових норм. Так, наприклад, відповідно до ст. 222-1 КК Франції піддавання особи катуванням або вчинення актів варварства карається п'ятнадцятьма роками позбавлення волі. Одночасно із цим, відповідно до ст. 222-3 кримінального законодавства, вчинення такого катування або варварства чоловіком/дружиною, висхідними або нащадками по прямій лінії або будь-якою іншою особою, яка проживає спільно із потерпілою особою або чоловіком/партнером потерпілої особи або партнером, пов'язаним із потерпілою цивільним пактом солідарності, або з метою примусу до вступу в шлюб або союз, або через відмову вступити в такий шлюб або союз карається позбавленням волі на двадцять років [3].

Відповідно до ст. 222-14 КК Франції, насильство щодо неповнолітнього віком до п'ятнадцяти років або щодо особи, особлива вразливість якої через вік, хворобу, немічність, фізичну чи психічну ваду чи вагітність є очевидною або відомою винному, карається: тридцять років позбавлення волі, якщо вони призвели до смерті потерпілого; двадцять років позбавлення волі, якщо вони призвели до каліцтва або постійної інвалідності; десять років позбавлення волі та штраф у розмірі 150 000 євро, якщо вони призвели до повної непрацездатності на строк понад вісім днів; п'ять років позбавлення волі та штраф у розмірі 75 000 євро, якщо вони не призвели до повної

непрацездатності на строк більше восьми днів. Покарання, передбачені цією статтею, також застосовуються до насильства, скоєного чоловіком/дружиною або партнером потерпілого, або партнером, пов'язаним з потерпілим цивільно-правовим договором солідарності [3].

Отже, кримінальне законодавство Франції щодо відповідальності за домашнє насильство хоча і має певні спільні із Німеччиною риси, однак демонструє більш зосереджений підхід, який підвищує ефективність кримінально-правової протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із домашнім насильством.

На відміну від кримінальних законодавств Німеччини та Франції, КК Італії у ст. 572 встановлює відповідальність за домашнє насильство. Так, у кримінально-правовій нормі вказано, що будь-хто, хто жорстоко поводить з членом сім'ї або співмешканцем, або з особою, яка перебуває під його владою або довірена йому з метою навчання, догляду, нагляду чи опіки, або для здійснення професійної чи ремісницької діяльності, карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років. Покарання збільшується до половини, якщо діяння вчинене у присутності або на шкоду неповнолітньому, вагітній жінці або особі з інвалідністю або якщо діяння вчинене із використанням зброї. Покарання збільшується, якщо діяння вчинене на шкоду неповнолітньому віком до чотирнадцяти років. Якщо діяння призвело до тяжких тілесних ушкоджень, застосовується покарання у вигляді позбавлення волі на строк від чотирьох до дев'яти років; якщо воно призвело до особливо тяжких тілесних ушкоджень, застосовується покарання у виді позбавлення волі на строк від семи до п'ятнадцяти років; якщо це призвело до смерті, покарання становить від дванадцяти до двадцяти чотирьох років позбавлення волі. Неповнолітня особа віком до вісімнадцяти років, яка стала свідком жорстокого поводження, про яке йдеться у цій статті, вважається потерпілою стороною [4].

Окрім положень кримінального законодавства в Італії також є Закон № 69 від 19 липня 2019 року щодо захисту жертв домашнього та гендерно

зумовленого насильства (Червоний кодекс). Закон вносить зміни до Кримінального кодексу, Кримінального процесуального кодексу та інших положень щодо захисту жертв домашнього та гендерно зумовленого насильства. Він складається з 21 статті, які визначають перелік злочинів, через які відбувається домашнє та гендерно зумовлене насильство. Щодо цих правопорушень, він вносить зміни до Кримінально-процесуального кодексу, щоб пришвидшити порушення кримінального провадження та, як наслідок, забезпечити можливе вжиття заходів захисту жертв. Цей захід також впливає на Кримінальний кодекс, збільшуючи покарання за деякі з вищезгаданих злочинів, переглядаючи деякі обтяжуючі обставини та запроваджуючи нові кримінальні правопорушення. Законопроект класифікує домашнє або гендерно зумовлене насильство таким чином: жорстоке поводження з членами сім'ї та особами, які проживають разом; обтяжуючі сексуальні домагання; статеві акти з неповнолітніми; розбещення неповнолітніх; переслідування; незаконне поширення зображень або відео сексуального характеру; обтяжуючі тілесні ушкодження та спотворення зовнішності особи шляхом постійного пошкодження обличчя [13].

У цьому контексті необхідно звернути увагу на те, що у кримінальних законодавствах більшості зарубіжних держав кримінальним правопорушенням, пов'язаним із домашнім насильством визначено переслідування.

Криміналізація переслідування (сталкінгу) зумовлено тим, що у ст. 34 Стамбульської конвенції визначено, що сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб умисну поведінку, яка полягає в повторному здійсненні загрозливої поведінки, спрямованої на іншу особу, що змушує його чи її боятися за свою безпеку, було криміналізовано [58].

Так, наприклад, у ст. 612-bis КК Італії передбачено, що повторювана поведінка, яка виявляється у погрозі або переслідуванні когось таким чином, що це викликає постійний та серйозний стан тривоги чи страху, або породжує

обґрунтований страх за власну безпеку або безпеку близького родича чи особи, пов'язаної з ними емоційними стосунками, або змушує їх змінити свій спосіб життя, карається позбавленням волі на строк від одного року до шести років і шести місяців. Покарання збільшується, якщо діяння вчинене чоловіком/дружиною, навіть якщо вони проживають окремо або розлучені, або особою, яка пов'язана або була пов'язана емоційними стосунками з потерпілою стороною, або якщо діяння вчинене за допомогою комп'ютерних засобів. Покарання збільшується до половини, якщо діяння вчинене на шкоду неповнолітньому, вагітній жінці або інваліду, або зі зброєю, або особою, що замаскувалась [4]. Одночасно із цим, необхідно відзначити, що таке кримінальне правопорушення відноситься до кримінальних проваджень, які здійснюються у формі приватного обвинувачення, оскільки заявити про нього може виключно потерпіла сторона (окрім випадків, коли потерпілою стороною є неповнолітня особа або особа із інвалідністю).

В українському кримінальному законодавстві переслідування як кримінальне правопорушення, пов'язане із домашнім насильством наразі не криміналізовано. Схожі дії визначені у ст. 182 КК України, в якій встановлено кримінальну відповідальність за порушення недоторканності приватного життя, формами реалізації об'єктивної сторони складу якого є незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації, крім випадків, передбачених іншими статтями КК [63]. Проте не можна не звернути увагу на те, що запропонований склад не відповідає вимогам, викладеним у Стамбульській конвенції, оскільки, по-перше, не формує ознак загрозливої поведінки, що змушує особу боятись за свою безпеку, а по-друге, склад кримінального правопорушення не передбачає зокрема і кваліфікуючих/особливо кваліфікуючих ознак – вчинення таких дій спеціальним суб'єктом – членом родини, цивільним партнером тощо.

Як видається, така ситуація може бути пояснена тим, що відповідно до Закону України від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання та протидію

домашньому насильству» [113], переслідування є однією із форм психологічного насильства, а отже охоплюється складом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України. Одночасно із цим, спираючись на позитивний досвід зарубіжних країн, можна вважати доцільним або виокремлення переслідування, вчиненого з метою домашнього насильства у самостійний склад кримінального правопорушення, або удосконалення ст. 182 КК України, що надасть можливість підвищити ефективність боротьби із такими суспільно небезпечними діями.

Так, хоча вищевказаний галузевий законодавчий акт і передбачає переслідування формою психологічного насильства, однак не надає тлумачення поведінці, яка може бути визнана переслідуванням. Така ситуація ускладнює кримінально-правову кваліфікацію домашнього насильства, яке вчиняється у такій формі. *Отже, із урахуванням наведеного доцільним є внесення змін та доповнень до ст. 182 КК України та викладення її у такій редакції:*

Стаття 182. Порушення недоторканності приватного життя

1. Незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації, крім випадків, передбачених іншими статтями цього Кодексу, -

караються штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк

2. Незаконне систематичне переслідування вчинене щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до психологічних страждань та/або погіршення якості життя потерпілої особи, -

карається пробаційним наглядом на строк від трьох до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк

Ті самі дії, вчинені повторно, або якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам особи, -

караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк.

Примітка. 1. Істотною шкодою у цій статті, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

2. Під переслідуванням необхідно розуміти систематичне (що триває від трьох місяців і більше або складається із більше ніж п'яти актів суспільно небезпечної поведінки) втручання у життя особи з метою порушення свободи, а саме: встановлення контролю (зокрема із використанням електронних засобів спостереження, спеціальних засобів негласного зняття інформації тощо), збирання конфіденційної інформації, висловлювання погроз поширення конфіденційної інформації, шантаж, вимагання вчинити або утриматись від вчинення певних дій на шкоду потерпілій особі, що призвели до формування у неї обґрунтованого страху за власну безпеку або безпеку близького родича.

3. Публічне, у тому числі через засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки, повідомлення особою інформації про вчинення кримінального або іншого правопорушення, здійснене з дотриманням вимог закону, не є діями, передбаченими цією статтею, і не тягне за собою кримінальну відповідальність.

Цікавим є досвід Швеції. Необхідно відзначити, що у країні відсутній окремий нормативно-правовий акт, яким би було урегульовано суспільні відносини у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Однак країна має цілком виважені та ефективні кримінально-правові заходи протидії такому суспільно небезпечному діянню.

Так, наприклад у розділі 4а КК Швеції визначено, що будь-яка особа, яка проти близького родича або колишнього близького родича вчиняє або іншим чином бере участь у злочинних діях або діях, що становлять собою карану

спробу або карану підготовку чи сприяння вчиненню злочину карається, якщо кожне з діянь являло собою неодноразове порушення недоторканності особи, і ці дії могли серйозно зашкодити самооцінці особи. Якщо дії були скоєні чоловіком щодо жінки, з якою він перебуває або перебував у шлюбі, або з якою він проживає чи проживав разом у шлюбних умовах, він має бути засуджений за грубе порушення недоторканності приватного життя жінки до такого ж покарання [1].

У розділі 4 b фактично визначено межі кримінальної відповідальності за переслідування. Так, у КК вказано, що будь-хто, хто переслідує особу шляхом вчинення або іншої участі у злочинних діях, що становлять: напад, незаконний примус, незаконні погрози, порушення громадського порядку, образливі фотозображення, незаконне використання особистих даних, незаконне вторгнення в приватне життя, розбещення, підбурювання до самогубства або недбале підбурювання до самогубства, наклеп або наклеп за обтяжуючих обставин, сексуальні домагання щодо дітей, заподіяння шкоди, насильство або погрози щодо посадової особи, напад на посадову особу або спроба вчинення такого злочину, образа посадової особи або спроба вчинення такого злочину, порушення заборони на контакти або порушення розширеної чи спеціально розширеної заборони на контакти карається, якщо кожне з дій являє собою повторне порушення недоторканності приватного життя особи, за незаконне переслідування до позбавлення волі на строк до чотирьох років [1].

У розділі 4с КК Швеції вказано, що будь-яка особа, яка шляхом незаконного примусу або експлуатації вразливого становища спонукає особу укласти шлюб, який є дійсним у державі, в якій він укладений, у державі, згідно із законодавством якої він укладений, або в державі, в якій принаймні один з подружжя є громадянином або має місце проживання, карається за примусовий шлюб позбавленням волі на строк до чотирьох років. Те саме стосується будь-кого, хто у спосіб, зазначений у першому абзаці, спонукає когось до вступу у шлюбні стосунки, якщо вони укладені відповідно до правил, що застосовуються в межах групи, і які: 1) означають, що сторони

вважаються подружжям і мають права чи обов'язки одна щодо одної, та 2) включають питання розірвання стосунків. Особа, яка вчиняє діяння, зазначене в першому або другому абзаці, щодо особи, яка не досягла вісімнадцяти років, карається за правопорушення позбавленням волі на строк до чотирьох років. Особа, яка іншим чином спонукає або дозволяє особі, яка не досягла вісімнадцяти років, укласти шлюб, який є дійсним у порядку, зазначеному в першому абзаці, або шлюбні стосунки, зазначені в другому абзаці, також карається за правопорушення. Це застосовується навіть у тому випадку, якщо особа, яка вчиняє таке діяння, не мала наміру це зробити, але була недбалою щодо того, що інша особа не досягла вісімнадцяти років [1].

Окрім визначених видів та розмірів покарання за вчинення домашнього насильства у Швеції також існує низка заходів, спрямованих на забезпечення захисту жертви, таких як: заборона контакту, заборона на відвідування спільного житла, місця роботи або навчання жертви, встановлення кривднику електронних засобів контролю. У країні також функціонують спеціальні заклади (шелтери), які надають різні види допомоги жінкам, які потерпіли від домашнього насильства. Все вказане утворює відповідний механізм боротьби із таким суспільно небезпечним діянням.

Одночасно із вказаним, варто зауважити, що відповідно до статистичних даних, викладених на офіційних сайтах Швеції проблема домашнього насильства для країни залишається актуальною. Так, відповідно до звіту щодо насильства, вчинюваного сексуальним партнером та віктимізації, підготовленого у 2024 році Шведською національною радою з питань запобігання злочинності, протягом 2022 року 13,6% населення (віком 16-84 років) повідомили про те, що стали жертвами певного виду насильства з боку інтимного партнера. Частка жінок, які повідомляють про віктимізацію, більша, ніж частка чоловіків (15,2% та 11,7% відповідно). Найчастіше жертви зазнають певної форми психологічного насильства (12,9% для жінок та 10,7% для чоловіків), і в цій категорії найпоширенішими є образи та приниження. Частка тих, хто повідомляє про фізичне насильство протягом 2022 року,

становила 2,6% жінок та 2,0% чоловіків. У цій категорії найчастіше траплялися напади, тоді як грубі напади та насильство із застосуванням зброї були менш поширеними. Частка тих, хто повідомляє про сексуальне насильство протягом 2022 року, становила 4,4% жінок та 0,9% чоловіків. Найчастіше жертви цієї категорії зазнавали сексуального насильства через недбалість (тобто нинішній або колишній партнер мав статеві стосунки з жертвою, хоча партнер мав би усвідомлювати, що жертва цього не хотіла). Молодші люди частіше, ніж старші, повідомляли про те, що були жертвами насильства з боку інтимного партнера протягом 2022 року. Найбільша частка жертв спостерігається у віковій групі 20-24 роки. Особи з повною середньою освітою повідомляли про віктимізацію в найбільшій мірі, тоді як ті, хто має лише початкову або нижчу середню освіту, повідомляли про віктимізацію в найменшій мірі. Батьки-одиначки значно частіше, ніж особи з інших сімейних груп, повідомляли про те, що стали жертвами насильства з боку інтимного партнера протягом 2022 року. Особи, які проживають разом без дітей, найменше повідомляли про те, що стали жертвами насильства з боку інтимного партнера протягом 2022 року. Мешканці соціально-економічно неблагополучних районів, порівняно з особами з соціально-економічно змішаних районів та районів зі сприятливими соціально-економічними умовами, дещо частіше [7].

Відповідно до статистики судової системи Швеції, у 13 випадках підтверджених нападів смертельного насильства у 2024 році жертви та злочинці були пов'язаними близькими стосунками (партнером або колишнім партнером), що становило 14 % усіх насильств зі смертельними наслідками. У 2023 році відповідна кількість склала 8-10 %. Кількість випадків смертельного насильства щодо жінок, які перебувають у найближчих стосунках, у 2023 році становила 11 випадків, що дорівнює 48 % нападів із насильством, що спричинило смерть. Відповідна кількість випадків смертельних нападів серед чоловіків-жертв у близьких стосунках у 2023 році склала 2 випадки [16].

Отже, не дивлячись на наявність відповідних кримінально-правових норм, превентивних та соціальних заходів реагування на випадки домашнього насильства у Швеції, такі суспільно небезпечні діяння залишаються достатньо розповсюдженими у країні. Особливої уваги заслуговує те, що залишається стабільно негативною частка домашнього насильства, яке мало наслідком смерть потерпілої особи.

Таким чином, проведене дослідження надало підставу для констатації, що більшість досліджуваних країн мають схожий із Україною механізм протидії та запобігання домашньому насильству. У частині держав наявний і самостійний нормативно-правовий акт, який регулює суспільні відносини у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, і відповідні заборони у кримінальному законодавстві (Польща, Німеччина, Італія); у частині відповідальність за домашнє насильство передбачена лише у кримінальному законодавстві (Чехія, Латвія, Швеція, Франція). Серед позитивних рис необхідно виокремити те, що у більшості досліджуваних країн передбачено кримінальну відповідальність за переслідування як кримінальне правопорушення, пов'язане із домашнім насильством. Вказаний підхід видається актуальним для запозичення та імплементації у національне кримінальне законодавство із наступною криміналізацією такого суспільно небезпечного діяння.

Висновки до 1 розділу

1. За результатами аналізу кримінально-правових ознак домашнього насильства визначено такі способи удосконалення кримінального законодавства: 1) виокремити самостійний розділ «Кримінальні правопорушення проти сім'ї та дітей», в якому розмістити систематизовані кримінальні правопорушення, пов'язані із домашнім насильством; 2) за умови виокремлення самостійного розділу, вчинення сексуального насильства (зґвалтування) щодо близької людини або колишнього подружжя встановити

кваліфікуючою ознакою домашнього насильства, яке каратиметься покаранням у виді обмеження або позбавлення волі на строк не менше ніж п'ять років; 3) за наведених вище умов, кваліфікуючими/особливо кваліфікуючими ознаками домашнього насильства також мають стати: фізичне насильство, поєднане із незаконним позбавленням волі, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень; 4) виокремити із диспозиції ст. 126-1 КК України таку ознаку як «систематичність», що дозволило б більш ефективно протидіяти таким кримінальним правопорушенням заходами кримінально-правового характеру; 5) розглянути доцільність зниження віку кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства та можливості притягати за такі діяння осіб із 14 років. Вказане дозволить забезпечити кореляцію між Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та нормами національного кримінального законодавства, а також сприятиме зниженню ризиків потенційного збільшення кількісного показника таких протиправних діянь за рахунок випадків вчинення їх особами, яким не виповнилось 16 років.

2. Встановлено, що підставами криміналізації домашнього насильства в Україні є: 1) суспільна небезпечність протиправного діяння та необхідність кримінально-правової заборони, що підтверджується високою латентністю такого кримінального правопорушення, а також неможливістю якісно впливати на кількісний показник таких правопорушень без застосування кримінально-правових заборон. Останнє також підтверджено тривалим існуванням у КУпАП норми, у якій було передбачено адміністративну відповідальність за насильство в сім'ї, яка за весь час існування підтвердила низьку ефективність; 2) відносна поширеність протиправного діяння, що підтверджується наявністю відповідної судової практики, статистичних даних правоохоронних органів, а також чисельних досліджень, проведених засобами медіа; 3) потреба у виконанні міжнародно-правових зобов'язань; 4) співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації. Криміналізація домашнього насильства та створення низки додаткових

заходів кримінально-правового впливу на особу, яка вчинила таке кримінальне правопорушення має більшість позитивних наслідків, якими визначено унеможливлення уникнення від процесу виправлення, що забезпечено не тільки потребою відбувати покарання та виконувати обмежувальні заходи, а і криміналізацією ухилення від виконання останніх.

3. Констатовано, що більшість досліджуваних зарубіжних країн мають схожий із Україною механізм протидії та запобігання домашньому насильству. У частині держав наявний і самостійний нормативно-правовий акт, який регулює суспільні відносини у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і відповідні заборони у кримінальному законодавстві (Польща, Німеччина, Італія); у частині відповідальність за домашнє насильство передбачена лише у кримінальному законодавстві (Чехія, Латвія, Швеція, Франція). Серед позитивних рис виокремлено те, що у більшості досліджуваних країн передбачено кримінальну відповідальність за переслідування як кримінальне правопорушення, пов'язане із домашнім насильством. Вказаний підхід видається актуальним для запозичення та імплементації у національне кримінальне законодавство із наступною криміналізацією такого суспільно небезпечного діяння.

РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ВІДНОСНО ЖІНОК В УКРАЇНІ

2.1. Стан і тенденції домашнього насильства, що вчиняється відносно жінок в Україні

Домашнє насильство з моменту його криміналізації залишається одним із найбільш розповсюджених кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи. Така ситуація може бути пояснена низкою факторів, серед яких, по-перше, неефективна редакція кримінально-правової норми, якою передбачено кримінальну відповідальність за таке суспільно небезпечне діяння; по-друге, – його латентність, яка зумовлена віктимною поведінкою жертви, особливо, – коли останньою є жінка. Домашнє насильство як кримінально протиправне діяння достатньо часто стає предметом дослідження вчених, а також міжнародних, європейських та національних громадських організацій. Однак, не дивлячись на підвищений інтерес, а також регулярно аналізований механізм протидії такому кримінальному правопорушенню, кількісний показник таких діянь залишається стабільно високим.

За останні п'ять років відбулась низка подій, яка зумовила зростання кількості домашніх насильств в Україні. До них доцільно віднести: 1) пандемію COVID-19 (2020-2022 роки) та 2) повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну (з 2022 року по сьогоднішній день). Така ситуація може бути логічно пояснена низкою факторів, основними серед яких є традиційне зростання рівня насильства за наявності фонових кризових явищ, які зумовлюють та загострюють соціально-економічну неврівноваженість.

Як вже було вище зазначено, відповідно до статистичних даних, викладених на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора, у 2020 році було вчинено 2213 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України, у 2021 – 2432, у 2022 – 1498, у 2023 – 2705, у 2024 – 2810, у 2025 –

2030 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України. Для порівняння у 2019 році було вчинено 1068 вказаних діянь [95].

Отже, наведене дозволяє констатувати, що *початок пандемії призвів до подвоєння кількісного показника домашніх насильств, що зумовлено такими факторами*: 1) пандемія стала причиною ізоляції більшості категорій населення, а також переходу на дистанційну форму навчання та роботи. Відповідно кривдники мали більше можливостей для вчинення домашнього насильства; 2) пандемія зумовила підвищення кількості латентних випадків домашнього насильства, оскільки жертви не завжди мали фізичну можливість, а також бажання звертатись до правоохоронних органів; 3) через пандемію окремі категорії населення втратили робочі місця, через що потрапили у матеріальну залежність від партнерів-кривдників; 4) діти, які перейшли на дистанційне навчання частіше стали піддаватись сексуальному насильству з боку батьків або інших близьких родичів.

Підтвердженням останнього є викладені результати аналізу ситуації із домашнім насильством у 2021 році, який був проведений Українським кризовим медіа-центром (УКМЦ) та Департаментом гарячих ліній ГО «Ла Страда-Україна». На офіційному сайті УКМЦ визначено, що під час карантинних обмежень кількість випадків домашнього насильства щодо дітей зросла. Найчастіше на гарячу лінію звертаються з комплексними випадками насильства. Також, з підвищеною алкоголізацією суспільства на карантині, батьки здійснюють насильницькі дії щодо власних дітей, часто дитина є свідком насильства, що є травмуючою ситуацією, але не завжди батьки і поліція звертають на це увагу. За минулий рік значно зросла кількість звернень щодо сексуального насильства над дітьми. Якщо до першого локдауну ці звернення складали 3-4% від загальної кількості, то у 2020 році – близько 10% [49].

В іншому звіті «Ла Страда» також вказали на те, що під час пандемії COVID-19 та карантинних обмежень в Україні спостерігалось не лише зростання масштабів та інтенсивності домашнього насильства, але й труднощі

у роботі уповноважених суб'єктів (зокрема судових і правоохоронних органів, медичних закладів, спеціалізованих служб підтримки постраждалих), а також ускладнення доступу постраждалих до відповідних послуг. Іншими словами, Україна зіткнулася з тими самими проблемами та викликами, що й інші країни. Міжнародна спільнота попереджала про це майже на самому початку пандемії. Це порушує питання про те, яким саме чином держави, і зокрема Україна, реагують на ці виклики, насамперед на законодавчому рівні. Після запровадження локдауну у зв'язку з пандемією COVID-19 (12 березня 2020 року) Україна ухвалила низку нормативно-правових актів у сфері запобігання та протидії гендерно зумовленому і домашньому насильству. Період їх прийняття дає змогу простежити, як органи державної влади враховували вплив пандемії на ситуацію з домашнім насильством під час розроблення та ухвалення відповідного законодавства [15, с. 7].

Саме у цей період було підготовлено низку нормативно-правових актів, серед яких:

- Указ Президента України № 398/2020 «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства», підписаний 21 вересня 2020 року з метою додержання гарантій із захисту прав та інтересів осіб, які постраждали від домашнього насильства, насильства за ознакою статі, а також забезпечення належного реагування на випадки такого насильства, надання допомоги постраждалим особам, створення умов для реалізації кожною дитиною права на зростання у безпечному сімейному оточенні [140];
- постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 р. № 145 було затверджено Державну соціальну програму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, метою якої стало удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах децентралізації з урахуванням міжнародних стандартів, Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Указу Президента України

від 21 вересня 2020 р. № 398 «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства», а також підвищення ефективної взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадськості [47].

Отже, не дивлячись на активну правотворчу роботу та прагнення до створення ефективного механізму протидії домашньому насильству, кількісні показники останнього, а також кримінальних правопорушень, що із ним пов'язані з моменту введення Указом Президента України від 13 березня 2020 року № 87 у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки в умовах спалаху гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» зазнали негативної зміни.

Зростання кількості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України припинилось із початком повномасштабної агресії російської федерації. Відповідно до зазначених вище статистичних даних, у 2022 році було зареєстровано майже таку кількість випадків домашнього насильства як у 2019 році. Така ситуація може бути пояснена декількома факторами, серед яких, по-перше, масова міграція та внутрішні переміщення; по-друге, – тимчасова окупація окремих регіонів України, яка унеможливила доступ правоохоронних органів та облік кількості кримінальних правопорушень. Відповідно, таке зменшення кількісного показника свідчить не про зміну тенденцій таких кримінальних правопорушень, а об'єктивними факторами, які унеможливили встановлення їх реальної кількості. Одночасно із цим, незалежно від ратифікації Стамбульської конвенції у 2022 році, з 2023 року можна відмітити нове зростання кількісного показника домашніх насильств.

Учені відзначають, що в умовах воєнного стану втрата звичного кола спілкування також підвищує рівень імовірності насильства в родинях. Наприклад, у випадках, коли вони переїхали до безпечнішого міста, і хтось із

членів сім'ї стикається з домашнім насильством, вони не мають поруч близьких, друзів, родичів, до яких можна звернутися по допомогу, і постраждалі не мають місця, куди можна піти від кривдника. Також це стосується сімей, які були змушені виїхати за кордон, де вони опиняються взагалі поза звичним порядком речей: серед нових законів, правил, культури, мовного середовища. Іноді сім'я залишається у своїй громаді, але через різку зміну способу життя опиняється у стані невизначеності. Немає поруч знайомих або колег, які часто стають чинником стримання кривдника або зовнішньою силою, яка розриває коло домашнього насильства, повідомляючи про нього в поліцію чи соціальні служби про випадки економічного й інших видів насильства між представниками різних поколінь (між молодими людьми чи людьми середнього віку та літніми людьми – їхніми батьками чи бабусями та дідусями). Коли велика кількість людей втратили роботу і, як наслідок, стабільне джерело доходу, а пенсії й інші соціальні виплати приходять регулярно, в агресорів з'являється бажання привласнити собі ці виплати та розпоряджатися ними на свій розсуд або суто на свої потреби, часто позбавляючи водночас літніх людей життєво необхідних їм ліків, медичної допомоги, продуктів тощо. З такою самою проблемою стикаються й люди з інвалідністю, які потребують стороннього догляду. Обставини війни не є єдиною причиною виникнення домашнього насильства, але участь і травматизація внаслідок війни можуть стати так званим «пусковим механізмом» для насильницьких дій або сприяти збільшенню його сили та кількості епізодів. Серед чинників, що сприяють збільшенню домашнього насильства під час війни, є страх, невпевненість, відчуття безпорадності та розгубленості; соціально-економічна нестабільність і втрата роботи; вимушене переселення та втрата безпечного оточення й усталеного міжособистісного простору; порушення сімейної динаміки та стосунків; підвищене вживання алкоголю та наркотиків; легкий доступ до різних видів зброї; виникнення посттравматичного стресового синдрому тощо [69].

Особливого значення у вказаному контексті набуває зростання випадків вчинення домашнього насильства військовослужбовцями щодо жінок. Відповідно до статистичних даних, викладених на сайті Офісу Генерального прокурора, у 2020 році було обліковано 1 випадок вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України особою, яка проходила військову службу за контрактом; у 2021 році – не обліковано таких випадків; у 2022 – 4 протиправні діяння, вчинені військовослужбовцями, які проходять військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період; у 2023 році – 45 випадків домашнього насильства, вчиненого військовослужбовцями, 15 з яких проходять військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період; у 2024 – 150 кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями, 102 із яких проходять військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період; у 2025 році обліковано 142 кримінальні правопорушення, передбачені ст. 126-1 КК України, що були вчинені військовослужбовцями, 109 з яких проходять військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період [95].

Беззаперечно, не можна не відмітити, що такі статистичні дані можуть бути зумовлені введенням у дію особливого правового режиму воєнного стану, мобілізацією та, відповідно, збільшенням кількості військовослужбовців. Вчені схильні вважати, що причиною зростання кількісного загального показника кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями не завжди є особливості ознак їх особистості.

Так, наприклад, Є.С. Назимко та Т.І. Пономарьова вказують, що причиною, яка зумовила таку ситуацію, є не ознаки таких осіб як схильних до вчинення юридичних деліктів, а наявність об'єктивно сформованих причин та чинників, які утворили детермінаційний комплекс, достатній для формування в особи девіантної поведінки, наслідком якої стало вчинення протиправного діяння [72, с. 100]. Одночасно із цим, видається, що у випадку кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України теза вчених є спірною, що зумовлено декількома факторами. По-перше, притягнення до кримінальної

відповідальності за вчинення домашнього насильства можливе лише після систематичного притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 КУпАП, що могло мати місце й до повномасштабної агресії російської федерації. По-друге, військовослужбовці, що вчиняють домашнє насильство, як правило, характеризуються негативно, зокрема і за місцем служби.

Прикладом, що доводить останню тезу є вирок Самбірського міськрайонного суду Львівської області від 28 листопада 2024 року (справа № 452/2202/24), особу обвинувачено у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 5 ст. 407, ст. 126-1 КК України за таких обставин: *обвинувачений, будучи військовослужбовцем та обіймаючи посаду старшого моториста 2 понтонного відділення 1 понтонного взводу 2 понтонно-мостової роти понтонно-мостового батальйону військової частини у званні старший солдат військової служби за контрактом і, діючи умисно, бажаючи тимчасово ухилитися від проходження військової служби та проводити час на власний розсуд, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій і передбачаючи їх суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, з мотивів небажання переносити труднощі військової служби, через особисту недисциплінованість та несумлінне ставлення до виконання своїх службових обов'язків, в умовах воєнного стану, не отримавши відповідного дозволу командира 09.12.23 р. о 06.00 год. самовільно залишив військову частину та перебував поза межами розташування території військової частини до 12.12.23р. 12.00 год., коли добровільно повернувся. У наступному старший солдат, нехтуючи вимогами законодавства щодо порядку проходження військової служби, повторно самовільно залишив військову частину тривалістю понад три доби, в умовах воєнного стану, куди згідно наказів командувача військ оперативного командування від 06.01.2024 №5-РС (по особовому складу) та командира військової частини від 30.01.2024 №30 (по стройовій частині) був зарахований до списків особового складу на всі види забезпечення та особу призначено на посаду робітника підсобного 2 інженерного відділення 1 інженерного взводу 5 інженерної роти військової*

частини. Так, старший солдат військової служби за контрактом, за наведених вище обставин 15.02.24 р. зранку самовільно залишив військову частину та перебував поза її межами до 19.08.24 р. 09.00 год., - тобто до моменту добровільного повернення у вказану військову частину. Зазначеними діями обвинувачений вчинив в умовах воєнного стану самовільне залишення військової частини як військовослужбовець, тривалістю понад три доби, що передбачено ч. 5 ст. 407 КК України. Крім цього військовослужбовець старший солдат, будучи особою раніше неодноразово притягнутою, а саме: 12.12.23 р. та 30.05.24 року Самбірським міськрайонним судом Львівської області до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства за ст.173-2 КУпАП відносно своєї матері, з якою він спільно проживає, вчинив умисний злочин проти життя та здоров'я особи, - 26.05.24 р. о 21:40 год., перебуваючи за місцем проживання, де проживає разом із матір'ю вчинив відносно останньої дії психологічного насильства, що проявилось у словесних образах потерпілої нецензурними словами, чим систематично вчиняв психологічне насильство над потерпілою, що призвело до психологічних страждань і погіршення якості життя, спричинило емоційну невпевненість, нездатність захистити себе, завдало шкоди психічному здоров'ю потерпілої, чим вчинив домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення психологічного насильства щодо іншої особи, з якою винний перебуває у сімейних відносинах, що призвело до психологічних страждань, тобто обвинувачується у кримінальному правопорушенні, передбаченому ст. 126-1 КК України [36].

Наведені обставини свідчать про те, що обвинувачений характеризується також негативно як військовослужбовець, що підтверджує факт притягнення його до кримінальної відповідальності за систематичне самовільне залишення військової частини або місця служби.

Відповідно до вироку Липоводолинського районного суду Сумської області від 21 червня 2024 року (справа № 581/263/24), особу обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК

України за таких обставин: військовослужбовець військової частини, будучи неодноразово притягнутим до адміністративної відповідальності за ст.173-2 КУпАП на підставі постанов Липоводолинського районного суду Сумської області від 21 лютого 2023 року, 21 березня 2023 року, 08 листопада 2023 року за вчинення домашнього насильства, систематично вчиняв психологічне насильство щодо своєї дружини, з якою він проживає в одному помешканні. Так, на підставі постанови Липоводолинського районного суду Сумської області від 21 лютого 2023 року обвинуваченого притягнуто до адміністративної відповідальності за ч.2 ст.173-2 КУпАП. Зокрема, 08 лютого 2023 року близько 18 год 25 хв, перебуваючи за місцем проживання, вчинив стосовно своєї дружини умисні дії психологічного характеру, які полягали у висловлюванні в її сторону нецензурної лайки, погроз фізичної розправи, чим вчинив психологічне насильство в сім'ї, внаслідок чого завдав шкоди психічному здоров'ю потерпілої. За вказані дії на обвинуваченого накладено адміністративне стягнення у виді штрафу в розмірі двадцяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 340 грн. На підставі постанови Липоводолинського районного суду Сумської області від 21 березня 2023 року обвинуваченого притягнуто до адміністративної відповідальності, передбаченої ч.2 ст.173-2 КУпАП, зокрема, 25 лютого 2023 року близько 15 год 40 хв, перебуваючи за місцем проживання, вчинив стосовно своєї дружини умисні дії психологічного характеру, які полягали у висловлюванні в її сторону нецензурної лайки, погроз фізичної розправи, чим вчинив психологічне насильство в сім'ї, внаслідок чого завдав шкоди психічному здоров'ю потерпілої. За вказані дії на обвинуваченого накладено адміністративне стягнення у виді штрафу в розмірі двадцяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 340 грн. На підставі постанови Липоводолинського районного суду Сумської області від 08 листопада 2023 року обвинуваченого притягнуто до адміністративної відповідальності, передбаченої ч.2 ст.173-2 КУпАП, зокрема, 31 жовтня 2023 року близько 07 год 00 хв, перебуваючи за місцем проживання, вчинив

стосовно своєї дружини умисні дії психологічного характеру, які полягали у висловлюванні в її сторону нецензурною лайкою, погроз фізичної розправи, чим вчинив психологічне насильство в сім'ї, внаслідок чого завдав шкоди психічному здоров'ю потерпілої. За вказані дії на обвинуваченого накладено адміністративне стягнення у виді штрафу в розмірі двадцяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 340 грн. Не зупиняючись на вчиненому, 29 листопада 2023 року близько 14 год 00 хв обвинувачений, повернувшись до місця свого проживання, перебуваючи у нетверезому стані, маючи прямий умисел, спрямований на вчинення домашнього насильства, почав ображати свою дружину, кричати на неї, виражатися в її адресу нецензурною лайкою, погрожував їй фізичною розправою та виганяв з будинку, що призвело до психологічних страждань останньої. Відповідно до висновку судового експерта сектору КПД СВ ННЦ «Інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» (акт № 1879 від 27 лютого 2024 року) емоційний стан фрустрованості та психологічної регресії потерпілої знаходиться у причинному зв'язку з діями обвинуваченого стосовно неї [33].

Отже, наведені приклади свідчать про те, що тенденція до збільшення кількості вчинених військовослужбовцями домашніх насильств є беззаперечною та може бути пояснена, по-перше, посттравматичними стресовими розладами таких осіб, які тривалий час перебувають на службі, особливо – в зоні активних бойових дій. По-друге, більшість домашніх насильств, заборонених КУпАП вчинялись такими особами ще до 2022 року та мобілізації, що ставить під сумнів кореляцію між військовою службою та зростанням кількісних показників кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України, вчинених військовослужбовцями. Особи, які притягнені до кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства та яким призначено покарання у виді обмеження чи позбавлення волі можуть бути також на підставі ст. 81-1 КК України умовно-достроково звільнені від відбuvання покарання для проходження військової служби.

Відповідно такі особи можуть продовжувати вчиняти домашнє насильство щодо жінок, що може створити хибне уявлення про співвіднесення проходження військової служби та зростання показника домашніх насильств.

Окрім вказаного можна підсумувати загальну негативну тенденцію щодо кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, які вчиняються щодо жінок в Україні. Наведене підтверджується звітністю Національної поліції України.

Так, у звіті щодо діяльності Національної поліції України за 2020 рік вказано, що у поточному році поліція отримала майже 209 тисяч заяв про вчинення сімейного насильства, тобто по 570 таких повідомлень щодоби. Це на 47 % більше ніж у 2019 році. Збільшення звернень є сталою тенденцією, що зберігається не один рік. Широка інформаційна кампанія, законодавчі зміни та посилений контроль правоохоронних органів – це ті причини, з яких домашнє насильство перестало бути «проблемою однієї сім'ї». За статистикою, найбільше до поліції з повідомленнями про домашнє насильство зверталися жінки – понад 182 тисячі. Від дітей надійшло 3400 таких звернень. У середньому від проявів домашнього насильства кожні три години потерпала 1 особа. При цьому поліція щодня розпочинала 13 кримінальних проваджень та складала 363 адмінпротоколи за фактами, пов'язаними з домашнім насильством [83].

Одночасно із цим необхідно відмітити позитивні тенденції щодо забезпечення якості досудового розслідування та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Відповідно до даних, викладених на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора, у 2020 році було обліковано 807 кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, з яких 799 – з обвинувальним актом, 3 – з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності, 5 – з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру. *Серед постраждалих осіб – 3308 осіб жіночої статі* [95].

У звіті щодо діяльності Національної поліції України за 2021 рік

вказано, що ураховуючи збільшення кількості фактів учинення домашнього насильства, значну суспільну увагу до таких випадків, у Національній поліції створено 45 секторів протидії домашньому насильству, у складі яких функціонують 87 мобільних груп з протидії домашньому насильству. Крім того, створено ще 54 позаштатні такі групи. Основною метою таких груп є ефективне реагування винятково на факти вчинення домашнього насильства для його припинення та надання допомоги постраждалим особам, здійснення превентивних заходів стосовно кривдників. За поточний рік цими мобільними групами здійснено 97,2 тис. виїздів на повідомлення про факти вчинення домашнього насильства. Під час реагування на вказані виклики виявлено 41,5 тис. осіб, які постраждали від домашнього насильства, серед них – 32,3 тис. жінок та 3,6 тис. дітей. Поліцейські винесли 19,7 тис. термінових заборонних приписів стосовно кривдників. Загалом за звітний період до поліції надійшло майже 326 тис. заяв і повідомлень про вчинені правопорушення та інші події, пов'язані з домашнім насильством. За результатами їх розгляду поліцейські склали 147 тис. адміністративних протоколів за ст. 173-2 (Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування) КУпАП. Крім того, минулого року Національною поліцією розслідувано 4,2 тис. кримінальних проваджень за кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з домашнім насильством [84].

Відповідно до статистичних даних Офісу Генерального прокурора у 2021 році значно зросла кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. Було обліковано 2971 протиправне діяння, повідомлення про підозру вручено 2715 особам, з обвинувальним актом – 2622, з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності – 1, з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру – 49. Одночасно із цим варто відзначити, що 3811 осіб, що постраждали від таких кримінальних правопорушень – жінки [95].

У звіті щодо діяльності Національної поліції України за 2022 рік, розміщеному на офіційному сайті правоохоронного органу відсутні статистичні дані щодо стану протиправної діяльності, пов'язаної зі вчиненням домашнього насильства. Проте відповідно до даних, викладених сайті Офісу Генерального прокурора, у цей рік було обліковано 3360 кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, 3203 особам було вручено повідомлення про підозру, 3060 – з обвинувальним актом, 2 – з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності, 45 – з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру. Одночасно із цим збільшилась кількість проваджень, які було закрито за п.п. 1, 2, 4, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України – 582. Із загальної кількості потерпілих 2581 – особи жіночої статі [95].

У звіті щодо діяльності Національної поліції України за 2023 рік вказано, що упродовж 2023 року зареєстровано 291,4 тис. заяв і повідомлень про вчинення правопорушень та інших подій, пов'язаних з домашнім насильством. За результатами реагування на такі повідомлення складено понад 163 тис. адміністративних протоколів за статтею 173-2 КУпАП та розпочато досудове розслідування за 6,7 тис. кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, завершено досудове розслідування в 5,6 тис. проваджень. За сприяння Представництва Фонду Організації Об'єднаних Націй у галузі народонаселення (UNFPA) проведено 27 тренінгів з питань запобігання та протидії домашньому насильству для поліцейських, які реагують на виклики, пов'язані з домашнім насильством. 12 На сьогодні в територіальних підрозділах поліції створено 54 штатні сектори протидії домашньому насильству, у яких функціонують 62 мобільні групи реагування. У 2023 році такими групами здійснено 78,5 тис. виїздів (у середньому 1260 виїздів однією групою, або 3-4 виїзди щодня), фактично на кожне третє повідомлення про вчинення домашнього насильства реагував профільний поліцейський підрозділ [85].

Відповідно до даних Офісу Генерального прокурора, у цей рік було обліковано 6805 кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, підозру було 6331 особі, з обвинувальним актом – 5983, з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності – 3, з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру – 61, кримінальних правопорушень, у яких провадження закрито за п.п. 1, 2, 4-1, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України – 1544. Від протиправних діянь постраждала 5441 жінка [95].

У звіті щодо діяльності Національної поліції України за 2024 рік вказано, що упродовж 2024 року зареєстровано 195,2 тис. заяв і повідомлень про вчинення правопорушень та інших подій, пов'язаних із домашнім насильством. За результатами реагування на такі повідомлення складено майже 150 тис. адміністративних протоколів за статтею 173-2 КУпАП та розпочато досудове розслідування за 2,8 тис. кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством [86].

Відповідно до даних, викладених на сайті Офісу Генерального прокурора, у 2024 році було обліковано 8900 кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством; 8149 особам було повідомлено про підозру, з обвинувальним актом – 7801, щодо 81 особи було клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру. Щодо 2747 кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством провадження було закрито за п.п. 1, 2, 4-1, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України. Від протиправних діянь постраждало 6733 жінки [95].

Останнім є звіт щодо діяльності Національної поліції України за 2025 рік, у якому вказано, що упродовж 2025 року до нас надійшло 119 446 заяв і повідомлень про правопорушення та інші події, пов'язані з домашнім насильством, що на 39% менше ніж у 2024 році (195 174). Із такими зверненнями до поліції звернулися 112 467 дорослих та 4428 дітей. Найчастіше від домашнього насильства потерпали жінки – 58 387 осіб (72%). Серед

постраждалих також 13 478 дітей (17%), 12 141 особа похилого віку (15%) та 8840 чоловіків (11%), що свідчить про комплексний характер цієї проблеми та її поширеність у різних соціальних групах. Водночас кількість адміністративних протоколів, складених за ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (вчинення домашнього насильства), зменшилася на 37% – зі 149 876 до 94 855. Така динаміка свідчить як про зменшення кількості випадків насильства завдяки превентивним заходам, так і про зміну структури реагування на такі правопорушення. Крім адміністративного реагування, поліція активно застосовує і кримінально-правові механізми. У 2025 році розпочато досудове розслідування за 2024 кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з домашнім насильством (у 2024 році – 2807). У ході слідства викрито 4347 осіб, причетних до вчинення таких злочинів (у 2024 році – 4954), серед яких 3843 чоловіки та 490 жінок. Від кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, постраждало 4653 жінки, 1416 чоловіків та 390 дітей. Наведені показники свідчать, що попри певне зменшення кількості звернень і адміністративних матеріалів проблема домашнього насильства залишається актуальною, а поліція продовжує посилювати як превентивні механізми реагування, так і розслідування найбільш небезпечних випадків, пов'язаних із системним насильством у сім'ї [87].

Відповідно до статистичних даних Офісу Генерального прокурора, у 2025 році було обліковано 8121 кримінальне правопорушення, пов'язане із домашнім насильством, 7401 особі оголошено повідомлення про підозру, з обвинувальним актом – 7022, з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності – 2, з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру – 129. Щодо 1806 кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством провадження було закрито за п.п. 1, 2, 4-1, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України. Від протиправних діянь постраждало 6026 осіб жіночої статі [95].

Цікавим також є розподіл кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством за місцевістю та видом домашнього насильства. Необхідно відзначити, що така інформація оприлюднюється на сайті Офісу Генерального прокурора з 2024 року, у зв'язку із чим в межах цього дослідження будуть представлені дані виключно за 2024-2025 роки.

Так, у 2024 році було обліковано 249 кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, які було вчинено в обласних центрах та 365 – у сільській місцевості. Усього зафіксовано 570 випадків вчинення фізичного насильства, 2031 – психічного та 72 – економічного. У 2025 році обліковано 1537 кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, які було вчинено в обласних центрах та 3598 – у сільській місцевості. Зафіксовано 567 випадків фізичного насильства, 1612 – психологічного та 70 – економічного [95].

У цьому контексті також необхідно звернути увагу на «ціну» такого роду кримінально протиправної діяльності. Як показує огляд наукової літератури, численні витрати, пов'язані з насильством щодо жінок, можуть бути дуже диверсифікованими, охоплюючи як матеріальні збитки, що вимірюються в грошовому еквіваленті (наприклад, заробітна плата надавачів послуг або вартість профілактичних лікарських засобів), так і нематеріальні ефекти, які не мають визначеної грошової цінності (такі як емоційні наслідки пережитого насильства, втрата впевненості в собі або довіри до оточуючих людей). Більшість із цих витрат можуть бути співвіднесені з певним комплексом збитків, які несуть різні представники суспільства: все населення (наприклад, втрачені макроекономічні результати, погіршення громадського здоров'я, вплив на шлюбно-сімейну ситуацію, зміни в репродуктивних настановах та відкладені народження дітей тощо), державні інституції (зокрема, мережа закладів сектору охорони здоров'я, правової підтримки та правосуддя, соціальних та спеціалізованих послуг для постраждалих від насильства, забезпечення громадського правопорядку тощо), а також окремі особи чи їх домогосподарства (особисті витрати грошового характеру, що

зумовлені наслідками насильства). Разом з тим, можуть виникати певні категорії непрямих витрат, що пов'язані з негативними психологічними наслідками насильства, в тому числі для дітей, які стали свідками подібних ситуацій, погіршенням сімейних стосунків або втраченими можливостями постраждалих щодо заробітку, кар'єрного розвитку або загальної самореалізації. Остання категорія витрат може мати відтермінований характер, оскільки пережите насильство може призводити до віддалених психологічних наслідків, які проявляються з часом [52].

Логічно, що висока «ціна» кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством щодо жінок може мати негативними наслідками не тільки укладення економічної ситуації, а й потенційно негативний вплив на майбутню демографічну ситуацію.

Можливі категорії суспільних витрат, що пов'язані з наслідками насильства щодо жінок, можуть бути класифіковані за трьома групами залежно від їх характеру та наслідків: 1) втрачені макроекономічні результати, зумовлені демографічними втратами, що мають наслідки для функціонування всієї економічної системи: необоротні втрати населення (смерті) та їх економічний еквівалент у вимірах цінності людського життя; наслідки стійкої втрати працездатності (інвалідизації) постраждалих від насильства; економічні витрати, пов'язані з тимчасовою непрацездатністю постраждалих та зниженням продуктивності їхньої праці; 2) витрати на послуги, пов'язані з реагуванням на факти гендерно зумовленого насильства та забезпеченням всебічної підтримки для постраждалих системою відповідних закладів, до якої належать: сектор охорони здоров'я, правоохоронні органи та система правосуддя, кримінально-виконавча система та виправні заклади, сектор надання соціальних послуг, сектор спеціалізованих послуг з попередження та протидії гендерно зумовленому насильству (інформаційні «гарячі лінії», кризові центри, притулки для жертв насильства); 3) особисті витрати постраждалих від насильства та їхніх родин, у т.ч.: матеріальні витрати, такі як вартість втраченого майна та заробітків внаслідок пережитого насильства,

витрати на програми особистої безпеки, переїзд на нове місце проживання, оренда окремого житла, нематеріальні витрати, пов'язані з загальним погіршенням якості життя постраждалих, потенційно втраченими можливостями щодо отримання доходу, кар'єрного розвитку, повноцінного відпочинку, або ж із емоційними наслідками пережитого насильства та їх віддаленими психологічними ефектами, заподіянням моральної шкоди, впливом на міжпоколінні відносини тощо [52].

Із наведеним можна погодитись. Так, з одного боку, кількісний розподіл кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством за видом насильства свідчить про те, що фізичний вплив на жінок здійснюється набагато рідше, ніж психологічний. Одночасно із цим, психологічне насильство може мати наслідком порушення фізичного здоров'я, а також формування та розвиток негативних упереджень щодо шлюбу та народження дітей. Відповідно вказане зумовлює наявність безпосередньої кореляції між наслідками домашнього насильства та суспільно небезпечними діями, що із ним пов'язані, «ціною» такої кримінально протиправної діяльності та потенційними наслідками для розвитку держави та суспільства, особливо – у період повоєнного відновлення.

Задля підтвердження останньої тези доцільно навести результати опитування, проведені Т.В. Циганчук та Д.Д. Лях. Вчені вказали, що аналіз показав, що кожна дванадцята респондентка одержувала фізичні травми в результаті побиття чоловіком/партнером. У більшості родин респондентів поширені психологічні форми тиску; фізичне насильство мало місце у кожній третій родині; економічний контроль – у кожній п'ятій; сексуальному примусу в шлюбі піддавався кожен двадцятий респондент. Більшість респондентів вважають припустимим у родині умовно легкі форми психологічного контролю, а також, виправдовують насильницьку поведінку психологічного характеру. Наслідками домашнього насильства для суспільства респонденти вважають перенос дітьми агресивних моделей поведінки у свою дорослу родину, зростання злочинності й бродяжництва, погіршення здоров'я,

запобігти чому можливо за рахунок заборони показу насильства на ТБ, боротьби з алкоголізмом і наркоманією й власною ненасильницькою поведінкою. Жінки експериментальної групи відрізняються високим рівнем невротичності, спонтанної агресивності, співзалежності, низьким рівнем емоційного інтелекту [144].

Таким чином, за результатами дослідження можна визначити таке. По-перше, кількісний показник кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством має стійку тенденцію до щорічного збільшення, що обумовлено декількома об'єктивними факторами – незадовільною та нестабільною політико-економічною ситуацією в державі, що загострює соціальну нерівність та конфлікти, зокрема міжособистісні та родинні; пандемією коронавірусної хвороби, у зв'язку із якою багато осіб були вимушені працювати дистанційно та постійно перебували в умовах ізоляції із іншими членами родини, що потенційно впливало на формування та розвиток конфліктних ситуацій; повномасштабна агресія російської федерації проти України призвела до окупації окремих територій, що мало наслідком втрату робочих місць, внутрішні переміщення та, в окремих випадках, вимушене роздільне проживання із іншими членами родини, появу складнощів у відновленні втрачених соціальних зв'язків. Окрема проблема полягає у збільшенні кількості таких протиправних діянь, вчинених військовослужбовцями, як правило, через особливості перебігу посттравматичного стресового розладу.

По-друге, основною категорією потерпілих є саме жінки. Це можна пояснити як з точки зору особливостей жіночої фізіології, що спрощує механізм реалізації кримінально протиправного умислу, так особливостями міжособистісної взаємодії між статями, які є історично сформованими.

По-третє, статистичні дані свідчать про те, що найбільший кількісний показник таких кримінальних правопорушень зафіксований у сільській місцевості. Це також логічно можна пояснити особливостями життєдіяльності населення сільської місцевості, часто незадовільним рівнем

працевлаштування, маргіналізацією та надлишком вільного часу. Найбільш типовою формою насильства є психологічне, найменш типовою – економічне.

2.2. Детермінанти, що впливають на вчинення домашнього насильства відносно жінок в Україні

Домашнє насильство є відносно новим кримінальним правопорушенням, криміналізованим відповідно до Закону України від 06.12.2017 № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Відповідно до вказаного нормативно-правового акту до Кримінального кодексу України було також внесено низку змін та доповнень, щодо забезпечення окремих прав та свобод громадян в частині запобігання різного роду насильству. У цьому ж році було прийнято Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству», яким було визначено організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, а також основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства [113]. Водночас, огляд державної аналітичної звітності та судової практики свідчить про те, що активна законотворча та методична робота не мають очікуваних результатів – домашнє насильство не тільки не втрачає своєї актуальності, а і зазнає певної трансформації, що ускладнює як реалізацію механізму запобігання такому суспільно небезпечному діянню, так і його виявлення та розслідування. Частіше за все жертвами домашнього насильства стають жінки різного віку.

Відтак, у травні 2018 року з метою виконання законодавчих вимог Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229 Міністерством освіти і науки спільно з

Міністерством молоді та спорту України було розроблено методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству, основною метою яких стало формування у дітей та молоді нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, усвідомлення насильства як порушення прав людини. В рекомендаціях було визначено, що розрахунки, проведені Інститутом демографії і соціальних досліджень на замовлення Фонду народонаселення ООН, говорять про те, що щорічно 1,1 млн українок стикаються з фізичною та сексуальною агресією в сім'ї, і більшість з них мовчать. За статистикою Всесвітньої організації охорони здоров'я, 38 % вбивств жінок у світі – справа рук їх партнерів. У деяких країнах ця цифра наближається до 70 %. Одна з чотирьох жінок земної кулі упродовж усього життя страждає від сексуального насильства [67].

Зміна поглядів на домашнє насильство як на соціально негативний та суспільно небезпечний феномен, в першу чергу, пов'язана із необхідністю забезпечення посиленого захисту прав жінок в Україні. Особливої актуальності така проблема набуває також у зв'язку із тим, що такі діяння є латентними, що зумовлено як особистим ставленням до насильства жертви, так і поведінкою кримінального правопорушника, яка стає стримуючим фактором та перепорою для звернення жінок до правоохоронних органів. Тривалий час криміналізація домашнього насильства гальмувалась неоднозначною оцінкою рівня суспільної безпеки та відсутністю можливості встановити її кореляцію із тими наслідками, які воно має відносно жертв та їх близького оточення. Окремі науковці та практики ототожнювали домашнє насильство із проявами побутових кримінальних правопорушень, які, здебільшого, мали підґрунтям стан алкогольного сп'яніння правопорушника та жертви, а також раптово виниклих неприязних відносин (побутового конфлікту). Водночас між цими явищами є значна різниця, яка полягає в тому, що домашнє насильство у більшості випадків – тривалий, циклічний процес, який передбачає наявність декількох стадій, кожна із яких пов'язана із певними детермінантами.

Розробники вищезазначених Методичних рекомендацій звернули увагу на те, що насильство в сім'ї відбувається у всіх секторах суспільства, незалежно від релігії, раси, сексуальних вподобань, професійного та освітнього рівня. Особи, які чинять насильство, намагаються одержати владу та контроль над їхніми близькими партнерами. Влада набирає вигляду стратегічної образливої тактики (фізична, сексуальна, вербальна, емоційна), що забезпечує посилення контролю. Ними також було виділено такі причини, що призводять до домашнього насильства: соціальні (напруження, конфлікти, насильство в суспільстві; пропагування в засобах масової інформації насильства як моделі поведінки); економічні (матеріальні нестатки; відсутність гідних умов життя та одночасно – відсутність умов для працевлаштування і заробітку грошей; економічна залежність; безробіття); психологічні (стереотипи поведінки); педагогічні (відсутність культури поведінки – правової, моральної, громадянської, естетичної, економічної, трудової); соціально-педагогічні (відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей у суспільстві, позитивної моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, сімейного виховання на основі прав дитини); правові (ставлення до насильства як до внутрішньо-сімейної проблеми, а не як до негативного суспільного явища, до членів сім'ї – як до власності; недостатня правова свідомість); політичні (схильність до гендерних стереотипів; недостатній пріоритет проблем сім'ї та гендерної рівності; увага до материнства й дитинства, а не до сім'ї загалом; брак уваги до батьківства, чоловіків); соціально-медичні (відсутність репродуктивної культури у населення, відповідального батьківства, системи сімейних лікарів; алкоголізм, наркоманія, агресія тощо); фізіологічні та медичні (порушення гормонального фону, обміну речовин, швидкості реакцій; прийом збуджувальних лікарських препаратів; хвороби нервової системи тощо). Практично всі дослідники, які працюють з проблемою хронічного насильства, відзначають, що насильство завжди йде по колу, тобто має циклічний характер. Кожного наступного разу

цей цикл може скорочуватися в часі, а насильство – ставати більше інтенсивним та жорстоким [67].

Більшість із наведених причин є загальними, та характеризують кожне друге кримінальне правопорушення, зокрема не пов'язане із домашнім насильством. Під час побудови механізму запобігання таким кримінальним правопорушенням необхідно враховувати те, що суспільно небезпечні діяння, пов'язані із домашнім насильством не обмежуються кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 126-1 КК України. Окрім наведеної норми, окремі форми домашнього насильства також передбачені ст. 134, ст. 151-2, ч. 2 ст. 152, ч. 2 ст. 153, ст. 154 КК України. Отже, визначаючи комплекс причин та умов вчинення такого роду суспільно небезпечних діянь необхідно виокремлювати специфічні, типові саме для них детермінанти, що потребує розгляду циклічності кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, що вчиняється відносно жінок.

В методичній літературі, присвяченій протидії та запобігання проявам домашнього насильства виділяють такі цикли стосунків: напруження зростає – потреба кривдника у владі та контролі лежить в основі злості та обвинувачення за будь-яке напруження у стосунках. Коли напруження зростає, жертва почувається так, ніби «ходить по голках»; вибух – злочинець демонструє силу та встановлює контроль над ситуацією, її наслідками та його/її партнером шляхом застосування насильницьких методів. Особа, яка чинить насильство, свідомо вирішує його чинити; любов і каяття – особа, яка чинить насильство, вдається до романтичного примирення, просить вибачення та обіцяє змінитися, користуючись зніяковілістю і страхом, що був спричинений насильством [67].

Аналіз судової практики дозволяє стверджувати, що у більшості випадків домашнє насильство вчиняється відносно колишньої дружини або матері кримінального правопорушника. *Детермінанти таких суспільно небезпечних діянь можна встановити виходячи із особливостей та обставин кримінальних правопорушень, що надає можливість їх згрупувати та*

диференціювати в залежності від особи потерпілої та ступеню родинного зв'язку із кримінальним правопорушником на такі:

- за ступенем родинного зв'язку: детермінанти домашнього насильства, вчиненого відносно дружини/колишньої дружини; детермінанти домашнього насильства, вчиненого відносно матері; детермінанти домашнього насильства, вчиненого відносно доньки/сестри;

- за тяжкістю кримінального правопорушення: детермінанти домашнього насильства, яке мало наслідком психічні розлади; детермінанти домашнього насильства, яке мало наслідком фізичні ушкодження; детермінанти домашнього насильства, яке призвело до смерті потерпілої особи.

- за характером та змістом: соціально-економічні та правові детермінанти; організаційно-управлінські детермінанти; культурно-виховні та освітні детермінанти; медичні детермінанти; віктимологічні детермінанти.

Що стосується першої класифікаційної групи, необхідно відмітити, що домашнє насильство, вчинене відносно дружини/колишньої дружини, а також інших близьких родичів відрізняється як за інтенсивністю, так і за видовим розподілом видів насильства та механізму кримінально протиправної поведінки. Здебільшого, домашнє насильство відносно дружини/колишньої дружини має особистісний характер та пов'язаний із ревностями, помстою та невирішеними справами, що виникають із сімейних правовідносин (спір про поділ майна подружжя, встановлення режиму окремого проживання подружжя, справи про позбавлення батьківських прав, участі одного з батьків у вихованні дитини, місця проживання дитини, виселення дитини, зняття дитини з реєстрації місця проживання тощо). Домашнє насильство відносно інших членів родини, визначених вище вчиняється із побутових мотивів, зумовлених спільним проживанням, майновим спором (наприклад, визначення права особи на частку у спільному майні), а також на ґрунті особистих, тривалих, неприязних відносин.

Друга класифікаційна група відрізняється певною багатоаспектністю, а також потенційною наявністю вторинних мотивів, з яких вчиняється домашнє насильство. Виходячи із аналізу статистики правоохоронних органів та судової практики, можна стверджувати, що більшість випадків домашнього насильства пов'язані зі спричиненням психологічних страждань та незначними психічними розладами. Водночас, також непоодинокими є випадки симбіозу видів спричиненого насильства, що призводять до смерті за різних обставин.

Так, відповідно до вироку Лубенського міськрайонного суду від 17 лютого 2022 року (справа № 539/5313/21, провадження № 1-кп/539/114/2022) особу було обвинувачено у *систематичному жорстокому поводженні по відношенню до своєї матері, що проявлялося у нанесенні тілесних ушкоджень та побоїв, безжального, грубого ставлення, завданні психічних страждань, а саме мордуванні, позбавленні їжі, ліків, води, неодноразово виганяючи останню з будинку ночувати на вулицю. Достовірно усвідомлюючи, що мати на передодні перенесла тяжке захворювання, а саме інсульт та у зв'язку з чим мала вади з опорно-рухового механізму (паралізувало ліву сторону тіла), 16 вересня 2020 року, обвинувачений, перебуваючи за місцем власного проживання, знаходячись в стані алкогольного сп'яніння, ударами рук та ніг наніс потерпілій тілесні ушкодження у вигляді синця навколо правого ока, синця в області підборіддя справа в подальшому не втримавши рівновагу впав на останню, чим спричинив їй тілесні ушкодження у вигляді косо-поперечного перелому лівої ключиці ближче до грудино-ключичного з'єднання з крововиливами в м'які тканини в місці перелому. Вказані дії призвели до того, що потерпіла залишила місце проживання та направилася до озера, де вирішила покінчити життя самогубством шляхом утоплення. 20 вересня 2020 року працівниками поліції у воді зазначеного озера виявлено без ознак життя тіло потерпілої з тілесні ушкодження у вигляді косо-поперечного перелому лівої ключиці ближче до грудино-ключичного з'єднання з крововиливами в м'які тканини в місці перелому, синця навколо правого ока,*

синця в області підборіддя справа, які були спричинені при життєво, а причиною смерті згідно з висновком судово-медичної експертизи №235 від 16.10.2020 року являється утоплення [34].

Отже, наведений вирок свідчить про те, що, фактично, домашнє насильство також є детермінантом окремих кримінальних правопорушень. Водночас, як самостійне суспільно-небезпечне діяння домашнє насильство відносно близьких родичів може мати корисливий мотив, зумовлений необхідністю у вирішенні окремих майнових потреб. Необхідно також звернути увагу на те, що спільною для двох класифікаційних груп ознакою є те, що більшість випадків домашнього насильства особами було вчинено у стані алкогольного сп'яніння, а також після неодноразового притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Третя класифікаційна група передбачає більш детальний розгляд за диференційованими напрямками. *Соціально-економічні та правові детермінанти* домашнього насильства утворюють найбільш велику групу причин та умов таких кримінальних правопорушень. Зокрема сюди здається доцільним відносити схильність до девіантної поведінки, сформовану внаслідок деструкцій, які вплинули на особу під час дорослішання.

Г. Ірван (G. Irwan) вказує, що важлива роль в детермінації насильницької поведінки належить соціальній складовій, яка залежить від агресивних впливів навколишнього середовища [8, с.72; 127] (*цитовано за Н. Стасюк – прим. авт.*). Результатом розробки цієї теорії стало виявлення зв'язків між девіантною поведінкою людини й такими явищами, як геомагнітні аномалії, сонячна активність, розломи земної кори, зміна пір року і т. і. Різноманітність соціальних складових детермінацій мікро- і макрорівня насильницьких злочинів в сім'ї, обумовлює деформовану соціалізацію членів сім'ї або близьких родичів в процесі своєї взаємодії, що, перш за все, відбивається на духовному становленні особистості [127, с. 52].

У контексті домашнього насильства соціально-економічні чинники безпосередньо пов'язані із культурно-виховними та моральними детермінантами, що зумовлено наявністю безпосередньої кореляції між фізично або педагогічно незадовільними умовами, в яких зростає людина та тими паттернами поведінки, які вона демонструє у дорослому житті. Неналежний рівень матеріального забезпечення у більшості випадків призводить до того, що економічні потреби стають тригером, який має наслідком формування агресивних реакцій на будь-які посягання на майнові права. Вивчення рішень суду з 2019 по 2025 роки надає можливість підсумувати, що у більшості випадків майнові проблеми стають другою після алкогольної залежності причиною вчинення домашнього насильства. Незадовільний рівень освіти ускладнює пошук роботи, призводить до обрання альтернативних способів вирішення фінансових потреб (зокрема і до вбивств з корисливих мотивів членів родини, доведення їх до самогубства тощо). Отже, до соціально-економічних детермінантів домашнього насильства можна віднести: 1) незадовільний рівень реалізації гендерної політики в державі, що формально призводить до зниження значущості ролі жінки у суспільстві; 2) наявність дисбалансу між професіями та заробітною платою, доступних для жінок та чоловіків; 3) неналежний соціальний захист жінок-жертв домашнього насильства; 4) відсутність механізму для забезпечення пільгами та/або економічного супроводу жінок-жертв домашнього насильства до прийняття рішення по провадженню; 5) відсутність належної кількості вакансій, доступних для жінок, що призводить до економічної залежності від кривдника; 6) відсутність належного соціального та економічного захисту жінок, які знаходяться у відпустці по догляду за дитиною.

Що стосується правових детермінантів, необхідно зауважити, що більшість останніх зумовлені відсутністю узгодженості між окремими профільними нормативно-правовими актами та кримінальним законодавством України в частині особливостей кримінальної відповідальності за домашнє насильство та пов'язані із ним суспільно небезпечні діяння. Зокрема більшість

таких проблем зумовлені тим, що зміни до кримінального законодавства було внесено після прийняття Закону України від 05.02.2015 № 160-VIII «Про пробацію», яким регулюються відносини в частині застосування до осіб, які вчинили домашнє насильство обмежувальних заходів.

Так, відповідно до вироку Борзнянського районного суду Чернігівської області від 25 серпня 2021 року (справа №730/449/21, провадження № 1-кп/730/46/2021) особу було обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України та таких обставин: *30.04.2021 року приблизно о 18:00 годині обвинувачений, знаходячись у будинку за місцем свого проживання, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, на ґрунті раптово виниклих неприязних відносин, з метою нанесення тілесних ушкоджень, умисно наніс один удар рукою в область голови своєї малолітньої падчерки, після чого схопив її рукою за волосся та з метою нанесення тілесних ушкоджень різко потягнув в сторону, спричинивши удар головою потерпілої об двері будинку, в результаті чого обвинувачений спричинив потерпілій тілесні ушкодження у вигляді забою м'яких тканин обличчя над правим оком та забою м'яких тканин лівої скроневої ділянки голови. На підставі викладеного та керуючись ст.ст.373-376,381-382 КПК України, суд ухвалив особу визнати винуватим у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК України, та призначити йому покарання у виді громадських робіт на строк 200 годин. Направити до Борзнянської міської ради для проходження програми для кривдників, передбаченої Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», на строк 3 (три) місяці. Зобов'язати обвинуваченого пройти пробаційні програми «Подолання агресивної поведінки» та «Попередження вживання психоактивних речовин» строком 3 місяці. Контроль за виконанням засудженим пробаційних програм, до якого застосовано обмежувальні заходи, покласти на орган пробації за місцем проживання засудженого [29].*

Відповідно до ухвали Борзнянського районного суду Чернігівської області від 01 листопада 2021 року по цій же справі, 21 жовтня 2021 року

начальник Ніжинського районного сектору №4 філії ДУ «Центр пробації» в Чернігівській області звернувся до суду з поданням про вирішення питання про всякого роду сумніви і протиріччя, що виникають при виконанні вироку, щодо ОСОБА_5. Вказане подання мотивоване тим, що вироком Борзнянського районного суду Чернігівської області від 25.08.2021 року на ОСОБА_5 покладено обов'язок пройти пробаційні програми «Подолання агресивної поведінки» та «Попередження вживання психоактивних речовин строком» на 3 місяці. Четвертим абзацом резолютивної частини вироку контроль за виконанням засудженим пробаційних програм покладено на орган пробації за місцем проживання засудженого. Разом з тим, обов'язок пройти пробаційну програму може бути призначений лише до засуджених осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням. Зазначене ґрунтується на положеннях ст.28 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», якою визначено, що на особу, яка вчинила домашнє насильство, зокрема на дитину-кривдника, яку притягують до кримінальної відповідальності, може бути покладено обов'язок пройти пробаційну програму відповідно до п.4 ч.3 ст.76 КК України. Зважаючи, що дія ч.3 ст.76 КК України поширюється виключно на засуджених осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, такий обов'язок може бути призначений лише зазначеній категорії засуджених. Наказом Міністерства юстиції України №926/5 від 28.03.2018 року «Про затвердження Переліку заходів щодо реалізації пробаційних програм» передбачається порядок здійснення заходів по реалізації пробаційних програм лише щодо засуджених, звільнених від відбування покарання з випробуванням. Повноваження органу пробації передбачені КВК та Законом України «Про пробацію», згідно яких до повноважень уповноваженого органу з питань пробації не належить реалізація пробаційних програм стосовно осіб, засуджених до покарання у виді громадських робіт, а отже не може здійснюватися працівниками пробації. Як підсумок, зазначено, що в межах передбачених діючим законодавством повноважень та функцій, працівники Ніжинського

районного сектору №4 філії ДУ Центр пробації в Чернігівській області не можуть здійснювати реалізацію пробаційних програм стосовно осіб, засуджених до покарання у виді громадських робіт. В судовому засіданні представник органу пробації внесене подання підтримав і просив його задовольнити з вищевказаних підстав. Уточнив, що фактично просить у суду роз'яснень, яким чином засуджений має пройти відповідні програми, якщо орган пробації не має повноважень виконувати такі заходи. Вказане, на думку органу пробації, унеможлиблює виконання вироку суду в цій частині [141].

Отже, серед правових детермінантів домашнього насильства можна виокремити: 1) внутрішню неузгодженість між нормативно-правовими актами, які регулюють кримінально-правові та інші відносини у сфері запобігання домашньому насильству; 2) невірноважену систему суб'єктів нагляду за виконанням обмежувальних заходів, обмежувальних приписів та програм для кривдників; 3) несистематизовану національну суддівську практику із розгляду домашнього насильства, що має наслідком відсутність чіткого розуміння ознаки системності, необхідної для кваліфікації домашнього насильства, що призводить до порушення принципів відправлення правосуддя, а також до порушення кримінального законодавства; 4) відсутність механізму захисту прав потерпілих від домашнього насильства жінок як на національному, так і на міжнародному рівні; 5) неналагоджений механізм ідентифікації дітей-свідків домашнього насильства.

Організаційно-управлінські детермінанти. Більшість проблем організаційно-управлінського характеру зумовлені відсутністю відпрацьованого механізму досудового розслідування домашнього насильства та захисту прав та інтересів свідків та постраждалих осіб. У більшості випадків це також стосується віднесення законодавцем домашнього насильства до діянь, які розслідуються в межах кримінального провадження, яке здійснюється у формі приватного обвинувачення. Враховуючи високу латентність таких кримінальних правопорушень, яка, здебільшого, зумовлена

віктимною поведінкою потерпілих жінок, відсутність можливості третіх осіб звернутись до правоохоронних органів із заявою про вчинення домашнього насильства є потужним детермінантом. Зокрема, прикладом є практика Європейського суду з прав людини по справі «Левчук проти України».

Так, в рішенні ЄСПЛ «Левчук проти України» (заява № 17496/19), серед інших фактів по справі вказано, що 13 січня 2011 року знайомий заявниці С.Л. звернувся із заявою до Рівненського міського відділу міліції, повідомивши їм, що під час сварки вдома О.Л. вдарив заявницю. Працівники міліції відмовили у порушенні кримінальної справи у зв'язку з відсутністю у діях О.Л. *corpus delicti* (за відсутністю кримінальної події – прим. авт.). Ця постанова не оскаржувалася [120]. Отже, відсутність альтернативних способів отримувати працівниками правоохоронних органів інформацію про кримінальне правопорушення, передбачене ст. 126-1 значно ускладнює будування стратегії запобігання.

Ще однією проблемою є відсутність належного криміналістичного забезпечення процедури розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. Це також стосується особливостей визначення та призначення окремих судових експертиз. Вивчення судових вироків надало можливість констатувати, що, здебільшого, під час розслідування випадків домашнього насильства (в межах кримінальних проваджень, порушених за ст. 126-1 КК України) проводились або судово-медичні дослідження (якщо це було фізичне насильство), а також судово-психіатричних експертиз потерпілих осіб (якщо мало місце психологічне насильство). Це стосується також проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема допиту потерпілих осіб. Визначення законодавцем основною ознакою домашнього насильства вчинення таких дій систематично передбачає, що на момент звернення до правоохоронних органів потерпіла особа тривалий час зазнавала різного роду страждань. Фактично, у такому випадку мова йде про наявність низки одиничних протиправних актів, які за своєю сукупністю утворюють єдине суспільно небезпечне діяння. Це означає,

що під час допиту слідчі мають отримати інформацію по кожному окремому випадку. Водночас, неправильний підхід до допиту часто призводить до унеможливлення кваліфікації діяння за ст. 126-1 КК України та обрання альтернативою певні адміністративні стягнення.

Із урахуванням наведеного, до *організаційно-управлінських детермінантів кримінального правопорушення*, передбаченого ст. 126-1 КК України доцільно відносити: 1) прогалини кримінального процесуального законодавства, які унеможливають нормальний процес досудового розслідування; 2) неналежне криміналістичне (судово-експертне) забезпечення розслідування випадків домашнього насильства; 3) відсутність налагодженої процедури проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема допиту, що ускладнює правильну кваліфікацію діяння за ст. 126-1 КК України за ознакою системності; 4) функціональна (не зумовлена процесуальними обставинами) бездіяльність правоохоронних органів (прикладом є Рішення ЄСПЛ по справі «Івашків проти України», в якому зазначено, що у період з 2007 по 2013 роки колишній чоловік заявниці, І.В., п'ять разів наносив їй тілесні ушкодження. Такі тілесні ушкодження були задокументовані та кваліфіковані як легкі у відповідних актах судово-медичних досліджень. Працівники міліції та прокуратура неодноразово відмовляли у порушенні кримінальної справи у зв'язку з відсутністю *corpus delicti*. Два з п'яти випадків розглянули національні суди [122]); 5) розповсюдженість випадків підміни домашнього насильства легкими тілесними ушкодженнями та відповідна кваліфікація; 6) відсутність розуміння особливостей розслідування випадків домашнього насильства, вчиненого у нетрадиційних формах (кібернасильство, порно помста тощо).

Культурно-виховні та освітні детермінанти. Як вже було зазначено вище, культурно-виховні та освітні детермінанти знаходяться у безпосередній, прямій кореляції із соціально-економічними. Світогляд особи формується в залежності від оточуючого середовища, зокрема – родини та друзів. У науковій літературі вже є стала думка щодо того, що дитина, яка спостерігає

наси́льство має два шляхи розвитку: або як кривдник, або як жертва. Це також зумовлює суспільну небезпеку булінгу. Зростання в умовах агресії майже завжди має наслідком агресію. Окрім незадовільних умов дорослішання мають враховуватись залежності, а також міжособистісні відносини кривдника та жертви (особливо, коли мова йде про випадки, коли кривдник та жертва є сином та матір'ю). У таких випадках, детермінантами агресії можуть бути дитячі образи, реактивний розлад прив'язаності, дефіцит уваги, що помножено на відсутність сформованого морально-етичного комплексу. Отже, до культурно-виховних та освітніх детермінантів доцільно відносити:

1) реактивний розлад прив'язаності, як причина негативних взаємовідносин між дитиною-кривдником та матір'ю-жертвою; 2) відсутність повноцінних програм для кривдників; 3) переоцінка цінностей, що зумовлено поступовою зміною пріоритетів суспільства та держави; 4) відсутність навчальних програм, скерованих на прищеплення знань та вмінь поведінки в умовах домашнього насильства.

Медичні детермінанти. Детермінанти цієї підгрупи є найбільш простими та полягають у загальному незадовільному психо-фізіологічному стані кривдника, зумовленому наявністю фізичних та/або психологічних особливостей. Зокрема, із урахуванням результатів аналізу судових вироків, частіше за все такими особливостями є або розумові вади (розумова відсталість легкого ступеню), або прогресивні психічні захворювання (шизофренія). Як правило, медичні детермінанти важко піддаються запобіжному впливу як через часто непередбачуваний сценарій поведінки хворого, так і через неможливість (у непоодиноких випадках) жертви залишити кривдника без допомоги та нагляду.

Віктимологічні детермінанти. В сучасній кримінологічній доктрині питання віктимізації суспільства стає все більш актуальним. Низка вчених взагалі вважає віктимну поведінку основною детермінантою, яка негативно впливає на кримінологічну ситуацію в країні. Щодо домашнього насильства, віктимна поведінка актуалізується також у зв'язку із латентністю цього

кримінального правопорушення, зумовленою безвідповідальним ставленням самих жертв (особливо – коли жертвою є жінка). Це і стимулює прагнення вчених довести до законодавця потребу виведення таких діянь з переліку справ приватного обвинувачення.

Вчені також вказують, що причиною віктимізації є стимульовані глобалізацією процеси втрати особистістю своєї соціальної ідентичності, крайньої індивідуалізації, що межує з десоціалізацією, девальвацією морально-правових цінностей. В таких умовах деформується і система ціннісних орієнтацій жертви [127, с. 56]. О. Беспаль також вказує, що ціннісні орієнтації визначають спрямованість особистості та позицію людини. У жертв злочинів з неадекватною самооцінкою ціннісні орієнтації становлять нестійку систему» [28, с. 37; 127] (*цитовано за Н. Стасюк – прим. авт.*).

Можна також припустити градацію жертв домашнього насильства в залежності від усвідомлення ними своєї віктимної поведінки. Так, до осіб, що свідомо провокують насильство по відношенню до себе, відносяться, по-перше, членів сім'ї чи близьких родичів, схильних до вживання алкоголю і наркотичних речовин. Цю групу об'єднує нестійкість, агресивність, конфліктність в поведінці, які в свою чергу продукують агресивність і насильство з боку інших членів такої мікро-групи, як сім'я. По-друге, до цієї категорії відносяться особи, які мають корисливий мотив, тобто тих, кому вигідно вчинення насильницьких дій по відношенню до себе. Поповнили цю категорію і жінки, які несвідомо провокують насильство по відношенню до себе, безмірним терпінням, страхом перед насильником, соромом перед громадськістю [143, с. 39; 127] (*цитовано за Н. Стасюк – прим. авт.*).

Отже, вказане дозволяє припустити, що підґрунтя для формування віктимної поведінки жінок, які страждають від домашнього насильства утворює стигматизація, яка є наслідком радянських уявлень про родину та її соціальну цінність. *Серед інших віктимних чинників можна виокремити:* 1) наявність стереотипів про роль та місце жінки в родині та соціумі; 2) відсутність механізму захисту матеріальних інтересів жінок після притягнення

кривдника до кримінальної відповідальності; 3) відсутність у закладах освіти належних освітніх компонентів, достатніх для усвідомлення сутності та змісту віктимної поведінки; 4) неналежний рівень правової освіти та обізнаності; 5) відсутність у правоохоронних органів необхідного рівня толерантності та знань в частині особливостей спілкування із жінками-жертвами домашнього насильства, що призводить до стигматизації, знижає рівень довіри до поліції та призводить до латентності.

Таким чином, проведене дослідження дозволило підсумувати, що в сучасному суспільстві домашнє насильство, як і більшість інших кримінальних правопорушень, продовжує трансформуватися та набуває нетипових рис. Це свідчить про зміну детермінаційного комплексу, чому сприяють політичні та економічні перетворення в державі. Основним способом позитивно вплинути на негативні коливання динаміки є переосмислення причин, чинників та умов, які сприяють вчиненню домашнього насильства відносно жінок, що надасть можливість більш комплексно підійти до побудови ефективної стратегії запобігання таким суспільно небезпечним діянням.

2.3. Кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє домашнє насильство відносно жінок в Україні

Особистість кримінального правопорушника є одним із основних елементів кримінологічної характеристики будь-якого суспільно небезпечного діяння. Його важливість можна пояснити з огляду на те, що одним із основних завдань кримінального законодавства є виправлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Таке виправлення має передбачати не тільки застосування кримінально-правової репресії, але і сукупності заходів виховного характеру. Правильне обрання таких заходів залежить від якості визначення ключових ознак особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Це стосується також кримінальних правопорушників, які вчинили домашнє насильство взагалі та щодо жінок зокрема.

Учені відзначають, що кримінологічна наука як будь-яка галузь знань має власний предмет наукового дослідження, який, в свою чергу, має розгалужений характер; поряд з іншими елементами предмету кримінології (злочинністю та окремим кримінально-протиправним проявом; детермінантами злочинності та окремих кримінальних правопорушень; протидією злочинності) особистість кримінального правопорушника займає ключове місце в цій структурі; наукове дослідження особистості кримінального правопорушника як елементу предмету кримінології реалізується через призму кримінологічної характеристики особистості кримінального правопорушника з подальшим формуванням її кримінологічного портрету; основний зміст кримінологічного портрету особистості кримінального правопорушника міститься в сукупності характерних рис цієї особистості, що поділяється на певні блоки, а саме соціально-демографічний, кримінально-правовий та морально-психологічний [142].

Особа злочинця складається з інтегрованих соціально значущих негативних характеристик, що формуються в процесі різноманітних і систематичних взаємодій з іншими людьми. Проте це не означає, що злочинна поведінка є лише результатом негативного впливу зовнішнього середовища на людину; сама особа приймає активну участь у цьому процесі. В злочинній поведінці відображені і генетично обумовлені тенденції, темперамент, характер тощо. Зовнішні умови не є безпосередніми закликами до злочинної поведінки. Кожен індивід як особистість є продуктом не лише наявних взаємин, а й власного розвитку та самоконтролю. Ставлення особи до соціальних цінностей, норм, інститутів, груп і подій залежить як від зовнішніх обставин, так і від внутрішніх станів. Тому особа, яка вчинила злочини, має бути предметом кримінологічного аналізу, що має велике практичне значення для запобігання злочинам. Загалом, кримінологічне вивчення особи злочинця

спрямоване на виявлення та оцінку її властивостей і рис, які визначають злочинну поведінку, з метою її профілактики. Це демонструє єдність трьох ключових кримінологічних проблем: особи злочинця, причин і механізмів злочинної поведінки, профілактики злочинів. Проте варто зауважити, що кримінологічне вивчення особи злочинця має первинне значення, оскільки її особливості є джерелами злочинної поведінки і повинні бути об'єктом профілактичних заходів [61].

Особливу увагу необхідно звернути на недоцільність та неможливість співвіднесення поняття «особистість кримінального правопорушника», яке використовується у кримінологічній науці та поняття «суб'єкт кримінального правопорушення», котре є кримінально-правовим поняттям. Ознаки суб'єкта кримінального правопорушення визначені у ст. 18 національного кримінального законодавства та узагальнені у вичерпному переліку. Тоді як ознаки особистості кримінального правопорушника не обмежуються жодним правовим документом та відображають суто психо-соціальні ознаки, які впливають на формування девіантної поведінки. Вказане свідчить про те, що одна й та сама особа може мати кримінологічні ознаки кримінального правопорушника та не мати кримінально-правових. Наприклад, це стосується осіб, які не набули віку кримінальної відповідальності встановленого за суспільно небезпечне діяння, яке вони вчинили. У такому випадку юридичний факт вчинення кримінального правопорушення є, особа кримінального правопорушника також встановлена, однак останній не є суб'єктом через відсутність такої ознаки як вік.

Вчені відзначають, що антигромадські якості, що характеризують особу злочинця, наявні до злочину і зумовлюють його вчинення, але визнання конкретної особи злочинцем можливе лише після та у зв'язку з вчиненням злочину. Особистість злочинця на основі діалектичної єдності необхідно вивчати на трьох основних рівнях: загальному, особливому та індивідуальному. На першому рівні розглядається загальне поняття про особу правопорушника, її основні риси та характеристики. На другому рівні

розглядаються різні категорії та типи злочинців відповідно до різних видів злочинів. На третьому рівні – вивчення одиничного, тобто особистості конкретного злочинця, його особистісних особливостей, які мають першочергове значення для індивідуальної профілактики [48].

Фактори, які безпосередньо впливають на розв’язання питання щодо співвідношення соціального і біологічного в особі злочинця, певним чином умовно можливо розподілити на дві групи. В першу групу входять фактори, які є традиційними для визначеної кримінологічної проблеми, а саме до них в першу чергу належить біосоціальна природа людини, яка обумовлює різницю основних властивостей особи: соціальну, психологічну, біологічну. Біосоціальна природа людини багато в чому визначає зміст, форму і спрямованість діяльності будь-якої особи, зокрема і особи злочинця. До традиційних факторів необхідно віднести те, що доволі часто під час дослідження фіксується велика питома вага серед осіб, які вчинили злочин, осіб з різними особистісними розладами, перш за все з психічними відхиленнями і аномаліями. Відповідно до другої групи факторів входять ті явища і процеси, які набули актуальності для кримінології на сучасному етапі розвитку нашого суспільства. По-перше, доволі великих успіхів досягла генетична наука, що дозволяє певним чином прогнозувати поведінку конкретної особи, яка має конкретний генотип. Потреба в залученні знань генетиків особливо очевидна у випадках вчинення найжорстокіших злочинів проти особи особами, у яких батьки (або один з них) вчиняли аналогічні злочини в минулому. Вказівка лише на соціальну природу цих злочинів виглядає недостатньо переконливою. По-друге, науково-технічний прогрес помітно загострив соціальні наслідки взаємодії людини і техніки. Це пов’язано з тим, що сучасна техніка постійно підвищує вимоги до психофізіологічних можливостей людини, які мають певну консервативність, повільно змінюються в процесі еволюції. «Експансія» техніки в соціальному середовищі існування людини, збільшення питомої ваги людей, зайнятих активним використанням техніки, супроводжуються зменшенням кількості

осіб, які за своїми психофізіологічними можливостями об'єктивно здатні працювати в екстремальних умовах в системі «людина-машина». Ці процеси неухильно призводять до зростання вчинення злочинів з необережності, які пов'язані з експлуатацією техніки. На превеликий жаль, в кримінології дана проблема не отримала належної розробки і обговорюється в основному в рамках дослідження кримінально-правових проблем осудності особи [65].

Аналізуючи вироки, ухвалені у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, вчиненим щодо жінок, можна виокремити декілька типів кривдників, які є найбільш розповсюдженими: 1) **провокативний тип** – особа, яка систематично, умисно створює конфліктні ситуації, якими зумовлює формування прагнення спричинити жертві фізичну, психологічну або економічну шкоду; 2) **ситуативний тип** – особа, яка спричиняє жертві шкоду за обставинами, діючи під впливом нервового збудження. Як правило, такі кривдники вчиняють домашнє насильство у стані сильного емоційного збудження або під впливом алкогольного та/чи наркотичного сп'яніння; 3) **проактивний тип** – особа, яка вчиняє домашнє насильство, фокусуючись на помилковій впевненості, що у такий спосіб захищається від потенційно можливої агресії з боку жертви; 4) **пасивно-агресивний тип** – особа, яка домашнім насильством відповідає на конфліктну поведінку жертви; 5) **домінантний тип** – особа, яка вчиняє домашнє насильство з метою самоствердження, встановлення контролю над жертвою та доведення своєї влади над нею. Цей тип, як правило, найчастіше вчиняє домашнє насильство щодо всіх жінок у родині, а також дітей, обираючи уразливі категорії громадян.

У контексті дослідження доцільно також звернути увагу на думку Д.М. Тичини, який вказує, що з'ясування типології потенційних кривдників дає змогу виокремити тип т. зв. «завуальованого кривдника». Для нього істотним є конкретні уміння «завуальованого» систематичного, умисного маніпулювання, спрямованого на жертву насильства, поєднаного із проявами

психологічного, морального утиску; погрозами різного роду; розповсюдження недостовірної інформації, ганебної, брехливої інформації, що не відповідає дійсності та порушує права, честь, гідність, тим самим пригнічує жертву насильства. Натомість поза межами домівки, наприклад, як серед професійної спільноти, так і серед громадськості «завуальований кривдник» намагається створити та підтримати позитивний імідж. Він демонстративно грає роль урівноваженої, шанованої, доброзичливої людини. Біполярність поведінки «завуальований кривдник» значною мірою впливає на розвиток (розгортання) латентних форм (видів) домашнього насильства. Розвіяти усталений образ цієї людини доволі складно. Серед них переважають аб'юзери, які заперечують власні погані вчинки або знецінюють їх, вважають себе бездоганними, і брешуть про себе, своє життя, дії і почуття, майстерно перекладають відповідальність на іншу людину [136, с. 196].

Одночасно із цим варто зауважити на важливості встановлення типу взаємодії між кривдником та жінкою, яка є його жертвою. Вчені відзначають, що одним із чинників, який посилює ймовірність розгортання насильницької поведінки є соціальна інерція, яка своєю чергу сприяє розвитку впевненості у вседозволеності та безкарності. В контексті сучасних геополітичних реалій існування стереотипних поглядів, патогенного мислення стосовно правової поведінки у сімейно - побутових родинних відносинах підвищує ризик проявів свавільної насильницької моделі поведінки, носії якої вважають за звичним здійснювати фізичне, сексуальне, психологічне або економічне насильство, не оцінюючи при цьому свої дії, як ознаки протиправного діяння. Це своєю чергою підтверджує усталену роками парадигму правової поведінки. Усе вищезазначене акцентує, що одним із ключових завдань кримінологічної політики у сфері протидії та профілактики домашньому насильству є подолання дискримінаційних упереджень, звичаїв, традицій та всіх інших практик, які ґрунтуються на ідеях тоталітарного режиму, стереотипних ролях жінок та чоловіків. Це своєю чергою виступає однією зі складових концепцій соціальної правової держави та слугує пріоритетом загальнолюдських

цінностей, прав і свобод. За цих умов підвищується роль профілактичних, превентивних заходів насильницької поведінки у сімейно побутових родинних відносинах, що з поміж іншого передбачає: підвищенням соціального забезпечення вразливим категоріям населення; вироблення і впровадження ефективних заходів правового виховання, які включають розвиток власної рефлексії, самосвідомості, критичного мислення, самовдосконалення, самоосвіти; формування власної автономії та відповідального ставлення до своїх вчинків, задумів, очікувань, та їх наслідків [54].

Домашнє насильство як кримінальне правопорушення проти життя та здоров'я особи має свою специфіку, котра вирізняє його серед інших протиправних діянь, розміщених у цьому розділі кримінального законодавства. Така специфіка полягає у тому, що кримінальний правопорушник та його жертва мають родинні зв'язки, що обумовлює їх тривале спілкування та взаємодію. Це свідчить про те, що роль жертви у механізмі кримінально протиправної поведінки кривдника є безумовною. Одночасно із цим відкритим залишається питання щодо можливості та доцільності виокремлення способів/видів взаємодії між кривдником та його жертвою.

Із цього приводу Д.В. Тичина та І.В. Посудевський вказують, що дуже важливим і кримінологічно значущим фактором домашнього насильства є характер відносин між жертвою і кривдником та їхні сімейні зв'язки на момент вчинення домашнього насильства. Як справедливо відзначають науковці, зв'язок «кривдник–жертва» виникає як наслідок розвитку конфліктної ситуації, небажання досягти порозуміння, а тому юридичне значення зв'язку й відносин між жертвою та кривдником набувають із моменту вчинення домашнього насильства великого значення для суб'єкта запобігання. Більшість насильницьких злочинів у сім'ї пов'язана не з одиничним і випадковим, а із систематичним і понад міру вживанням потерпілими алкоголю. Систематичне пияцтво призводить до моральної деформації особи,

послаблює або підриває соціально корисні зв'язки в різних типах мікросередовища, а також сприяє створенню конкретних життєвих ситуацій віктимогенно криміногенного характеру. Віктимності жертв домашнього насильства значною мірою сприяла й така форма соціальної патології в їхній поведінці, як сексуальна розбещеність, відсутність морально-етичної вибірковості у сфері інтимних стосунків. Так, за результатами проведеного опитування, вчені визначили, що кожен п'ятий (20,1%) потерпілий до вчинення проти нього насильницького злочину вів аморальний, розбещений спосіб життя. Отже, у разі сексуальних злочинів доцільно збирати такі відомості про особу потерпілого, як: вік, стать, фізичні особливості, сімейний статус, соціальна адаптованість, інтелект, взаємини, успішність у навчальному закладі, стиль життя і недавні зміни в стилі життя, особливості особи, її темпераменту, манера поведінки, місце проживання (попереднє й останнє), репутація вдома і на роботі, історія хвороби (фізичні і психічні особливості), особисті звички (вживання алкоголю, наркотиків), соціальні звички, захоплення, пристрасті, друзі й вороги тощо [139].

Із наведеним можна повною мірою погодитись. Вивчення вироків суду, дійсно, свідчать про те, що більшість осіб, які вчинили домашнє насильство або пов'язані із ним кримінальні правопорушення знаходились у стані алкогольного сп'яніння, більшість – мали алкогольну залежність. Підтвердженням наведеного також є наведені нижче обставини кримінальних проваджень.

– 12.01.2019 року приблизно в період часу з 21 год. 30 хв. по 22 год. 00 хв., ОСОБА_4, перебуваючи по місцю свого проживання за адресою: АДРЕСА_1, знаходячись у стані алкогольного сп'яніння, вчинив відносно своєї дружини ОСОБА_5 дії психологічного насильства, що проявилось у словесних образах потерпілої нецензурними словами, шарпанні її за верхній одяг... Крім цього, 22.01.2019 року близько 07.00 год. ОСОБА_4, знаходячись по вищевказаному місцю свого проживання, вчинив відносно своєї дружини ОСОБА_5, дії психологічного насильства, що проявились у словесних образах

потерпілої та погрозах фізичної розправи над нею. Ввечері цього ж дня приблизно о 22.00 год., продовжуючи свої злочинні дії, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, ОСОБА_4 вчинив відносно своєї дружини ОСОБА_5 дії психологічного та фізичного насильства, що проявились у тому, що ОСОБА_4 словесно ображав потерпілу, заподіявши потерпілій два удари металевим совком по руці та нозі, а також один удар в спину, поки його насильницькі дії не припинила мати потерпілої [30];

– ОСОБА_3 в період часу з 10 лютого 2019 року по 18 лютого 2019 року, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння по місцю свого проживання за адресою: АДРЕСА_1, маючи прямий умисел на заподіяння фізичного та психологічного страждання на ґрунті неприязних відносин, систематично вчиняв фізичне та психологічне насильство над рідною сестрою ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_2, мешканки АДРЕСА_1, що призвело до її фізичних та психологічних страждань та погіршило якість життя потерпілої. Зокрема, 10.02.2019 року приблизно біля 12 години ОСОБА_3 перебуваючи по місцю проживання за адресою: АДРЕСА_1 знаходячись у стані алкогольного сп'яніння, вчинив відносно своєї рідної сестри ОСОБА_5 дії психологічного насильства, що проявилось у словесних образах потерпілої нецензурними словами, шарпанні її за верхній одяг. Також 10.02.2019 року біля 18 години ОСОБА_3 знаходячись по вищевказаному місцю проживання, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, вчинив відносно своєї рідної сестри ОСОБА_5 дії фізичного та психологічного насильства, що проявилось у тому, що ОСОБА_3 словесно ображав потерпілу нецензурними словами, намагався вдарити та виганяв потерпілу з будинку на вулицю. Крім цього, 18.02.2019 року близько 19 години 30 хвилин ОСОБА_3 знаходячись по вищевказаному місцю проживання, вчинив відносно своєї рідної сестри ОСОБА_5 дії психологічного насильства, що проявились у словесних образах потерпілої та погрозах фізичної розправи над нею [35];

– 16.02.2019 року, приблизно о 18 год. 00 хв., ОСОБА_4, перебуваючи за місцем мешкання по АДРЕСА_2 в стані алкогольного сп'яніння, умисно

грубо висловлювався в адресу ОСОБА_6 нецензурною лайкою, ображав, погрожував фізичною розправою протягом тривалого часу, чим принижував її гідність, спричинив емоційну невпевненість та побоювання за свою безпеку у потерпілої, що спричинило психологічні страждання останньої. 17.02.2019 року, приблизно о 18 год. 00 хв., ОСОБА_4, продовжуючи свої умисні систематичні дії направлені на вчинення домашнього насильства, перебуваючи за місцем мешкання по АДРЕСА_2 в стані алкогольного сп'яніння, умисно грубо висловлювався в адресу ОСОБА_6 нецензурною лайкою, ображав, погрожував фізичною розправою протягом тривалого часу, чим принижував її гідність, спричинив емоційну невпевненість та побоювання за свою безпеку у потерпілої, що спричинило психологічні страждання останньої. 21.02.2019 року, приблизно о 18 год. 00 хв., ОСОБА_4, продовжуючи свої умисні систематичні дії направлені на вчинення домашнього насильства, перебуваючи за місцем мешкання по АДРЕСА_2 в стані алкогольного сп'яніння, умисно грубо висловлювався в адресу ОСОБА_6 нецензурною лайкою, ображав, погрожував фізичною розправою протягом тривалого часу, чим принижував її гідність, спричинив емоційну невпевненість та побоювання за свою безпеку у потерпілої, що спричинило психологічні страждання останньої. В результаті вчинення ОСОБА_4 вказаних умисних систематичних дій, спрямованих на вчинення психологічного насильства, для ОСОБА_6, з урахуванням особливостей особистості, ситуація є суттєво психотравмуючою (стресогенною), що безпосередньо викликає психічний дискомфорт, зумовивши тривалі, інтенсивні та негативні за своїми проявами фізичні та психічні (моральні) страждання, які існують до теперішнього часу [39].

Як свідчить судова практика, здебільшого, жертвами домашнього насильства стають дружини кримінальних правопорушників (приблизно 59 % із загальної кількості проаналізованих вироків); матері (приблизно 30 % із загальної кількості проаналізованих вироків); сестри (9 % із загальної

кількості проаналізованих вироків); доньки кримінальних правопорушників (2 % із загальної кількості проаналізованих вироків).

Аналізуючи види взаємозв'язку між кривдником та жертвою, необхідно відзначити, що для більшості жінок, які систематично піддаються домашньому насильству притаманний так званий Стокгольмський синдром.

Учені вказують, що Стокгольмський синдром часто виступає одним із головних факторів латентизації саме злочинів, пов'язаних з насильством у сім'ї. Механізм подібної латентизації полягає в тому, що один з членів родини (як правило дружина чи неповнолітні діти) стає жертвою жорстокої поведінки з боку іншого – агресора. Така поведінка може мати характер фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами. При цьому, потерпіла особа не здатна чинити систематичний опір своєму кривднику. Як наслідок, дії агресора з одного боку, та неспроможність жодним чином змінити ситуацію – з іншого, призводять до виникнення у потерпілої особи комплексу жертви, який і запускає психологічний механізм Стокгольмського синдрому. При цьому, потерпіла особа намагається свідомо чи несвідомо виправдати дії кривдника, підпорядкувати його поведінку певному раціональному поясненню. В крайніх випадках це призводить до перекладання вини за всі дії злочинця на себе. За таких умов потерпіла особа звинувачує себе в розвитку ситуації, що склалась. Такі потерпілі схильні наділяти свої дії поведінкою провокативного характеру, незважаючи на реальну відсутність ознак останньої. Найчастіше Стокгольмський синдром на побутовому рівні виникає у осіб, що володіють певними характерними рисами та відповідним типом мислення і поведінки. Виникненню проявів побутового Стокгольмського синдрому передують потрапляння потерпілих в так звану «позицію» жертви для якої характерними є звикання з систематичним приниженням та насильством. При цьому в такої особи з часом формується переконання, що спалахи агресії кривдника будуть виникати рідше та менш гостро у випадку направлення їх на інший об'єкт. В даній ситуації потерпіла особа уже цілком свідомо

відмовляється від активного опору злочинцю, вважаючи його певного роду провокацією. В той же час, в поведінці правопорушника як правило послідовно змінюють один одного періоди: агресії та розкаяння. Під час останнього емоційно нестійка жертва прощає агресора, потім схема повторюється знову. Така циклічність в кінцевому рахунку призводить до формування у потерпілої особи викривленого усвідомлення своєї ролі в даному процесі, що в подальшому може перерости у співчутливе ставлення до свого ж кривдника. В цьому випадку жертва взагалі припиняє будь-яку реакцію на прояви агресії та сприймає її як щось нормальне [56, с. 852-853].

Враховуючи вказане, можна запропонувати такі види взаємодії між кримінальним правопорушником та жертвою: 1) **агресивно-провокативний** – жертва своєю зухвалою поведінкою підбурює особу до вчинення щодо неї домашнього насильства. Зазвичай, такі жертви висловлюють образи у бік кривдника, вказуючи на його недоліки чи певну неспроможність. У багатьох випадках жертва вказує на гендерний дисбаланс у родині на її користь; 2) **пасивний** – жертва не реагує на домашнє насильство та не чинить спроб його припинити. Цей тип взаємозв'язку відтворює зміст Стокгольмського синдрому та призводить до появи латентних кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством; 3) **девіантний** – жертва та кримінальний правопорушник мають спільні негативні поведінкові риси. Як правило, це стосується випадків, коли кривдник та його жертва мають алкогольну чи наркотичну залежність або інші девіації. Такі ситуації часто зумовлюють появу ревнощів, побутових конфліктів тощо. Одночасно із цим, жертви нечасто звертаються до правоохоронних органів, оцінюючи вчинюване щодо них насильство як нормальне міжособистісне спілкування.

Аналізуючи ознаки особистості кримінального правопорушника, який вчиняє домашнє насильство, вчені визначають низку характерних кримінально-правових ознак і соціально-психологічних властивостей особи-злочинця, який вчинив домашнє насильство. З'ясовано, що у переважній більшості злочинцем, який вчинив домашнє насильство є особа чоловічої

статі, віком 25-50 років, який має зазвичай невисокий освітній рівень, офіційно не працевлаштований, чи тимчасово не працевлаштований; з вираженими проявами адиктивної поведінки (зловживання алкогольними напоями) та схильністю до агресії, деспотизму, свавілля, авторитаризму. При цьому детермінантами насильницької моделі поведінки у сімейно-побутових, родинних стосунках є комплекс взаємозалежних, взаємопов'язаних елементів, чинників соціального і біологічного характерів [54]. У цілому погоджуючись із наведеним, видається доцільним деталізувати ознаки особистості кримінального правопорушника, який вчиняє домашнє насильство на соціально-демографічні, морально-психологічні та кримінально-правові.

Соціально-демографічні ознаки. Аналіз статистичних даних, викладених на сайті Офісу Генерального прокурора [95] свідчить про те, що *за віком більша частина кримінальних правопорушників досягла 40–54 років*. Зокрема віковий розподіл з 2020 (перший рік, коли офіційно оприлюднена статистика по домашньому насильству) по 2025 рік є таким: *40–54 роки*: у 2020 році – 45,2 %, у 2021 – 43,1 %, у 2022 – 41,4 %, у 2023 році – 44,1 %, у 2024 році – 39,5 %, у 2025 році – 39,5 %; *29–39 років*: у 2020 – 34,7 %, у 2021 – 37,5 %, у 2022 році – 38,5 %, у 2023 році – 34,4 %, у 2024 році – 33,5 %; у 2025 році – 29,7 %. З 2022 року також можна відмітити зростання кількості випадків, коли домашнє насильство було вчинено особами у віці *18–28 років*: у 2022 році – 8,2 %, у 2023 – 7,5 %, у 2024 – 9,8 %, у 2025 році – 10,1 %. Таку кримінологічну ситуацію та відповідний віковий розподіл можна пояснити тим, що саме у цьому проміжку більша частина чоловіків розлучається, що підтверджується даними Державної служби статистики [46]: у 2019 році – 36,7 % чоловіків розлучились у віці 40–54 років, у 2020 році – 36,5 %, у 2021 – 38,4 % чоловіків розлучились у віці 40–54 років. Випадки домашнього насильства, як свідчить судова практика, здебільшого, або на декілька місяців передують розлученню, безпосередньо із ним пов'язані або продовжуються після, що часто зумовлено вимушеним спільним проживанням чоловіка та жінки.

За статевою ознакою більшість осіб, які вчиняють домашнє насильство є чоловіками. Відповідно до державної статистики [95], жінки складають незначний відсоток від загальної кількості кримінальних правопорушників: у 2020 році – 3,2 %; у 2021 – 3,6 %; у 2022 – 3,2 %; у 2023 – 3,7 %, у 2024 році – 8,8 %, у 2025 – 10,8 %. Такі показники зумовлені як фізіологічними особливостями представниць жіночої статі (часто – нездатність здійснювати фізичне насильство), так і більш сприятливими для жінок умовами існування після розлучення (особливо – щодо питань, які стосуються дітей та спільного майна). Поодинокі випадки вчинення жінками домашнього насильства, здебільшого, вчинялись відносно осіб своєї статі (матері, свекрові, доньки тощо) та були пов'язані із особливими неприязними стосунками, рідше – матеріальними спорами та виражались у психологічному насильстві шляхом залякування, нецензурних висловлювань, приниження гідності тощо (прикладом є вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці, справа № 727/4574/23, провадження № 1-кп/727/303/23 [41], вирок Заставнівського районного суду Чернівецької області, справа № 716/1366/19 [31]).

Що стосується освіти кривдників, варто відзначити, що більшість таких осіб мали базову середню та профільну середню освіту: у 2020 році – 70,8 %, у 2021 році – 72,6 %, у 2022 році – 78,9 %, у 2023 році – 80,7 %, у 2024 році – 71,3 %, у 2025 – 70,2 %, а також професійну (професійно-технічну) освіту: у 2020 році – 24,5 %, у 2021 році – 21,7 %, у 2022 році – 17,3 %, у 2023 році – 13,8 %, у 2024 році – 18,9 %, у 2025 – 19,3 % [95]. Незадовільний рівень освіти безпосередньо пов'язаний із рівнем свідомості та особливостями морально-етичного комплексу. Саме в частині освіти соціально-демографічні ознаки особи кримінального правопорушника тісно корелюються із морально-психологічними, оскільки, як свідчить статистика та практика, дуже рідко особи, які мають належний рівень освіти та професійної реалізації здатні вчиняти такого роду суспільно небезпечні діяння. Особа, яка вчиняє домашнє насильство не має сформованого розуміння про цінності та значення інституту родини, не вміє вибудовувати взаємовідносини із членами родини за

горизонталлю та вертикаллю, а також не здатна до емпатії. Все це спрощує реалізацію кримінально протиправного умислу.

Водночас, виходячи із наведених даних щодо освіти кривдників, логічним продовженням є відповідні статистичні показники в частині працевлаштування таких осіб. Так, у 2020 році 83,1 % осіб, які вчинили домашнє насильство були працездатними, але такими, що ніде не працюють та не навчаються, у 2021 році таких осіб було 82,5 %, у 2022 – 82 %, у 2023 – 83,7 %, у 2024 – 70 %, у 2025 – 65 % [95]. Отже, наведена інформація може стати ще одним аргументом на користь корисливого мотиву, з якого часто вчиняється домашнє насильство як з точки зору самостійного кримінального правопорушення, так і як детермінанта для інших суспільно небезпечних діянь, зокрема – доведення до самогубства тощо.

Останнім елементом в межах соціально-демографічних ознак особи, яка вчиняє домашнє насильство є громадянство кримінального правопорушника. Вивчення статистичної звітності [95] надало можливість підсумувати, що у більшості випадків таке діяння вчиняється громадянами України: у 2020 році – 99,4 % (8 іноземців); у 2021 році – 99,5 % (7 іноземців, 1 особа без громадянства); у 2022 році – 99,4 % (6 іноземців); у 2023 – 99,1 % (6 іноземців, 1 особа без громадянства); у 2024 – 96,5 % (22 іноземця, 7 осіб без громадянства); у 2025 – 96,8 % (24 іноземця, 1 особа без громадянства).

Отже, за соціально-демографічними ознаками типовий портрет кривдника, який вчинив домашнє насильство відносно жінок є таким: чоловік (86,3 %), 40–54 років (43,4 %), із базовою середньою та профільною середньою освітою (75,8 %), працездатний, але такий, що ніде не працює та не навчається (82,8 %), громадянин України (99,3 %).

Морально-психологічні ознаки. Вчені відзначають, що одним із ключових елементів формування насильницької поведінки є внутрішні психологічні процеси, що відбуваються в особистості чинителя. У цьому контексті надзвичайно важливу роль відіграють неусвідомлені психологічні механізми, які активуються у відповідь на психоемоційні напруження,

внутрішній конфлікт або загрозу Я-концепції. До таких механізмів відносяться проєкція, фрустрація, а також інші захисні механізми психіки, які, в умовах хронічної напруги та деструктивного соціального досвіду, можуть формувати стійку модель насильницької взаємодії. У загальному розумінні проєкція полягає в тому, що особа несвідомо приписує іншим людям власні неприйнятні або тривожні думки, емоції, бажання, імпульси чи мотиви. Це дозволяє суб'єкту зберігати внутрішню психологічну рівновагу, уникаючи зіткнення з власними неприйнятними переживаннями. У контексті домашнього насильства проєкція відіграє ключову роль у виправданні агресивної поведінки агресора. Така особа не здатна або не бажає усвідомлювати власну ворожість, ревності, страх втрати контролю чи емоційної залежності, тому ці риси «переносяться» на партнера. Наприклад, чоловік, який відчуває приховану агресію або бажання домінувати, може звинувачувати жінку у «зухвалій поведінці», «маніпуляціях» або «зраді», навіть без жодних реальних підстав. Його внутрішній дискомфорт проєктується назовні, і таким чином він формує у власній свідомості виправдання для агресивних дій. Проєкція особливо характерна для осіб із низьким рівнем саморефлексії, емоційною незрілістю та вираженим невротичним рівнем функціонування. Такі особи часто демонструють неспроможність відокремлювати власні емоції від дій іншого, внаслідок чого жертва сприймається не як незалежна особистість, а як «дзеркало» внутрішніх конфліктів агресора. У соціально-психологічному вимірі цей механізм також тісно пов'язаний із соціальними стереотипами та гендерними [132].

Більшість психологів та соціологів схильні вважати, що причина девіантної поведінки особи, яка вчиняє домашнє насильство знаходиться у площині незадовільних умов виховання, зокрема – впливу на свідомість дитини моделі поведінки батьків, у якій батько систематично вчиняв насильство щодо матері. В окремих випадках мати виправдовувала таку поведінку через особливості взаємовідносин між чоловіком та жінкою, що сформували хибне уявлення про їх «нормальність».

Розглядаючи морально-психологічні ознаки особи, яка вчинила домашнє насильство, Д.М. Тичина вказує, що у результаті проведеного дослідження ним було виявлено досить широкий спектр мотивів і приводів, які штовхнули особу на вчинення насильницьких дій щодо жінок. Приводом до вчинення кримінальних правопорушень здебільшого є мотиви особистого характеру, пов'язані з особливостями сімейного спілкування злочинця і потерпілих. У мотиваційній сфері переважають емоційні компоненти свідомості над інтелектуально-оцінковими, що визначають імпульсивний характер процесу прийняття рішення про вчинення кримінальних правопорушень. Проведений аналіз кримінальних проваджень, а також опитування працівників правоохоронних органів засвідчив, що більшість домашнього насильства має під собою таку мотивацію: ворожість (21,3 %), помста (16,4 %), ревності (29,8 %) або хуліганські спонукання винного (3,6 %), прагнення до самоствердження (3,2 %), задоволення сексуальних потреб (15,2 %), реалізації агресивних стереотипів (13 %) [136, с. 194].

Отримані вченим результати підтверджують наведену вище думку. *Фактично до морально-психологічних ознак особи, яка вчиняє домашнє насильство доцільно віднести:* 1) відсутність емпатії; 2) низьку здатність до саморефлексії; 3) схильність до зловживання алкогольними та наркотичними речовинами; 4) відсутність базових уявлень про інститут родини та його цінності; 5) незадовільний рівень статевого виховання.

Кримінально-правові ознаки. До кримінально-правових ознак особистості кримінального правопорушника традиційно відносяться наявність/відсутність судимості, факт вчинення кримінального правопорушення у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, вчинення протиправного діяння у складі організованої групи або злочинної організації, повторність, а також вчинення кримінального правопорушення спільно із дітьми. Варто відзначити, що специфіка досліджуваного кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, а також більшості інших суспільно небезпечних діянь, які із ним пов'язані унеможливорює

наявність таких ознак як вчинення діяння у співучасті або із спільно із малолітньою або неповнолітньою особою.

Аналіз статистичних даних, викладених на сайті Офісу Генерального прокурора надав можливість встановити такі кількісні показники кримінально-правових ознак особистості кримінального правопорушника, який вчиняє домашнє насильство щодо жінок в Україні: *у стані алкогольного сп'яніння*: у 2020 році – 2,1 %; у 2021 році – 2,1 %; у 2022 році – 1,9 %; у 2023 році – 1,2 %; у 2024 році – 1,9 %; у 2025 році – 2,6 %. *У стані наркотичного сп'яніння*: у 2020 році – 0,03 %; у 2021 році – 0 %; у 2022 – 0,03 %; у 2023 – 0 %; у 2024 – 0,03 %; у 2025 – 0 %. *Особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення*: у 2020 році – 1,8 %; у 2021 році – 1,8 %; у 2022 році – 1,9 %; у 2023 році – 1,2 %; у 2024 році – 1,9 %; у 2025 році – 2 %. *Особами, які мають незняту та непогашену судимість*: у 2020 році – 1,1 %; у 2021 році – 1 %; у 2022 році – 1,1 %; у 2023 році – 0,6 %; у 2024 році – 1,1 %; у 2025 році – 1,1 % [95]. Наведені дані дозволяють стверджувати, що більшість осіб, які вчинили щодо жінок домашнє насильство майже ніколи не характеризувались додатковими кримінально-правовими ознаками, що свідчить про те, що основні детермінанти, які формують ставлення особи до вчинюваного діяння мають соціально-демографічний характер.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження, до типових ознак особи, що вчиняє домашнє насильство щодо жінок в Україні можна віднести такі: чоловік (86,3 %), 40–54 років (43,4 %), із базовою середньою та профільною середньою освітою (75,8 %), працездатний, але такий, що ніде не працює та не навчається (82,8 %), громадянин України (99,3 %). *З морально-психологічної сторони характеризується таким*: 1) відсутність емпатії; 2) низька здатність до саморефлексії; 3) схильність до зловживання алкогольними та наркотичними речовинами; 4) відсутність базових уявлень про інститут родини та його цінності; 5) незадовільний рівень статевого виховання. Кримінально-правові ознаки, здебільшого відсутні. Найбільш

розповсюдженою є вчинення домашнього насильства у стані алкогольного сп'яніння.

Висновки до 2 розділу

1. Встановлено, що кількісний показник кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, має стійку тенденцію до щорічного збільшення, що обумовлено декількома об'єктивними факторами – незадовільною та нестабільною політико-економічною ситуацією в державі, що загострює соціальну нерівність та конфлікти, зокрема міжособистісні та родинні; пандемією коронавірусної хвороби, у зв'язку із якою багато осіб були вимушені працювати дистанційно та постійно перебували в умовах ізоляції із іншими членами родини, що потенційно впливало на формування та розвиток конфліктних ситуацій; повномасштабна агресія російської федерації проти України та введення у дію особливого правового режиму воєнного стану – призвели до окупації окремих територій, що мало наслідком втрату робочих місць, внутрішні переміщення та в окремих випадках вимушене роздільне проживання із іншими членами родини, появу складнощів у відновленні втрачених соціальних зв'язків. Окрема проблема полягає у збільшенні кількості таких протиправних діянь, вчинених військовослужбовцями, як правило, через особливості перебігу посттравматичного стресового розладу. Основною категорією потерпілих є саме жінки. Це можна пояснити як з точки зору особливостей жіночої фізіології, що спрощує механізм реалізації кримінально протиправного умислу, так особливостями міжособистісної взаємодії між статями, які є історично сформованими, а також – відсутність до кінця сформованого бачення щодо меж гендерної рівності. Статистичні дані свідчать про те, що найбільший кількісний показник таких кримінальних правопорушень зафіксований у сільській місцевості. Це пояснюється особливостями життєдіяльності населення сільської місцевості, часто незадовільним рівнем працевлаштування, маргіналізацією та надлишком

вільного часу. Найбільш типовою формою насильства є психологічне, найменш типовою – економічне.

2. Зауважено, що у сучасному суспільстві домашнє насильство, як і більшість інших кримінальних правопорушень, продовжує трансформуватися та набуває нетипових рис. Це свідчить про зміну детермінаційного комплексу, чому сприяють політичні та економічні перетворення в державі. Основним способом позитивно вплинути на негативні коливання динаміки є переосмислення причин, чинників та умов, які сприяють вчиненню домашнього насильства відносно жінок, що надасть можливість більш комплексно підійти до побудови ефективної стратегії запобігання таким суспільно небезпечним діянням.

3. Аргументовано, що до типових ознак особи, що вчиняє домашнє насильство щодо жінок в Україні, можна віднести такі: чоловік (86,3 %), 40–54 років (43,4 %), із базовою середньою та профільною середньою освітою (75,8 %), працездатний, але такий, що ніде не працює та не навчається (82,8 %), громадянин України (99,3 %). З морально-психологічної сторони характеризується таким: 1) відсутність емпатії; 2) низька здатність до саморефлексії; 3) схильність до зловживання алкогольними та наркотичними речовинами; 4) відсутність базових уявлень про інститут родини та його цінності; 5) незадовільний рівень статевого виховання. Кримінально-правові ознаки, здебільшого відсутні. Найбільш розповсюдженою є вчинення домашнього насильства у стані алкогольного сп'яніння.

РОЗДІЛ 3. ЗАХОДИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ВІДНОСНО ЖІНОК В УКРАЇНІ

3.1. Заходи загальносоціального запобігання домашньому насильству, що вчиняється відносно жінок в Україні

Основним завданням кримінологічної науки є вироблення механізму запобігання кримінальним правопорушенням. У цьому контексті необхідно відзначити, що кримінологія як наука декілька разів проходила переосмислення щодо її змісту та можливості/доцільності віднесення до наук кримінально-правового циклу. Така ситуація може бути пояснена тим, що формування її одночасно із кримінальним правом надавало можливість знаходити спільні риси у переліку завдань, а також у заходах їх реалізації. Проте у процесі розвитку у кримінологічну науку поступово починали інтегруватись заходи соціально-психологічного спрямування, що зумовило думку щодо доцільності її віднесення до наук, які вивчають психологію та соціологію девіантної поведінки. Із часом такий підхід втратив свою актуальність, оскільки все більше наукових кримінологічних праць висвітлювали взаємозалежність між понятійно-категоріальним апаратом кримінології та кримінального права, а часто – ще й кримінально-виконавчого та кримінального процесуального права, що призвело до прийняття остаточного рішення щодо доцільності віднесення кримінології до наук кримінально-правового циклу.

На сьогоднішній день проблема запобігання кримінальним правопорушенням традиційно вирішується на трьох основних рівнях: загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуально-профілактичному. Хоча варто також звернути увагу на те, що із розвитком держави та суспільства індивідуально-профілактичний рівень втрачає своє значення як самостійний рівень, у зв'язку із чим вчені все частіше починають

розглядати його як вид спеціально-кримінологічного. Оскільки така позиція видається аргументованою, у цьому дослідженні буде використано аналогічний підхід.

Вчені вказують, що у кримінологічній науці першим рівнем у системі запобігання кримінальним правопорушенням є загальносоціальний. Класичний підхід до кримінологічної функції на цьому рівні полягає у визначенні детермінант злочинності, пов'язаних із рівнем економічного розвитку, сукупністю соціальних проблем держави та якістю нормативно-правового регулювання соціально-економічної та політичної діяльності. Відповідно до таких детермінант формуються кримінологічні заходи, здатні їх усунути/зменшити вплив/скоротити. Проте аналіз поточної криміногенної ситуації у країні надає підставу для констатації неможливості відокремлення заходів загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням від курсу кримінально-правової політики взагалі та якості кримінально-правового регулювання суспільних відносин зокрема. Це пов'язано як із виникненням спеціальних правових станів у окремих громадян, так і з впливом певних кримінально-правових інститутів на порядок здійснення державою основних та додаткових функцій. Формальний підхід до загальносоціального рівня запобігання та відокремлення його від механізму кримінально-правового регулювання знецінює зміст кримінології як юридичної науки взагалі та як науки кримінально-правового циклу зокрема. Визнання факту існування різних моделей кримінально-правового реагування на протиправні посягання на різних рівнях соціальної взаємодії потребує інтеграції елементів кримінально-правової політики на всіх рівнях кримінологічного запобігання, зокрема і на загальносоціальному в межах соціально-економічних, політико-правових та освітньо-виховних заходів. Це надасть можливість впливати на діяльність державних інститутів як прийнятними та сталими засобами, так і шляхом удосконалення механізму кримінально-правового впливу [72, с. 9].

Із наведеним можна погодитись із огляду на те, що трансформація кримінально протиправної діяльності, яка почала відбуватись із розвитком

цифрових суспільних відносин та діджиталізацією різного роду процесів та зазнала піку із повномасштабним вторгненням російської федерації в Україну наразі потребує переосмислення змісту заходів кримінологічного впливу. Ймовірно це може стосуватись і визначення рівнів запобігання.

Загальносоціальний вектор запобігання злочинності повинен ґрунтуватися на наукових дослідженнях факторів ризику. Одним з таких факторів, як відомо, виступає агресивна поведінка у різних її формах та проявах. Відповідно першочерговим завданням соціального запобігання стають проблеми виховання, перевиховання, формування особистості, забезпечення психологічної підтримки та допомоги у кризових ситуаціях. Іншим важливим аспектом загальносоціального запобігання злочинності виступають розробка і впровадження наукових програм з вивчення факторів ризику відносно поведінки, що відхиляється від норми. Вивчення специфіки факторів злочинної поведінки виступає проміжною ланкою між теоретичним кримінологічним вивченням злочинності і практичною організацією протидії, тобто безпосередньою реалізацією теоретичних положень. Злочинність і детермінуючі її фактори є складним явищем, яке хвилювало, хвилює і, вочевидь, хвилюватиме людство ще довгий час. Відомо, що злочинність – це результат дії безлічі обставин, чинників, причин, які знаходяться в неоднаковому співвідношенні між собою [45].

Одночасно із цим, необхідно відзначити, що повномасштабна агресія російської федерації зумовила формування нових детермінант – військово-політичних. Як видається, у суто загальному розумінні військово-політичні детермінанти здійснюють фоновий негативний вплив на криміногенну ситуацію в державі. Такий вплив полягає у створенні додаткових факторів, причин та чинників, які сприяють збільшенню кількісного показника кримінальних правопорушень. Такими є вимушені внутрішні переміщення, погіршення соціально-економічного стану, через тимчасову окупацію окремих промислових регіонів країни, міграційні процеси тощо.

Вчені також вказують, що в умовах воєнного стану доцільно змінити підхід до традиційного розуміння соціально-економічних заходів загальносоціального запобігання та акцентувати увагу на посиленні нормативно-правового забезпечення актуальних для держави суспільних відносин з метою запобігання утворенню додаткових детермінант, субпідрядних військово-політичним. У цьому контексті мова йде про посилення захисту об'єктів критичної інфраструктури, зокрема шляхом удосконалення діяльності сектору безпеки та оборони. Тоді така діяльність не буде знаходитись у площині спеціально-кримінологічного запобігання, оскільки буде скерована на вирішення поточних проблем, які мають загальнодержавний характер. Умови воєнного стану надали можливість сформувати цілісне уявлення про недоцільність вважати, що будь-який позитивний вплив на систему державного управління здатний знизити кількісні показники кримінальних правопорушень, оскільки будь-який їх вид потребує вирішення чітко визначеного переліку проблемних аспектів, які утворюють специфічні детермінаційні комплекси [72, с. 45].

Отже, військово-політичні детермінанти пов'язують між собою рівні запобігання кримінальним правопорушенням, диференціюючи лише завдання, які мають на них виконуватись. Варто зауважити, що у попередніх розділах зверталась увага на те, що умови воєнного стану вплинули на стан кримінально протиправної діяльності, пов'язаної із домашнім насильством. Зокрема це стосується збільшення кількості військовослужбовців, які вчиняють домашнє насильство. Одночасно із цим, логічним висновком є те, що військово-політичні детермінанти – єдиний вид, який може бути усунений виключно шляхом припинення/скасування правового режиму воєнного стану.

На загальносоціальному рівні реалізується стратегія кримінологічної політики в державі, яка передбачає розробку законодавчих програм для боротьби зі злочинністю, а також різноманітних соціальних ініціатив, що сприятимуть контролю за рівнем злочинності у суспільстві. Зокрема, законодавство у сфері запобігання злочинності включає матеріальні норми

кримінального права, кримінального процесуального права та кримінально-виконавчого права. Воно орієнтоване не лише на кримінально-репресивний аспект запобігання злочинності, а й на організаційні аспекти загальної боротьби зі злочинністю, включаючи соціальні, виховні, психологічні та інші методи впливу на рівень злочинності. Окремі кримінологічні норми можуть бути включені до кримінального, кримінально-процесуального чи кримінально-виконавчого права. Загальносоціальне запобігання включає головні аспекти соціальної діяльності, широкі заходи щодо економічного розвитку, розвитку соціальної інфраструктури, управлінських реформ, підтримки культури й моральності, зміцнення конституційних засад законності щодо захисту прав, свобод та інтересів громадян та їх соціального захисту. Ці заходи розглядаються як основа спеціальної профілактики, оскільки вони спрямовані на обмеження підґрунтя злочинності та протидію криміногенним факторам у суспільстві. Запобіжний потенціал цієї діяльності полягає в тому, що вона протидіє негативним явищам і процесам, що сприяють відтворенню або збільшенню рівня кримінальних правопорушень, сприяє законослухняній поведінці людини. Ці заходи не мають прямої мети боротьби з кримінально протиправними проявами, але їх реалізація створює умови для попередження кримінально караної поведінки [66].

Проте варто зауважити на тому, що реалізація кримінологічної політики у сфері запобігання кримінальним правопорушенням взагалі та тим, що пов'язані із домашнім насильством зокрема потребує створення відповідних документів, у яких було б визначено чіткий перелік проблем, які потребують вирішення, а також відповідних заходів. Необхідно відзначити, що на сучасному етапі державотворення запобігання домашньому насильству є одним із важливих завдань, про що свідчать щорічні звіти правоохоронних органів, у яких викладено заходи, які були реалізовані протягом року та оцінка їх впливу на кримінально протиправну діяльність у цій частині, а також прогнозування потенційного кількісного показника на наступний рік.

Запобігання є ознакою правової держави. Саме запобігання злочинності може призвести до істотного зниження кількісних і позитивних змін якісних показників злочинності в Україні. Особливістю діяльності держави, її органів, установ, соціальних груп, посадових осіб і громадськості у сфері запобігання злочинності характеризується такими ознаками: це тривалий, постійний, складний і наполегливий процес протидії з боку всіх соціальних систем держави тим явищам, що формують криміногенний потенціал у суспільстві. Джерела злочинних проявів криються у самому суспільстві та його членах, тому необхідне своєрідне «самоочищення» або «самовідновлення». Держава, влада та суспільство мають усвідомити це й дотримуватися таких підходів у внутрішній і зовнішній політиці, які б мінімізували або усували кримінальну активність громадян. Нерепресивна протидія злочинності потребує уникнення поспішних рішень, тимчасових кампаній і гучних обіцянок. Зміна політичної влади не повинна заважати реалізації запобіжних заходів, якщо вони відповідають принципам кримінологічної політики. Можливі певні корективи, доповнення чи зміни, однак реалізацію самої політики, а також відповідних законів, нормативно-правових актів, програм і планів слід продовжувати послідовно [145].

Із урахуванням вказаного, можна констатувати, що за сучасних умов перегляду потребує також механізм оцінки та забезпечення ефективності кримінологічної політики. Як видається, такий механізм повинен передбачати кореляцію між детермінантами та можливими заходами зниження їх впливу на криміногенну ситуацію в країні, а також способи прогнозування стану та тенденцій злочинності на найближчі п'ять років. Наразі актуальним також буде виокремлення цих завдань для особливого правового режиму воєнного стану.

Ефективність кримінологічної політики визначається реальними результатами впровадження діючих програм і планів із запобігання злочинності. Це є незаперечною аксіомою теорії профілактики злочинності. Остання Комплексна програма профілактики правопорушень на 2007–2009

роки приймалась майже 20 років тому. Як правило результати аналітичної роботи, результати аналізу статистичних даних, наукових висновків та узагальнень мало використовуються в діяльності державних органів та установ, які повинні формувати та реалізовувати кримінологічну політику в державі. Кримінологічна політика і кримінологічна діяльність є не достатньо цікавою сферою для підприємницької сфери. Державний сектор через значну завантаженість поточним питаннями більш орієнтований на роботу з результатом, а не на випередження. Останнім часом частково активізується превентивна діяльність по певним напрямкам, зокрема запобігання домашньому насильству, порушенням правил безпеки дорожнього руху тощо. Однак формування цілісної системи заходів із запобігання злочинності необхідно охопити всі верстви населення, зосередившись на виявленні та попередженні конкретних загроз безпеці. Лише за таких умов така діяльність буде превентивною, а не буде, як наразі, боротьба з наслідками [145].

Позитивно має бути відмічено те, що щодо домашнього насильства – законодавцем було забезпечено формування методичних рекомендацій, спрямованих на запобігання та протидію такому негативному вищу. Одночасно із цим, аналіз таких методичних рекомендацій надає підставу для констатації, що вони, по-перше, не мають переліку заходів, які були б ефективні для кримінологічного впливу на осіб, які вчиняють домашні насильства; по-друге, вони не диференційовані саме на жінок та на вирішення проблеми вчинення домашнього насильства щодо цієї уразливої категорії; по-третє, в умовах воєнного стану вони вже втратили свою актуальність.

Проблема загального впливу на злочинність на сучасному рівні до цих пір залишається відкритою. Соціально-економічна ситуація в Україні натеper характеризується такими негативними явищами, як спад виробництва, інфляція, зниження рівня життя населення, зростання безробіття, та іншими, що сприяє створенню напруги в суспільстві та призводить до розв'язання людьми своїх проблем злочинним шляхом. Для того щоб ефективно впливати на злочинність, необхідна сильна політична влада, економічна стабільність і

справедливе кримінальне законодавство. У загальній системі профілактичної діяльності рання профілактика злочинів, насамперед, здійснюється культурно-виховними заходами. Виховання саме по собі передбачає не тільки передачу досвіду старших поколінь, а й навчання основ спілкування, передусім неконфліктного, тому заходи культурно-виховного характеру мають здійснюватися на індивідуальному рівні [62].

Логічно, що соціально-економічна ситуація в Україні тривалий час ще знаходитиметься у незадовільному стані. Це також стосується і перших років повоєнного періоду. Тривала окупація промислових регіонів, втрата робочих місць, робоча міграція – все це має наслідком втрату інвестиційної привабливості держави. Відповідно послаблення зовнішньоекономічних відносин також призведе до розвитку тіньової економіки та збільшенню кількості певних видів кримінальних правопорушень. Це також може бути зумовлено маргіналізацією населення, особливо – того, що проживає у сільській місцевості. Вчені неодноразово наголошували на потребі у створенні програм запобігання злочинності, які є на локальному рівні, але до сьогодні відсутні на державному.

Суб'єктами втілення положень програми є органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, навчальні та культурні заклади, наукові установи, міжвідомчі координаційно-методичні ради з правової освіти населення, центри зв'язку з громадськістю при органах внутрішніх справ та засоби масової інформації тощо. Профілактичними заходами, котрі здійснюють вказані суб'єкти, є правова пропаганда та інформування громадськості про стан злочинності. Нині така робота проводиться досить активно. Ще одним завданням заходів, що розглядаються, є інформування громадськості, перш за все, про існування та місцезнаходження в їхньому місті або районі служб та центрів, покликаних захистити особу в разі виникнення складної конфліктної ситуації з її оточенням. Преса є досить доступним і поширеним джерелом інформації для багатьох громадян. Популярні періодичні видання поділяються за гендерним,

віковим та різними тематичними критеріями. Використання такого поділу задля здійснення правової пропаганди та психологічного навчання може дати позитивний профілактичний результат. Розроблення та прийняття законів, різноманітних національних програм, удосконалення наявної законодавчої бази, на основі якої відбувається регулювання суспільних відносин в усіх суспільних інститутах, відображає правові заходи загальносоціальної профілактики, які потім реалізуються в заходах соціально-економічного характеру. Тому вчені вважають, що і правові, і соціально-економічні заходи, їх розроблення та реалізацію доцільно розглядати разом [62].

Таким чином, **загальносоціальне запобігання кримінальним правопорушенням** – це сукупність комплексних соціально-економічних, організаційно-правових та виховних заходів, які розроблені та реалізуються державою з метою зниження кількісного показника кримінальних правопорушень в цілому, або їх окремих видів шляхом виявлення та усунення детермінант, які зумовлюють інтенсифікацію кримінально протиправної діяльності, а також усунення її наслідків.

Домашнє насильство, а також кримінальні правопорушення, що із ним пов'язані як об'єкти кримінологічного впливу, мають свою специфіку, яка зумовлена особливостями механізму реалізації кримінально протиправного умислу, а також механізмом взаємодії між кривдником та жінкою-жертвою.

Кримінально-протиправні дії у сімейно-побутовій сфері стають дедалі жорстокішими, а КПК України так і не став належним інструментом запобігання кримінальним правопорушенням. Тому кримінологічна безпека, з урахуванням регіональної специфіки, є одним із провідних напрямів кримінологічної політики, що спрямована на своєчасне виявлення кримінологічних загроз, їх нейтралізацію і відображення, провідну роль у реалізації якої відіграють правоохоронні органи, зокрема підрозділи Національної поліції України. З метою уникнення минулих помилок вчені вважають за необхідне виділити два основні напрями нової стратегії. Перше має бути спрямоване на визначення природи домашнього насильства, тобто на

виявлення причин і умов, які детермінують дане явище, для вироблення концепції щодо їх ліквідації або мінімізації їх наслідків. Другий напрям Стратегії має включати чітку і ефективну схему прямого реагування на конкретні випадки домашнього насильства. Такий напрям може бути реалізований при застосуванні заходів спеціально-кримінологічного характеру, на загальному та індивідуально-профілактичному рівнях. Таким чином, загальносоціальні заходи запобігання домашньому насильству – це комплекс заходів правового, організаційного, технічного, фінансового та іншого характеру, що спрямований на усунення, блокування, нейтралізацію детермінант, які породжують та обумовлюють протиправну поведінку кривдника у сімейно-побутовій сфері [138].

У цілому погоджуючись із ученими, необхідно звернути увагу на доцільність створення площини, яка б сприяла спрощенню реалізації наведених заходів. Така площина має бути сформована виключно на загальносоціальному рівні, до якого включені соціально-економічні, політико-правові та виховні заходи.

Соціально-економічні заходи загальносоціального запобігання домашньому насильству, що вчиняється щодо жінок. Вказана група заходів передбачає створення механізму удосконалення економічної безпеки та якості соціального захисту населення. Щодо економічної безпеки, необхідно вказати на те, що у Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, затвердженій Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021, котра ще є чинною, вказано, що забезпечення національних економічних інтересів вимагає формування і реалізації стратегічного курсу у сфері забезпечення економічної безпеки, спрямованого як на стале нарощення конкурентоспроможності економіки України, так і на поступове зміцнення економічної стійкості та відповідно невразливості національної економіки до зовнішніх і внутрішніх загроз. Отже, стратегічний курс у сфері забезпечення економічної безпеки має два взаємопов'язаних напрями - напрям розвитку та безпековий напрям. Важливе місце в безпековому напрямі займають виклики,

пов'язані із збройною агресією російської федерації та тимчасовою окупацією частини території України. Руйнування економіки України є свідомою і цілеспрямованою дією російської федерації та одним з методів гібридної війни, оскільки зруйнована економіка продукує незадоволеність владою, трудову міграцію, соціальну напругу в суспільстві та підриває довіру до влади. При цьому широко використовуються економічні інструменти впливу, до яких, зокрема, відносяться санкції щодо українських товарів і послуг та використання впливу на інші держави з метою прийняття рішень, що суперечать основним національним економічним інтересам України [129].

Необхідно відзначити, що кореляція між незадовільною економічною ситуацією та зростанням рівня домашнього насильства, яке вчиняється щодо жінок є беззаперечною. Вказане можна пояснити тим, що погіршення якості забезпечення економічної безпеки призводить до формування ризиків та загроз у сфері фінансової безпеки, виробничої безпеки, інвестиційно-інноваційної безпеки тощо. Відповідним чином все це призводить до припинення діяльності суб'єктами господарювання через неможливість виплачувати працівникам заробітну плату. Наступним кроком стає скорочення робочих місць та збільшення кількості безробітних осіб, зокрема – жінок, фізіологічні особливості яких впливають на обрання професії та потенційно можливого місця праці.

З метою вирішення вказаної проблеми у 2024 році постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Порядок реалізації експериментального проекту щодо організації професійного навчання жінок для працевлаштування у сферах, де вони були традиційно недостатньо представлені. Метою реалізації експериментального проекту стало забезпечення ринку праці кваліфікованими робітничими кадрами, підтримання конкурентоспроможності жінок, які проходять професійне навчання, для працевлаштування у сферах, де вони були традиційно недостатньо представлені. Учасниками експериментального проекту стали жінки, які проходять професійне навчання для працевлаштування у сферах, де вони були традиційно недостатньо

представлені, та які є застрахованими особами, та заклади професійної (професійно-технічної) освіти. Координаторами експериментального проекту було визначено Мінекономіки, МОН, Державний центр зайнятості. Серед переліку професій, який надано у постанові – верстатник деревообробних верстатів, електрогазозварник, електромонтер з ремонту та обслуговування сонячних електроустановок, тракторист-машиніст сільськогосподарського (лісгосподарського) виробництва, фрезерувальник тощо [104].

Вказаний проєкт має бути позитивно оцінений, оскільки він підвищує шанси жінки стати фінансово незалежною та припинити перебування у зоні домашнього насильства. Необхідно відзначити, що хоча економічне насильство, на відміну від психологічного, є однією із найменш розповсюджених форм домашнього насильства, однак його кількісний показник залишається стабільним. Це вказує на те, що відсутність у жінки власних коштів/майна або роботи віктимізує її та робить легкою жертвою для кривдника. Одночасно із цим локальна фінансова криза є чинником, що сприяє виникненню побутових конфліктів, які, за відсутності належного та ефективного реагування можуть систематизувати домашнє насильство.

Відповідно до даних, викладених на офіційному сайті Державної служби зайнятості, на Єдиному порталі вакансій Державної служби зайнятості, який об'єднує вакансії провідних сайтів з пошуку роботи (work.ua, robota.ua та інших), станом на 1 квітня 2026 року налічувалося 226 тис. пропозицій роботи, що на 2% менше, ніж станом на відповідну дату минулого року. Внаслідок суттєвих змін в економіці країни загострюється структурне безробіття. Сьогодні за багатьма професіями спостерігається дефіцит кадрів, водночас наявні шукачі роботи не володіють необхідними вміннями та навичками. Ситуація ускладнюється у регіональному розрізі. Найбільший дефіцит кадрів спостерігається серед кваліфікованих робітників, зокрема за такими професіями як: швачка, електромонтер з ремонту електроустаткування, слюсар-сантехнік, слюсар-електрик, монтер колії, слюсар аварійно-відновлювальних робіт, зварник, електрогазозварник, автослюсар тощо.

Також спостерігається значний дефіцит лікарів різної спеціалізації (сімейний лікар, лікар-терапевт, лікар-педіатр). Крім того, через призов чоловіків на військову службу, ускладнюється укомплектування робочих місць, на яких традиційно працювали чоловіки. Якщо до початку війни у структурі безробітних жінки становили 55%, то сьогодні частка жінок зросла до 81%. Внаслідок воєнних дій, міграції населення, призову чоловіків та жінок на військову службу пропозиція робочої сили залишається обмеженою. Зокрема, за даними Агентства ООН у справах біженців наразі в різних країнах перебуває майже 5,9 млн. громадян України, що виїхали після початку повномасштабної війни. Зокрема 5,4 млн осіб перебувають у країнах Європи. Найбільше біженців з України у Німеччині, Польщі, Чехії, Великобританії, Іспанії, Італії. Серед біженців, 26% становили чоловіки, 44% - жінки, 30% - діти. Крім того, за експериментальним проектом з навчання жінок для працевлаштування у сферах, де вони були традиційно недостатньо представлені, направлено на навчання 187 жінок [94].

Активна робота над створенням робочих місць та реалізація пілотних проектів із залучення жінок до нетипових «чоловічих» професій надає можливість сприяти зниженню їх віктимогенного потенціалу. Необхідно відзначити, що окрім запобігання економічному виду домашнього насильства це також надасть можливість утримати жінку від вторинної віктимізації, яка можлива через відсутність спроможності припинити спілкування із кривдником, яка зумовлена матеріальною залежністю від нього (відсутністю можливості орендувати житло, забезпечувати у необхідному обсязі дитину тощо). Часто саме відсутність належного матеріального забезпечення утримує жінку від звернення до правоохоронних органів із заявою щодо вчинення відносно неї домашнього насильства.

Проте необхідно відзначити, що актуальним напрямом загальносоціального запобігання домашньому насильству та кримінальним правопорушенням, які із ним пов'язані щодо жінок є не тільки забезпечення їх робочими місцями, але й залучення міжнародної донорської підтримки,

необхідної для розвитку стартапів, спрямованих на вирішення проблеми незадовільного рівня економічної підтримки жінок.

Зарубіжні фахівці відзначають, що навчання фінансової грамотності фахівців, які надають допомогу (адвокатів/консультантів), також є критично важливою складовою зусиль, спрямованих на підтримку економічного розширення можливостей постраждалих. У міру того як ці фахівці підвищують свою впевненість і здатність допомагати постраждалим орієнтуватися у складних фінансових і безпекових питаннях, вони сприятимуть подальшому розширенню можливостей тих, кому допомагають. Програми, що прагнуть розвивати економічну незалежність, повинні передбачати способи підтримки фахівців через постійне навчання для розуміння мінливого та складного світу фінансів. Багато організацій, що працюють у сфері протидії домашньому насильству, громадські організації та програми, орієнтовані на конкретні культурні групи, також впроваджують ініціативи з економічного розширення можливостей, які не охоплені цим дослідженням. Необхідно приділяти більше уваги врахуванню специфічних потреб постраждалих різних расових, етнічних та іммігрантських груп, забезпечуючи, щоб фінансова інформація та надання послуг були культурно релевантними й чутливими до складних потреб цих категорій населення. Взаємодія між програмами економічного розширення можливостей, організаціями, орієнтованими на певні культурні групи, та дослідниками є критично важливою для того, щоб усі постраждалі отримували комплексну допомогу. Крім того, програми фінансової грамотності повинні включати спеціальну інформацію, актуальну для іммігрантів, зокрема: отримання індивідуального податкового номера (ITIN), уникнення високих комісій або ризикованих способів переказу коштів до країни походження, а також знання своїх трудових прав. Робота у сфері економічного розширення можливостей є критично важливою не лише для забезпечення довгострокової безпеки постраждалих, але й для досягнення ними стабільності в довгостроковій перспективі. Необхідні додаткові дослідження, щоб зрозуміти, як найкраще

впроваджувати програми фінансової грамотності та економічного розвитку з урахуванням специфічних питань безпеки, з якими стикаються постраждалі, а також наслідків пережитого фінансового насильства [14].

Відповідно вказане свідчить про те, що на сьогоднішній день одним із ефективних загально-соціальних заходів запобігання домашньому насильству, яке вчиняється щодо жінок є: 1) створення/розвиток програм економічної та фінансової грамотності, а також навчання жінок основам професійного розвитку та особистісного становлення. Такі програми мають передбачати участь ментора, психолога, кризового менеджера та вузькопрофільних спеціалістів, які можуть забезпечити підготовку за окремими напрямками діяльності, які не потребують наявності фахової передвищої або вищої освіти; 2) створення курсів підвищення кваліфікації для представників правоохоронних органів за напрямом взаємодії із жертвами домашнього насильства. Такі курси мають бути спрямовані як на представників правоохоронних органів, так і на захисників, які представляють інтереси жінок, котрі постраждали від домашнього насильства.

Доцільність наведеного можна додаткового аргументувати положеннями, викладеними у Стамбульській конвенції, де вказано, що Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для захисту всіх жертв від будь-яких подальших актів насильства. Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів згідно з національним законодавством для забезпечення існування належних механізмів здійснення ефективного співробітництва між усіма відповідними державними органами, у тому числі судовими органами, прокуратурою, правоохоронними органами, місцевими та регіональними органами, а також неурядовими організаціями та іншими відповідними організаціями й суб'єктами, для захисту й підтримки жертв і свідків усіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції, у тому числі шляхом звернення до загальних і спеціалізованих служб підтримки, зазначених у статтях 20 та 22 цієї Конвенції. Сторони забезпечують, щоб заходи, ужиті згідно із цією главою: ґрунтувалися на

гендерному розумінні насильства стосовно жінок і домашнього насильства та зосереджувалися на правах людини та безпеці жертви; ґрунтувалися на комплексному підході, який враховує відносини між жертвами, правопорушниками, дітьми та їхнім більш широким соціальним оточенням; були спрямовані на уникнення повторної віктимізації; були спрямовані на надання самостійності та економічної незалежності жінкам - жертвам насильства; дозволяли, де це доречно, щоб різні служби захисту та підтримки розташовувалися в тих самих приміщеннях; ураховували особливі потреби уразливих осіб, у тому числі дітей-жертв, та були доступними для них [58].

Підсумовуючи цю частину дослідження, варто звернути увагу, що вказані програми мають бути орієнтовані на різні соціальні групи жінок-жертв домашнього насильства та диференціюватись в залежності від запитів та потреб кожної окремої групи. Під час укладання таких програм необхідно орієнтуватись та враховувати те, що жінки-жертви домашнього насильства можуть потребувати різних заходів економічного втручання та навчання навіть із огляду на те, у якій місцевості вони проживають – міській чи сільській. Особливої уваги та підтримки потребують жінки, які є вагітними або виховують малолітніх чи неповнолітніх дітей, зокрема – тих, що не мають близьких родичів. Логічним висновком є і те, що жінки, які є іноземними громадянами або апатридами потребують посиленого захисту, зокрема і з економічної точки зору.

Політико-виховні заходи загальносоціального запобігання домашньому насильству, що вчиняється щодо жінок в Україні. У Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 р. № 728-р вказано, що до основних причин домашнього насильства та насильства за ознакою статі належать: поширеність стереотипів щодо соціальної ролі жінки та чоловіка, переваги однієї статі над іншою у сенсі співвідношення фізичної сили; переважна безкарність осіб, які вчинили домашнє насильство та

наси́льство за ознакою статі, та поширеність такого явища; стереотипні уявлення суспільства щодо приватності проблеми домашнього насильства; застосування моделі насильницької поведінки дітьми, які зазнали домашнього насильства у будь-якій формі або стали свідками такого насильства (21 відсоток тих, хто зазнав фізичного насильства у дитинстві, теж застосовують фізичну силу до дітей); низький рівень довіри населення до органів влади, інших органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі; низька доступність осіб, постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, до якісних комплексних послуг у зв'язку з недосконалістю механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, недостатністю у таких суб'єктів спеціальних знань і навичок, психологічним вигоранням, обмеженою кількістю людських ресурсів, зокрема фахівців із соціальної роботи, психологів, спеціалізованих установ для постраждалих осіб; недосконалий механізм притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні домашнього насильства, насильства за ознакою статі; відсутність системності наукових досліджень та аналізу тенденцій у розв'язанні проблем домашнього насильства, домашнього насильства стосовно дітей, насильства за ознакою статі, недосконалість системи збору даних за необхідними показниками. Вагомими проблемами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі є, зокрема, обмежені людські та фінансові ресурси, зростання кількості осіб з інвалідністю, маргіналізація окремих груп жінок і чоловіків, що потребує впровадження та налагодження механізму адресності надання відповідних послуг [60].

Визначена проблема потребує вирішення шляхом створення програм, орієнтованих у першу чергу на роботу з чоловіками, які є основною цільовою групою. Одразу варто відзначити, що у цьому випадку мова йде не про кривдників, оскільки вказані особи піддаються виховному впливу вже в межах

спеціально-кримінологічного запобігання. В межах загальносоціального запобігання чоловіки мають проходити навчання, орієнтоване на усвідомлення гендерного балансу, цінності та важливості контролю поведінки та агресії, формування розуміння можливості розв'язання будь-яких міжособистісних конфліктів шляхом відкритого спілкування. Важливим кроком має стати заохочення кіно- та відеопродукції, яка популяризує здорові стосунки та у жодному випадку не романтизує насильство в родині. Особливої уваги заслуговує виховання культури втручання, яка унеможливлуватиме ігнорування насильства третіми особами.

Передбачаються такі шляхи розв'язання проблеми: забезпечення координації та ефективної взаємодії спеціально уповноважених органів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, інших органів та установ, які виконують функції, пов'язані з проведенням заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, з визначенням відповідальних структур та осіб, загальних і спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», та забезпечення безперешкодного доступу до них для усіх, хто потребує допомоги; забезпечення доступності та якості надання необхідних соціальних послуг особам, постраждалим від домашнього насильства та насильства за ознакою статі; затвердження стандартів надання соціальних послуг; забезпечення розроблення та виконання програм для постраждалих осіб; визначення потреб територіальних громад у забезпеченні фахівцями із соціальної роботи та психологами, створенні загальних і спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб; застосування визначеного законодавством механізму притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні домашнього насильства та насильства за ознакою статі; забезпечення розроблення та виконання програм для кривдників; удосконалення законодавства про адміністративну та кримінальну відповідальність посадових осіб за нехтування службовими обов'язками щодо запобігання,

розслідування, переслідування та покарання за скоєння домашнього насильства, особливо домашнього насильства стосовно дітей, та насильства за ознакою статі; навчання та підвищення рівня професійної компетентності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, з питань, що регулюються Законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та іншими законодавчими актами, спрямованими на розв'язання зазначеної проблеми; проведення комплексної, а також орієнтованої на різні групи населення інформаційно-просвітницької та роз'яснювальної роботи, спрямованої на запобігання домашньому насильству та насильству за ознакою статі; забезпечення збору даних про факти домашнього насильства, зокрема домашнього насильства стосовно дітей, та насильства за ознакою статі, проведення досліджень щодо форм насильства, якого зазнають діти, жінки та чоловіки вразливих груп (особи з інвалідністю, люди похилого віку, внутрішньо переміщені особи, учасники бойових дій, молодь, маргіналізовані групи, бездомні, наркозалежні, постраждалі від торгівлі людьми тощо) [60].

Що стосується політичних заходів, як видається, до таких можна віднести визначення запобігання домашньому насильству пріоритетом національної безпеки та соціальної політики. Аналіз останніх програмних документів, у яких визначаються тенденції у протидії кримінально протиправній поведінці (наприклад, Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони) надає підстави для констатації, що законодавець не вважає протидію домашньому насильству одним із ключових завдань держави, що негативним чином впливає на розвиток кримінально-правової політики. Важливим кроком є забезпечення міжвідомчої координації між суб'єктами, які залучені до запобігання домашньому насильству, їх участі у міжнародних програмах та ініціативах. Надважливим кроком є інтеграція проблеми домашнього насильства в оборонну політику. Вирішенням такої проблеми може стати

посилення ролі офіцерів із гендерних питань, розробка та впровадження внутрішніх процедур реагування та випадки насильства в родинах військовослужбовців, забезпечення системного контролю стану психічного здоров'я військовослужбовців, а також – визнання взаємозв'язку між бойовим стресом, посттравматичним розладом та підвищенням ризику насильства в родині; використання практик НАТО щодо гендерної рівності та протидії насильству.

Виховні заходи. Що стосується цієї категорії заходів запобігання, необхідно відзначити, що у першу чергу до них можна віднести просвітницьку та освітньо-культурну роботу. Виховні заходи повинні бути спрямовані на чоловічу аудиторію та популяризувати сімейні цінності, орієнтири у побудові здорових стосунків та правила проживання у родині.

Таким чином, за результатами дослідження, можна узагальнити, що до заходів загальносоціального запобігання домашньому насильству, що вчиняється щодо жінок в Україні доцільно віднести такі: 1) створення/розвиток програм економічної та фінансової грамотності, а також навчання жертв основам професійного розвитку та особистісного становлення; 2) створення курсів підвищення кваліфікації для фахівців, які працюють за напрямом взаємодії із жертвами домашнього насильства, з метою забезпечення їх здатності до орієнтування у такого роду питаннях; 3) створення психо-корекційних програм, орієнтованих у першу чергу на роботу з чоловіками, які є основною цільовою групою; 4) заохочення кіно- та відеопродукції, яка популяризує здорові стосунки та не романтизують насильство в родині; 5) виховання культури втручання, яка унеможливлуватиме ігнорування насильства третіми особами; 6) визначення запобігання домашньому насильству пріоритетом національної безпеки та соціальної політики; 7) забезпечення міжвідомчої координації між суб'єктами, які залучені до запобігання домашньому насильству, їх участі у міжнародних програмах та ініціативах; 8) інтеграція проблеми домашнього насильства в оборонну політику шляхом посилення ролі офіцерів із гендерних питань,

розробка та впровадження внутрішніх процедур реагування та випадки насильства в родинях військовослужбовців, забезпечення системного контролю стану психічного здоров'я військовослужбовців, а також – визнання взаємозв'язку між бойовим стресом, посттравматичним розладом та підвищенням ризику насильства в родині; використання практик НАТО щодо гендерної рівності та протидії насильству.

3.2. Спеціально-кримінологічне запобігання домашньому насильству, що вчиняється відносно жінок в Україні

Рівень спеціально-кримінологічного запобігання є основним та вміщує в себе сукупність засобів організаційно-правового, віктимологічного та індивідуально-профілактичного характеру. Як вже було вказано у попередніх розділах, в умовах розвитку держави та суспільства доцільним є вважати, що індивідуально-профілактичний рівень є складовою спеціально-кримінологічного. Зокрема необхідно відзначити, що і назва цього напрямку не є досконалою, оскільки неможливо та недоцільно ототожнювати запобігання та профілактику, оскільки перше поняття є більш широким відносно другого.

У проєкті Закону України «Про профілактику правопорушень» вказано, що профілактика правопорушень – це обов'язкова діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, у тому числі громадських організацій, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, які сприяють учиненню правопорушень, а також виявлення осіб, схильних до вчинення правопорушень, та застосування заходів до їх виправлення. Своєю чергою індивідуальна профілактика правопорушень – це система спеціальних заходів щодо конкретних осіб, які не скоїли протиправних діянь, але знаходяться в несприятливих умовах і під їх впливом можуть учиняти такі дії, ведуть антисупільний спосіб життя, скоюють правопорушення, характеризуються формуванням умислу і мотиву на вчинення правопорушень, підготовкою

конкретного правопорушення, учинили замах на злочин, але не довели його до кінця, скоїли злочин і можуть допустити рецидив [117].

Наведене надає можливість констатувати, що індивідуальна профілактика має бути включена до системи спеціально-кримінологічного запобігання, оскільки вона входить до системи організаційно-управлінських заходів, які здійснюються суб'єктами протидії злочинності. Те саме стосується і віктимологічних заходів. Так, якщо індивідуально-профілактичні заходи застосовуються до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, то віктимологічні мають на меті унеможливити вторинну віктимізацію жертви та виправлення віктимних настанов, які були нею набуті до першого вчиненого кримінального правопорушення. Із урахуванням того, що поведінка жертви домашнього насильства часто має особливе значення у механізмі кримінально протиправної поведінки кривдника, розробка віктимологічних заходів має потенціал щодо якісного впливу на кількісний показник таких суспільно небезпечних діянь.

Спеціально-кримінологічне запобігання традиційно вважається сукупністю заходів та засобів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю. Фактично, саме цей рівень утворює платформу для розбудови стратегій запобігання або злочинності загалом, або окремим її видам. Незважаючи на те, що за сферою дії спеціально-кримінологічне запобігання є другим рівнем, відповідно до доктринальних положень та підходів кримінологів, більшість заходів, які включені до його структури, змістовно дублюють аналогічні для загальносоціального рівня, однак є більш локальними. Вивчення практики судових та правоохоронних органів дає підстави стверджувати, що за конкретним змістом загальновизнані заходи спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням можуть бути диференційовані на такі групи за ознакою детермінанти, на усунення якої вони скеровані: 1) організаційно-правові заходи запобігання; 2) віктимологічні заходи запобігання; 3) пенітенціарні заходи запобігання. Сутність заходів спеціально-кримінологічного запобігання полягає в чітко визначеній структурі суб'єктів,

до безпосередніх обов'язків яких входить боротьба зі злочинністю. Тривалий час учені відносили до таких суб'єктів правоохоронні органи та громадськість. Проте реалії останніх років (зумовлені здебільшого введенням особливого правового режиму воєнного стану) надали підставу для констатації, що наразі суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням можуть бути диференційовані на органи, що входять до сектору безпеки та органи, що входять до сектору оборони; на третьому місці – громадськість [72, с. 95-96].

Аналізуючи наведену вченими думку, варто відзначити, що пенітенціарні заходи запобігання щодо осіб, які вчинили домашнє насильство не є актуальними. Судова статистика свідчить про те, що такий вид покарання як позбавлення волі до кривдників застосовується не досить часто. Так, наприклад, у 2021 році із загальної кількості засуджених 7 % було призначено покарання у виді позбавлення волі; 3,4 % – обмеження волі; 12,4 % – арешт (до внесення змін до кримінального законодавства); 53,2 % – громадські роботи; 0,6 % – штраф; у 2022 році із загальної кількості засуджених 5,6 % було призначено покарання у виді позбавлення волі; 6 % – обмеження волі; 10 % – арешт; 52 % – громадські роботи; 1 % – штраф; у 2023 році із загальної кількості засуджених 5 % було призначено покарання у виді позбавлення волі; 3,1 % – обмеження волі; 12,5 % – арешт; 48 % – громадські роботи; 1 % – штраф; у 2024 році із загальної кількості засуджених 6 % було призначено покарання у виді позбавлення волі; 8 % – обмеження волі; 4 % – арешт; 33 % – громадські роботи; 1,6 % – штраф; у 2025 році із загальної кількості засуджених 8,1 % було призначено покарання у виді позбавлення волі; 8,7 % – обмеження волі; 45,6 % – пробаційний нагляд; 15,7 % – громадські роботи; 1,4 % – штраф [130].

Отже, наведене надає підставу для констатації, що таким, що найбільш часто застосовується видом покарання до внесення змін до кримінального законодавства України були громадські роботи, після – пробаційний нагляд. Вказане дозволяє констатувати, по-перше, те, що пенітенціарні заходи не здатні у повному обсязі забезпечити запобігання домашньому насильству та

кримінальним правопорушенням, що із ним пов'язані; по-друге, те, що особливої уваги потребують організаційно-правові та віктимологічні заходи.

Організаційно-правові заходи спеціально-кримінологічного запобігання домашньому насильству. Першочергової уваги за цим напрямом потребують способи удосконалення національного законодавства, у першу чергу – кримінального та кримінального процесуального.

Аналізуючи кримінально-правову норму, якою встановлено кримінальну відповідальність за домашнє насильство, не можна залишити поза увагою декілька, як видається, серйозних прогалин: по-перше, законодавцем не передбачено жодних кваліфікуючих ознак такого суспільно небезпечного діяння (про що вже було вказано у попередніх розділах); по-друге, неефективними видаються також види та розміри покарання, що передбачені за вчинення домашнього насильства.

Щодо першої прогалини, необхідно відзначити, що у ст. 46 Стамбульської конвенції вказано, що Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення можливості врахування таких обставин, якщо вони вже не є частиною складових елементів правопорушення, згідно з відповідними положеннями національного законодавства як обтяжуючі обставини під час визначення вироку за правопорушення, установлені відповідно до цієї Конвенції: а) правопорушення було вчинено проти колишнього чи теперішнього подружжя або партнера, як це визнається національним законодавством, членом сім'ї, особою, яка проживає разом з жертвою, або особою, яка зловжила своїми повноваженнями; б) правопорушення або пов'язані правопорушення були вчинені повторно; в) правопорушення було вчинено проти особи, уразливої через особливі обставини; г) правопорушення було вчинено проти дитини або в присутності дитини; д) правопорушення вчинили дві або більше осіб, які діяли разом; е) правопорушенню передувало або його супроводжувало тяжке насильство; ж) правопорушення було вчинено із застосуванням зброї або з погрозою застосування зброї; з) правопорушення завдало жертві тяжкої

фізичної або психологічної шкоди; і) правопорушника вже було засуджено за правопорушення подібного характеру [58].

Аналіз статистичних даних, викладених на сайті Офісу Генерального прокурора надає підставу для констатації, що найбільш доцільними для криміналізації в межах домашнього насильства є такі кваліфікуючі ознаки як вчинення такого діяння особою, яку вже було засуджено за правопорушення подібного характеру, а також правопорушення було вчинено проти особи, уразливої через особливі обставини; правопорушення було вчинено проти дитини або в присутності дитини.

Як вже було вказано у підрозділі 1.1, доцільно також розглянути і такі ознаки як фізичне насильство, поєднане із незаконним позбавленням волі, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень.

Щодо першої із запропонованих ознак, варто відзначити, що у 2024 році розслідувалось 5014 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України, вчинених особами, раніше засудженими за такі протиправні діяння; у 2025 – 657; станом на лютий 2026 – 173 кримінальні правопорушення, передбачені ст. 126-1 КК України, вчинених особами, раніше засудженими за такі протиправні діяння. Щодо іншого, у 2024 році з 8174 потерпілих осіб було виявлено 526 дітей-свідків кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством та 106 осіб із інвалідністю; у 2025 році із 7456 потерпілих було виявлено 426 дітей-свідків та 78 осіб із інвалідністю; станом на лютий 2026 року із 1287 потерпілих було виявлено 56 дітей-свідків домашнього насильства та 8 осіб із інвалідністю. Більша частина потерпілих – жінки [95].

Наведені статистичні дані свідчать про нагальну потребу в удосконаленні кримінально-правової норми, у якій встановлено відповідальність за домашнє насильство шляхом доповнення її кваліфікуючими та особливо кваліфікуючими ознаками. Вказане також надасть можливість привести національне кримінальне законодавство у відповідність рекомендаціям, викладеним у Стамбульській конвенції.

Особливу увагу необхідно приділити також видам та розмірам покарання. Наразі санкцією ст. 126-1 КК України за вчинення домашнього насильства передбачено такі покарання як громадські роботи на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин; пробаційний нагляд на строк до п'яти років; обмеження волі на той самий строк, або позбавлення волі на строк до двох років [63].

Вчені вже звертали увагу на те, що відповідних змін також потребує санкція ст. 126–1 КК України з метою систематизації видів покарання, які можуть бути призначені за домашнє насильство та кримінальні правопорушення, які з ним пов'язані [72, с. 283-284]. По-перше, звертає на себе увагу недоцільність застосування такого виду покарання як пробаційний нагляд.

Так, відповідно до ст. 59-1 КК України, суд покладає на засудженого до пробаційного нагляду такі обов'язки: 1) періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; 2) повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну свого місця проживання, роботи або навчання; 3) не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації. Суд може покласти на засудженого до пробаційного нагляду обов'язки: 1) використовувати електронний засіб контролю і нагляду та проживати за вказаною у рішенні суду адресою; 2) дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля; 3) працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано посаду (роботу); 4) виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою; 5) пройти курс лікування від наркотичної, алкогольної залежності, розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб [63].

Відповідно до ст. 91-1 КК України, в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням з підстав, передбачених цим Кодексом, від кримінальної відповідальності чи покарання, суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або декілька обмежувальних заходів, відповідно до якого (яких) на засудженого можуть бути покладені такі обов'язки: 1) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; 2) обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності; 3) заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин; 4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб; 5) направлення для проходження програми для кривдників [63].

Таким чином, фактично, застосування покарання у виді пробаційного нагляду робить недоцільним застосування до осіб, які вчинили домашнє насильство обмежувальних заходів. Так, це питання можна вважати спірним, оскільки контраргументом щодо нього може стати те, що обмежувальні заходи можуть застосовуватись не більше 12 місяців, а пробаційний нагляд – до п'яти років. Проте це не виключає потреби у перегляді можливості його вилучення із санкції ст. 126-1 КК України через недоведену ефективність.

Окремої уваги заслуговує також покарання у виді громадських робіт, яке, до речі, є найбільш часто застосовуваним до кривдників. Громадські роботи у якості стягнення також активно використовуються у межах адміністративного законодавства. Так, у ст. 173-2 КУпАП вказано, що вчинення домашнього насильства, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру

(застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, - тягне за собою накладення штрафу від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або адміністративний арешт на строк до десяти діб. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи, - тягне за собою накладення штрафу від тридцяти до шістдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до п'ятдесяти годин, або адміністративний арешт на строк від двох до десяти діб. Повторне протягом року вчинення порушення, передбаченого частинами першою або другою цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, - тягне за собою накладення штрафу від шістдесяти до вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або адміністративний арешт на строк від трьох до п'ятнадцяти діб [55].

Аналіз адміністративно-правової норми дозволяє виявити, по-перше, те, що на відміну від кримінального законодавства тут передбачено кваліфікуючі ознаки (що викликає здивування, із огляду на суспільну небезпечність кримінально караного домашнього насильства); по-друге, у санкціях передбачено як види стягнень штраф (що було б доцільним і для кримінально караного домашнього насильства), а також громадські роботи на менший термін. За адміністративно каране, кваліфіковане домашнє насильство передбачено видом стягнення адміністративний арешт, тоді як першим видом покарання, відповідно до ст. 126-1 КК України передбачено громадські роботи. Отже, фактично, ситуація складається таким чином: особі, яка повторно протягом року вчинила порушення, передбачене частинами першою або другою ст. 173-2 КУпАП та за яке її вже було піддано адміністративному стягненню може бути призначено адміністративний арешт до 15 діб; а якщо

вона вчинить втретє домашнє насильство та її притягнуть до кримінальної відповідальності², ймовірноше за все, їй буде призначено покарання у виді громадських робіт.

У цьому контексті об'єктивною є потреба у встановленні послідовності між адміністративною та кримінальною відповідальністю за домашнє насильство, зокрема із урахуванням того, що сукупністю адміністративних правопорушень у цьому випадку доводять кримінально карану систематичність. Одним із чинників, які перешкоджають, як видається, є не у повній мірі ефективна система покарань, що ускладнює удосконалення санкції ст. 126-1 КК України.

Наприклад, зміна підходу до змісту та засад призначення покарання у виді арешту унеможливила застосування такого виду покарання до всіх, окрім військовослужбовців. З одного боку таке законодавче рішення може бути

² Верховний Суд зазначив, що систематичність характеризується як кількісним критерієм (багаторазовість періодично здійснюваних дій), так і якісним, яким є взаємозв'язок, внутрішня єдність, що утворює наполегливу протиправну поведінку винуватої особи стосовно певного потерпілого чи потерпілих. Той факт, що особу раніше притягували до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП, не виключає наявності в її діях складу кримінального правопорушення, якщо вона продовжує вчиняти домашнє насильство, кількість епізодів яких загалом не менше трьох і ці систематичні дії потягли наслідки, визначені ст. 126-1 КК. Тобто попереднє притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства за умови подальшої повторюваності вчинення протиправних дій щодо певної потерпілої особи чи осіб і настання конкретних наслідків, які визначені законодавцем як більш тяжкі, ніж ті, що зазначені в законодавстві України про адміністративні правопорушення, не свідчить про подвійне притягнення до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення, як про це вказано в ухвалі суду апеляційної інстанції, а підтверджує систематичність дій винуватої особи. Адміністративним проступком, відповідальність за який настає за ст. 173-2 КУпАП, може визнаватися вчинення домашнього насильства, яке не є тривалим чи систематичним. Натомість систематичність як ознака кримінально-караного діяння означає повторюваність тотожних чи схожих дій чи бездіяльності, кожне з яких само по собі може створювати враження незначного, але їх вчинення у своїй сукупності досягають того рівня якості, коли у цілому діяння набувають ознак кримінального правопорушення, призводячи до наслідків, визначених диспозицією ст. 126-1 КК. Тобто для кваліфікації дій винуватої особи важливо, що насильницькі дії вчиняються систематично, а систему може становити як неодноразово застосована одна із трьох форм насильства, зазначена у ст. 126-1 КК, так і різна варіативність поєднання як фізичного, так і психологічного та економічного насильства щодо однієї і тієї самої потерпілої особи чи осіб. При цьому кількісний критерій систематичності як ознака домашнього насильства полягає в учиненні трьох і більше актів насильства [93].

позитивно оцінене з огляду на те, що як теоретики, так і практики-фахівці із кримінального та кримінально-виконавчого права неодноразово звертали увагу на відсутність меж співвіднесення між ефективністю арешту та його потенційно негативним впливом, пов'язаним зі спілкуванням між кримінальними правопорушниками в умовах ізоляції, що спрощує обмін кримінальним досвідом. З іншого боку, пробаційний нагляд не став повноцінною альтернативою такому виду покарання як арешт. Отже, фактично ситуація склалась таким чином, що система покарань зазнала скоріше негативних, ніж позитивних змін.

За умови, якщо криміналізувати домашнє насильство, вчинене за наявності кваліфікуючих ознак, про що було вище вказано, можна забезпечити ту наступальність між межами адміністративної та кримінальної відповідальності за таке суспільно небезпечне діяння. Як видається, доцільним було б викласти ст. 126-1 КК України у такій редакції:

Стаття 126⁻¹. Домашнє насильство

1. Домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, -

карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, вчинені щодо неповнолітньої особи або вагітної жінки, - карається пробаційним наглядом на строк до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою, якщо вони вчинені щодо малолітньої особи або особи із інвалідністю, -

карається обмеженням волі до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

4. Дії, передбачені частиною першою-третьою, якщо вони поєднані з незаконним позбавленням волі, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або вчинені особою, яку вже було засуджено за домашнє насильство чи кримінальні правопорушення, що із ним пов'язані, або вчинення їх у присутності дитини,-

карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

Примітка. *Кримінальними правопорушеннями, пов'язаними із домашнім насильством відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 134, 151-2, ч. 2 ст. 152, ч. 2 ст. 153, 390-1, а також ст. 121, 122, 125 цього Кодексу, якщо вони вчинені щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах.*

Щодо запропонованого переліку кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством необхідно відзначити, що Верховний Суд вказав, що згідно із ст. 1 ЗУ від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству» під домашнім насильством розуміється діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь. Водночас у п. «b» ст. 3 Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами визначає домашнє насильство як всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми

подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні. Як наголошується у Стамбульській конвенції (ст. 2), її положення застосовуються до всіх форм насильства щодо жінок, у тому числі до домашнього насильства, яке зачіпає жінок непропорційно. З огляду на викладене очевидним є те, що формулювання поняття «злочин, пов'язаний із домашнім насильством» є ширшим за поняття «домашнє насильство» у нормі ст. 126-1 КК і може полягати не лише у вчиненні цього злочину, а й в інших суспільно небезпечних діяннях, які мають ознаки домашнього насильства. Тому поняття «злочин, пов'язаний із домашнім насильством» не є відсилочним, у розумінні законодавця має комплексний характер й регламентується у різних сферах суспільних відносин. При встановленні змісту згаданого поняття слід виходити з конкретних фактичних обставин справи, а не тільки з кваліфікації дій винуватця. У контексті зазначеного «злочином, пов'язаним із домашнім насильством» слід вважати будь-яке кримінальне правопорушення, обставини вчинення якого містять хоча б один із елементів, перелічених у ст. 1 ЗУ № 2229-VIII, незалежно від того, чи вказано їх у відповідній статті (частині статті) КК як ознаки основного або кваліфікованого складу злочину [93].

Однак таке тлумачення видається надто широким, оскільки положення ст. 1 вказаного Верховним Судом законодавчого акту лише узагальнює поняття та окремі ознаки домашнього насильства. Якщо виходити із логіки Верховного Суду, до кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством можуть бути віднесені всі суспільно небезпечні діяння, потерпілими яких є особи, визначені у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Вказане також приводить до неоднозначного підходу до систематизації таких суспільно небезпечних діянь. Так, наприклад, Є.С. Назимко та Т.І. Пономарьова вважають за доцільне внести зміни до ст. 91-1 КК України, а саме: ... доповнити приміткою, яку викласти у такій редакції: Примітка.

Кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з домашнім насильством, відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені п. 10 ч. 2 ст. 115, ст. 116, ст. 121, ст. 123, ст. 125, ст. 126, ч.ч. 2–5 ст. 134, ст. 151-2, ч. 2 ст. 152, ч. 2 ст. 153, ст. 154 цього Кодексу [72, с. 288]. Однак, такий підхід не видається безальтернативно правильним, оскільки відкритим для дискусії, як мінімум, залишається питання щодо доцільності віднесення окремих видів умисного вбивства до кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством.

Окрему увагу необхідно приділити також кримінально-правовій нормі, в якій встановлено кримінальну відповідальність за невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників. Вчені відзначають, що із урахуванням положень, викладених у ч. 1 ст. 45 Стамбульської конвенції, де зазначено, що сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення покарання ефективними, пропорційними та переконливими санкціями за вчинення правопорушень, установлених відповідно до цієї Конвенції, з урахуванням ступеня їхньої тяжкості. Ці санкції охоплюють, де це доречно, вироки, що передбачають позбавлення волі, що може стати підставою для екстрадиції [58], а також ураховуючи те, що невиконання обмежувальних заходів та обмежувальних приписів унеможливорює здійснення кримінально-правової політики та реалізації кримінологічних заходів впливу на кількісний показник домашнього насильства та кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, доцільним є перегляд видів та обсягів покарання, які можуть бути призначені за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 390-1 КК України. Так, ст. 390-1 КК України доречно викласти у такій редакції: Стаття 390-1. Невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників 1. Умисне невиконання обмежувальних заходів, передбачених статтею 91-1 цього Кодексу, або умисне невиконання обмежувальних приписів, або умисне ухилення від проходження програми для

кривдників особою, щодо якої такі заходи застосовані судом, – карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк. 2. Ті самі дії, вчинені повторно, – караються позбавленням волі на строк до двох років [72, с. 283-284].

У цілому, щодо потреби у перегляді санкції ст. 390-1 КК України із ученими можна погодитись. Проте варто зауважити на доцільності перегляду існуючих та запропонованих видів покарань. У чинній редакції кримінально-правової норми законодавцем пропонується пробаційний нагляд та обмеження волі. Вказані види мають окремі обмеження щодо їх застосування.

Відповідно до ч. 5 ст. 59-1 КК України, пробаційний нагляд не призначається особам, які під час відбування цього виду покарання вчинили кримінальне правопорушення. Відповідно до ч. 3 ст. 61 КК України, обмеження волі не застосовується до неповнолітніх, вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до чотирнадцяти років, до осіб, що досягли пенсійного віку, військовослужбовців строкової служби та до осіб з інвалідністю першої і другої групи [63].

Відповідно до вироку Слобідського районного суду міста Харкова від 26 грудня 2025 року (справа № 641/10095/25), особу було обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 390-1 КК України за таких обставин: *постановою Слобідського районного суду м. Харкова від 30.07.2025 по справі №641/4436/25 (№3/641/1363/2025) ОСОБА_3, визнано винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, тобто у домашньому насильстві, вчиненому особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню, та накладено адміністративне стягнення у виді штрафу в розмірі 60 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 1020,00 гривень, а також відповідно до ст. 39-1 КУпАП та ст. 28 Закону України «Про запобігання та*

протидію домашньому насильству» направлено до Управління у справах сім'ї та молоді Департаменту у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської міської ради (далі Управління) за адресою: м. Харків, майдан Свободи, буд. 5, 6-й під'їзд, 6 поверх, к. 509 для проходження програми для кривдників. 10.10.2025 ОСОБА_3 під розписку ознайомлено з постановою Слобідського районного суду м. Харкова від 30.07.2025 по справі №641/4436/25 (№3/641/1363/2025), та цього ж дня останній прибув до Управління, де заступником начальника Управління ОСОБА_4 з ОСОБА_3 укладено Угоду про організацію надання послуг з проходження Програми для кривдників та Індивідуальний план проходження програми, а також останнього попереджено про кримінальну відповідальність у разі ухилення від її проходження. Однак, ОСОБА_3, будучи належним чином повідомлений про призначене судом покарання, зокрема, у виді направлення для проходження програми для кривдників, маючи реальну можливість його виконувати, достовірно розуміючи протиправний характер своїх дій, усвідомлюючи кримінально-протиправні наслідки та, свідомо бажаючи їх настання, діючи умисно, з метою ухилення від проходження програми для кривдників, з мотивів неповаги до правосуддя, у період часу з 10.10.2025 до 03.12.2025 жодного разу не з'явився без поважних на те причин до Управління, тим самим умисно ухилився від проходження програми для кривдників, застосованої судом. У резолютивній частині вироку вказано, що ОСОБА_3 було визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення - проступку, передбаченого ст. 390-1 КК України. На підставі ч. 1 ст. 74 КК України було звільнено від покарання, передбаченого ст. 390-1 КК України, у зв'язку з відсутністю процесуальної можливості призначення йому покарання, передбаченого санкцією цієї статті [38].

Аналіз наведених обставин та вироку суду надає підставу для констатації, що особа, яка вже притягалась до кримінальної відповідальності за аналогічне кримінальне правопорушення, була звільнена через відсутність видів покарань, які могли би бути до неї застосовані. Наведений приклад є

достатньо вагомим аргументом на користь доцільності удосконалення санкції досліджуваної норми.

Ще одним аргументом є статистичні дані, викладені на сайті Офісу Генерального прокурора, відповідно до яких у 2020 році було обліковано 143 кримінальні правопорушення, передбачені ст. 390-1 КК України, у 2021 – 156, у 2022 – 140, у 2023 – 393, у 2024 – 1037, станом на кінець 2025 року було обліковано 1026 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 390-1 КК України [95]. Виходячи із наведеного, можна констатувати, що в останні два роки відбулось різке зростання кількісного показника – у порівнянні із 2024 роком кількість досліджуваних кримінальних правопорушень зросла майже втричі. Вказане свідчить про неефективність кримінально-правових заходів запобігання невиконанню обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходженню програми для кривдників. Необхідно відзначити і те, що вчинення такого кримінального правопорушення беззаперечно має наслідком і зростання кількості випадків домашніх насильств.

Враховуючи вказане, видається доцільним санкцію до ст. 390-1 КК України у такій редакції: *... карається обмеженням волі на строк до двох років або позбавленням волі на той самий строк.*

У межах дослідження доцільно також навести додаткові аргументи на користь думки вчених щодо доцільності виключення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України з переліку протиправних діянь кримінальне провадження щодо яких здійснюється у формі приватного обвинувачення.

Вчені відзначають, що наразі національне законодавство, незважаючи на рекомендації європейських судових органів, не забезпечує ефективність механізму запобігання такому кримінальному правопорушенню. Так, у рішенні ЄСПЛ «М.М. та З.М. проти України» від 03.11.2022 р. №4669/20 було визначено, що через особливо вразливе становище потерпілих від домашнього насильства законодавча база повинна дозволяти владі розслідувати випадки домашнього насильства за власною ініціативою як питання суспільного

інтересу. Таким чином, неспроможність подати або надалі відкликати заяву про вчинення кримінального правопорушення не повинні перешкоджати органам влади розпочати або продовжити кримінальне провадження проти ймовірного правопорушника [121]. Відповідне положення є і у Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, де зазначено, що сторони забезпечують, щоб розслідування або кримінальне переслідування правопорушень, установлених відповідно до статей 35, 36, 37, 38 та 39 цієї Конвенції, не залежали цілком від повідомлення або скарги, поданої жертвою, якщо правопорушення було вчинено цілком або частково на її території, і щоб провадження могло продовжуватися навіть, якщо жертва відкликає свою заяву або скаргу. Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення згідно з умовами, передбаченими їхнім національним законодавством, можливості для урядових та неурядових організацій та радників з питань домашнього насильства надавати допомогу та (або) підтримку жертвам на їхнє прохання під час розслідування та судового провадження стосовно правопорушень, установлених відповідно до цієї Конвенції [58]. Проте, незважаючи на вказане, національне кримінальне процесуальне законодавство не було адаптовано та приведено у відповідність до міжнародних правових документів, а також позицій, викладених у рішеннях ЄСПЛ. Підтвердженням наведеного є те, що відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 477 КПК України кримінальне провадження щодо кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126–1 Кримінального кодексу України, здійснюється у формі приватного обвинувачення, тобто може бути розпочате слідчим, дізнавачем, прокурором лише на підставі заяви потерпілого [72, с. 127-128].

Погоджуючись із наведеним, доцільно додати, що окрім кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України із переліку кримінальних правопорушень кримінальне провадження щодо яких здійснюється у формі приватного обвинувачення всі протиправні діяння, що пов'язані з домашнім насильством. Зокрема це, наприклад, стосується таких

діянь як незаконний аборт або стерилізація, примушування до шлюбу, примушування до вступу в статевий зв'язок тощо.

Актуальним заходом спеціально-кримінологічного запобігання також можна вважати проведення подальших дій щодо ініціативи застосування до кривдників електронних засобів контролю.

Варто відзначити, що у 2021 році представники МВС України, Міністерства внутрішніх справ Іспанії та Посольства Королівства Іспанії в Україні провели зустріч під час якої обмінялися досвідом у сфері запобігання та протидії домашнього насильства, зокрема щодо запровадження системи електронного контролю за кривдниками [53]. Наслідком цієї зустрічі став проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо застосування обмежувальних заходів протидії домашньому насильству» (№ 5629 від 07.06.2021).

У пояснювальній записці до проєкту законодавчого акту вказано, що ним визначено організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства. Зокрема, було запроваджено додатковий механізм захисту потерпілої особи, а саме обмежувальний припис стосовно кривдника – встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи. Варто також відзначити, що процес збирання доказів та притягнення кривдника до кримінальної відповідальності за порушення обмежувального припису (стаття 390-1 Кримінального кодексу України) є доволі проблематичним, особливо в частині заборони наближатися до постраждалої особи на визначену відстань, коли інших доказів, крім свідчень постраждалої, немає. Зважаючи на це, а також те, що відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» контроль за виконанням кривдниками таких спеціальних заходів протягом

строку їх дії здійснюють підрозділи Національної поліції, законопроектом пропонується вирішення питання про вироблення ефективних засобів доказування та відповідного контролю, спираючись на позитивний досвід європейських країн. Зокрема, в Іспанії, Грузії, Румунії та Австрії для контролю за виконанням кривдником обмеження щодо наближення до постраждалої особи використовують електронні браслети для кривдників та спеціальні електронні пристрої для постраждалих осіб, які надсилають інформацію про наближення кривдника. Враховуючи викладене вище та для належного контролю за виконанням кривдниками заборони наближатися до потерпілої особи, а також недопущення повторної віктимізації потерпілої особи, законопроектом пропонуються внести зміни до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Кодексу України про адміністративні правопорушення, та ряду статей Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, Кримінально-виконавчого кодексу України з метою запровадження додаткового 3 запобіжного механізму у вигляді застосування електронних засобів контролю за кривдником [108].

У законопроекті було запропоновано такі основні зміни [116]:

– у КК України: частину першу статті 91-1 доповнити пунктом 6 такого змісту: «6) заборона наближатися на визначену відстань до особи, яка постраждала від домашнього насильства. Такий обмежувальний захід застосовується до засудженого лише за наявності письмової згоди на це особи, яка постраждала від домашнього насильства, або її законного представника, крім випадку, коли законним представником є засуджений. При застосуванні цього обмежувального заходу на засудженого покладається обов'язок носити електронний засіб контролю».

– у КПК України: 1) частину шосту статті 194 доповнити пунктом 6 такого змісту: «6) заборона наближатися на визначену відстань до особи, яка постраждала від домашнього насильства. Такий обмежувальний захід застосовується до підозрюваного, обвинуваченого лише за наявності

письмової згоди на це особи, яка постраждала від домашнього насильства, або її законного представника, крім випадку, коли законним представником є підозрюваний, обвинувачений. При застосуванні цього обмежувального заходу на підозрюваного, обвинуваченого покладається обов'язок носити електронний засіб контролю.»; 2) статтю 195 доповнити пунктом 7 такого змісту: 2 «7. З метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим обмежувального заходу, передбаченого пунктом 6 частини шостої статті 194 цього Кодексу, потерпілому від кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, працівниками органу Національної поліції на підставі ухвали слідчого судді, суду надається електронний засіб контролю, який дає змогу відслідковувати та фіксувати наближення підозрюваного, обвинуваченого. Електронні засоби контролю, зазначені в абзаці першому цієї частини та частині шостій статті 374 цього Кодексу, застосовуються в порядку, встановленому Міністерством внутрішніх справ України. Працівник органу Національної поліції перед наданням потерпілому електронного засобу контролю зобов'язаний під розпис роз'яснити правила користування електронним засобом контролю, техніку безпеки поводження з ним та наслідки його втрати або пошкодження.»; 3) статтю 374 доповнити пунктом 6 такого змісту: «6. При застосуванні до особи, яка вчинила домашнє насильство, обмежувального заходу, передбаченого пунктом 6 частини першої статті 91-1 Кримінального кодексу України, суд окремо зазначає про надання потерпілому електронного засобу контролю, який надає змогу відслідковувати та фіксувати наближення засудженого»;

– у КУпАПі: 1) главу 14 доповнити статтею 173-5 такого змісту: «Стаття 173-5. Порушення встановленого порядку застосування електронного засобу контролю особою, яка постраждала від домашнього насильства Умисне порушення встановленого порядку застосування електронного засобу контролю особою, яка постраждала від домашнього насильства, який їй було надано з метою виконання підозрюваним, обвинуваченим, засудженим,

кривдником обмежувального припису – тягне за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Наведені пропозиції зумовили низку зауважень Головного науково-експертного управління. У висновку було вказано, що у цілому не заперечуючи проти запровадження для потерпілих від домашнього насильства додаткових заходів захисту, вважаємо, що їх функція мала би зводитись до надання потерпілим технічної можливості виявити наближення тих суб'єктів, яким заборонено наближатися на визначену відстань, і повідомити про це правоохоронців. Що ж стосується оперативного контролю за пересуванням підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, кривдника, то такий контроль мав би здійснюватися тим органом, на який покладається обов'язок реагування в разі порушення відповідної заборони, тобто, відповідними підрозділами Національної поліції, оскільки це забезпечує кращі можливості для оперативного реагування. Однак положення проекту можна зрозуміти і так, начебто такий оперативний контроль покладається безпосередньо на потерпілого (при тому, що правоохоронний орган такий контроль здійснювати не буде), що, на нашу думку, не є оптимальним рішенням. Експерти також відзначили, що юридично необґрунтованою, на наш погляд, є пропозиція законопроекту встановити адміністративну відповідальність за умисне порушення встановленого порядку застосування ЕЗК особою, яка постраждала від домашнього насильства, який їй було надано з метою виконання підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, кривдником обмежувального припису (нова ст. 173-5 КУпАП). Така позиція Головного управління обумовлена тим, що для притягнення до адміністративної відповідальності за порушення певних правил необхідно, щоб такі правила були чітко визначені у національному законодавстві. На момент набрання чинності законом, яким встановлюється адміністративна відповідальність за відповідні діяння, має діяти нормативно-правовий акт, у якому б врегульовувались питання порядку застосування ЕЗК особою, яка постраждала від домашнього насильства. Звертаємо увагу на те, що наразі

такий нормативно-правовий акт в Україні відсутній, а тому навіть у випадку прийняття законопроекту притягнути особу до адміністративної відповідальності за відповідні правопорушення буде неможливо [43].

Коментуючи наведене, необхідно відзначити таке. По-перше, пропозиція застосування електронних засобів контролю до кривдників заслуговує на беззаперечну підтримку, оскільки це є додатковим заходом, який гарантуватиме безпеку жертвам домашнього насильства. По-друге, щодо адміністративної відповідальності для потерпілих, видається, що таке рішення не є доцільним, оскільки застосування такого заходу повинно мати на меті захист потерпілої від продовження щодо неї актів домашнього насильства, але не створювати підстав для притягнення її до юридичної відповідальності. Станом на 21.11.2023 проєкт прийнято за основу, однак до сьогодні не підписано. Отже, як видається, одним із доцільних кроків щодо подальшої роботи за напрямом протидії домашньому насильству має стати доопрацювання законопроекту та забезпечення можливості застосовувати до кривдників електронних засобів контролю.

Що стосується заходів індивідуально-профілактичного запобігання, варто звернути увагу на думку вчених, які справедливо відзначають, що обмежувальні заходи та обмежувальні приписи як заходи індивідуально-профілактичного запобігання домашньому насильству не у повній мірі виконують функцію, передбачену у Стамбульській конвенції. Основною причиною є лінгвістичні та нормативні помилки, допущені під час конструювання ст. 91-1 КК України, неефективні види покарання, які можуть бути призначені за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 390-1 КК України (*про що нами вже також було відзначено – Т.Н.*), а також відсутність системного підходу до призначення покарання та звільнення від нього у судовій практиці [102, с. 71].

Окрім цього, видається за доцільне забезпечити можливість поєднання заходів індивідуально-профілактичного та віктимологічного запобігання, зокрема шляхом створення програм, спрямованих на медіацію та розвиток

відновлювального правосуддя. Активна взаємодія кривдника із жертвою, яка здійснюватиметься у присутності відповідних фахівців, якими можуть бути кризові психологи, ментори, медіатори тощо надасть можливість, по-перше, виявити основні фактори у механізмі взаємодії між кривдником та потерпілою, які сприяли/зумовлювали формування протиправного умислу на вчинення домашнього насильства. По-друге, це дозволить виявити чинники віктимізації потерпілої та способи їх усунення для утримання від вторинної віктимізації.

Таким чином, проведене дослідження надало підставу для констатації, що основними заходами запобігання домашньому насильству, що вчиняється щодо жінок в Україні є організаційно-правові, оскільки тільки вони мають найвищий ступінь ефективності.

Віктимологічні заходи, здебільшого полягають у здійсненні супроводу потерпілих та наданні первинної психологічної та юридичної допомоги, а також тимчасового притулку задля запобігання повторному потраплянню у ситуацію із високим віктимологічним ризиком.

Індивідуально-профілактичні заходи полягають у застосування до кривдника обмежувальних заходів, обмежувальних приписів, а також направлення їх для проходження відповідних програм. Як свідчить кількісний показник кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України та діянь, що із ним пов'язані, більшість віктимологічних та індивідуально-профілактичних заходів можуть бути оцінені як неефективні. Отже наразі основна увага законодавця має бути зосереджена на удосконаленні кримінально-правової норми, у якій встановлено кримінальну відповідальність за домашнє насильство та ст. 390-1 КК України; удосконаленні видів та розмірів покарань, а також запобіжних заходів та заходів контролю за їх виконанням.

Висновки до 3 розділу

– 1. Доведено, що до заходів загальносоціального запобігання домашньому насильству, що вчиняється щодо жінок в Україні доцільно віднести такі: 1) створення/розвиток програм економічної та фінансової грамотності, а також навчання жертв основам професійного розвитку та особистісного становлення; 2) створення курсів підвищення кваліфікації для фахівців, які працюють за напрямом взаємодії із жертвами домашнього насильства, з метою забезпечення їх здатності до орієнтування у такого роду питаннях; 3) створення психо-корекційних програм, орієнтованих у першу чергу на роботу з чоловіками, які є основною цільовою групою; 4) заохочення кіно- та відеопродукції, яка популяризує здорові стосунки та не романтизує насильство в родині; 5) виховання культури втручання, яка унеможливлуватиме ігнорування насильства третіми особами; 6) визначення запобігання домашньому насильству пріоритетом національної безпеки та соціальної політики; 7) забезпечення міжвідомчої координації між суб'єктами, які залучені до запобігання домашньому насильству, їх участі у міжнародних програмах та ініціативах; 8) інтеграція проблеми домашнього насильства в оборонну політику шляхом посилення ролі офіцерів із гендерних питань, розробка та впровадження внутрішніх процедур реагування та випадки насильства в родинях військовослужбовців, забезпечення системного контролю стану психічного здоров'я військовослужбовців, а також – визнання взаємозв'язку між бойовим стресом, посттравматичним розладом та підвищенням ризику насильства в родині; використання практик НАТО щодо гендерної рівності та протидії насильству.

2. Констатовано, що основними заходами запобігання домашньому насильству, що вчиняється щодо жінок в Україні є організаційно-правові, оскільки тільки вони мають найвищий ступінь ефективності. Віктимологічні заходи, здебільшого полягають у здійсненні супроводу потерпілих та наданні первинної психологічної та юридичної допомоги, а також тимчасового

притулку задля запобігання повторному потраплянню у ситуацію із високим віктимологічним ризиком. Індивідуально-профілактичні заходи полягають у застосування до кривдника обмежувальних заходів, обмежувальних приписів, а також направлення їх для проходження відповідних програм. Як свідчить кількісний показник кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України та діянь, що із ним пов'язані, більшість віктимологічних та індивідуально-профілактичних заходів можуть бути оцінені як неефективні. Отже наразі основна увага законодавця має бути зосереджена на удосконаленні кримінально-правової норми, у якій встановлено кримінальну відповідальність за домашнє насильство та ст. 390-1 КК України; удосконаленні видів та розмірів покарань, а також запобіжних заходів та заходів контролю за їх виконанням.

ВИСНОВКИ

Дисертація є завершеною працею, в якій було надано кримінологічну характеристику, а також проаналізовано стан кримінально-правового та кримінологічного забезпечення запобігання домашньому насильству, що вчиняється щодо жінок в Україні. У роботі обґрунтовано сукупність нових для кримінології висновків та рекомендацій, метою яких є удосконалення практики запобігання такому кримінальному правопорушенню. Основні результати дослідження є такими:

1. Визначено та охарактеризовано кримінально-правові ознаки домашнього насильства. Наведено додаткові аргументи на користь думки вчених щодо доцільності виокремлення у національному кримінальному законодавстві самостійного розділу «Кримінальні правопорушення проти сім'ї та дітей», в якому було б систематизовано кримінальні правопорушення, пов'язані із домашнім насильством.

2. Систематизовано та проаналізовано підстави криміналізації домашнього насильства в Україні. Аргументовано, що підставами криміналізації домашнього насильства в Україні є: 1) суспільна небезпечність протиправного діяння та необхідність кримінально-правової заборони, що підтверджується високою латентністю такого кримінального правопорушення, а також неможливістю якісно впливати на кількісний показник таких правопорушень без застосування кримінально-правових заборон. Останнє також підтверджено тривалим існуванням у КУпАП норми, у якій було передбачено адміністративну відповідальність за насильство в сім'ї, яка за весь час існування підтвердила низьку ефективність; 2) відносна поширеність протиправного діяння, що підтверджується наявністю відповідної судової практики, статистичних даних правоохоронних органів, а також чисельних досліджень, проведених засобами медіа; 3) потреба у виконанні міжнародно-правових зобов'язань; 4) співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації. Криміналізація домашнього насильства

та створення низки додаткових заходів кримінально-правового впливу на особу, яка вчинила таке кримінальне правопорушення має більшість позитивних наслідків, якими унеможливлено уникнення від процесу виправлення, що забезпечено не тільки потребою відбувати покарання та виконувати обмежувальні заходи, а і криміналізацією ухилення від виконання останніх.

3. Охарактеризовано межі кримінальної відповідальності та покарання за домашнє насильство у кримінальних законодавствах зарубіжних країн. Констатовано, що більшість досліджуваних країн мають схожий із Україною механізм протидії та запобігання домашньому насильству. У частині держав наявний і самостійний нормативно-правовий акт, який регулює суспільні відносини у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, і відповідні заборони у кримінальному законодавстві (Польща, Німеччина, Італія); у частині відповідальність за домашнє насильство передбачена лише у кримінальному законодавстві (Чехія, Латвія, Швеція, Франція). Серед позитивних рис виокремлено те, що у більшості досліджуваних країн передбачено кримінальну відповідальність за переслідування як кримінальне правопорушення, пов'язане із домашнім насильством. Вказаний підхід визнаний актуальним для запозичення та імплементації у національне кримінальне законодавство із наступною криміналізацією такого суспільно небезпечного діяння.

4. Досліджено стан та тенденції домашнього насильства, що вчиняється відносно жінок в Україні. Встановлено, що кількісний показник кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством має стійку тенденцію до щорічного збільшення, що обумовлено декількома об'єктивними факторами – незадовільною та нестабільною політико-економічною ситуацією в державі, що загострює соціальну нерівність та конфлікти, зокрема міжособистісні та родинні; пандемією коронавірусної хвороби, у зв'язку із якою багато осіб були вимушені працювати дистанційно та постійно перебували в умовах ізоляції із іншими членами родини, що потенційно впливало на формування та розвиток

конфліктних ситуацій; повномасштабна агресія російської федерації проти України призвела до окупації окремих територій, що мало наслідком втрату робочих місць, внутрішні переміщення та, в окремих випадках, вимушене роздільне проживання із іншими членами родини, появу складнощів у відновленні втрачених соціальних зв'язків. Доведено, що окремою проблемою є збільшення кількості таких протиправних діянь, вчинених військовослужбовцями. Основною причиною, як правило, є особливості перебігу посттравматичного стресового розладу.

Основною категорією потерпілих є саме жінки. Статистичні дані свідчать про те, що найбільший кількісний показник таких кримінальних правопорушень зафіксований у сільській місцевості. Найбільш типовою формою насильства є психологічне, найменш типовою – економічне.

5. Визначено та систематизовано детермінанти, що впливають на вчинення домашнього насильства відносно жінок в Україні, які диференційовано в залежності від особи потерпілої та ступеню родинного зв'язку із кримінальним правопорушником на такі: за ступенем родинного зв'язку: детермінанти домашнього насильства, вчиненого відносно дружини/колишньої дружини; детермінанти домашнього насильства, вчиненого відносно матері; детермінанти домашнього насильства, вчиненого відносно доньки/сестри; за тяжкістю кримінального правопорушення: детермінанти домашнього насильства, яке мало наслідком психічні розлади; детермінанти домашнього насильства, яке мало наслідком фізичні ушкодження; детермінанти домашнього насильства, яке призвело до смерті потерпілої особи; за характером та змістом: соціально-економічні та правові детермінанти; організаційно-управлінські детермінанти; культурно-виховні та освітні детермінанти; медичні детермінанти; віктимологічні детермінанти.

6. Охарактеризовано особу, яка вчиняє домашнє насильство щодо жінок в Україні. Встановлено, що до типових ознак особи, що вчиняє домашнє насильство щодо жінок в Україні можна віднести такі: чоловік (86,3 %), 40–54 років (43,4 %), із базовою середньою та профільною середньою освітою (75,8

%), працездатний, але такий, що ніде не працює та не навчається (82,8 %), громадянин України (99,3 %). З морально-психологічної сторони характеризується таким: 1) відсутність емпатії; 2) низька здатність до саморефлексії; 3) схильність до зловживання алкогольними та наркотичними речовинами; 4) відсутність базових уявлень про інститут родини та його цінності; 5) незадовільний рівень статевого виховання. Кримінально-правові ознаки, здебільшого відсутні. Найбільш розповсюдженою є вчинення домашнього насильства у стані алкогольного сп'яніння.

7. Досліджено та доопрацьовано загальносоціальні заходи запобігання вчиненню домашнього насильства щодо жінок в Україні. Узагальнено, що до заходів загальносоціального запобігання домашньому насильству, що вчиняється щодо жінок в Україні доцільно віднести такі: 1) створення/розвиток програм економічної та фінансової грамотності, а також навчання жертв основам професійного розвитку та особистісного становлення; 2) створення курсів підвищення кваліфікації для фахівців, які працюють за напрямом взаємодії із жертвами домашнього насильства, з метою забезпечення їх здатності до орієнтування у такого роду питаннях; 3) створення психо-корекційних програм, орієнтованих у першу чергу на роботу з чоловіками, які є основною цільовою групою; 4) заохочення кіно- та відеопродукції, яка популяризує здорові стосунки та не романтизують насильство в родині; 5) виховання культури втручання, яка унеможливлуватиме ігнорування насильства третіми особами; 6) визначення запобігання домашньому насильству пріоритетом національної безпеки та соціальної політики; 7) забезпечення міжвідомчої координації між суб'єктами, які залучені до запобігання домашньому насильству, їх участі у міжнародних програмах та ініціативах; 8) інтеграція проблеми домашнього насильства в оборонну політику шляхом посилення ролі офіцерів із гендерних питань, розробка та впровадження внутрішніх процедур реагування та випадки насильства в родинах військовослужбовців, забезпечення системного контролю стану психічного здоров'я військовослужбовців, а також – визнання

взаємозв'язку між бойовим стресом, посттравматичним розладом та підвищенням ризику насильства в родині; використання практик НАТО щодо гендерної рівності та протидії насильству.

9. Проаналізовано та удосконалено заходи спеціально-кримінологічного запобігання вчиненню домашнього насильства щодо жінок в Україні. Констатовано, що основними заходами запобігання домашньому насильству, що вчиняється щодо жінок в Україні є організаційно-правові, оскільки тільки вони мають найвищий ступінь ефективності. Наведено додаткові аргументи на користь підтримки законопроекту, яким визначається можливість застосування до осіб, які вчинили домашнє насильство електронних засобів контролю. Визначено, що віктимологічні заходи, здебільшого, полягають у здійсненні супроводу потерпілих та наданні первинної психологічної та юридичної допомоги, а також тимчасового притулку задля запобігання повторному потраплянню у ситуацію із високим віктимогенним ризиком. Індивідуально-профілактичні заходи полягають у застосування до кривдника обмежувальних заходів, обмежувальних приписів, а також направлення їх для проходження відповідних програм.

10. Запропоновано систему зміни та доповнення до національного кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності за домашнє насильство, а саме:

– статтю 182 КК України викласти у такій редакції:

Стаття 182. Порухення недоторканності приватного життя

1. Незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації, крім випадків, передбачених іншими статтями цього Кодексу, -

караються штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк

2. Незаконне систематичне переслідування вчинене щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до психологічних страждань та/або погіршення якості життя потерпілої особи, -

карається пробаційним наглядом на строк від трьох до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк.

3. Ті самі дії, вчинені повторно, або якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам особи, -

караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк.

Примітка. 1. Істотною шкодою у цій статті, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

2. Під переслідуванням необхідно розуміти систематичне (що триває від трьох місяців і більше або складається із більше ніж п'яти актів суспільно небезпечної поведінки) втручання у життя особи з метою порушення свободи, а саме: встановлення контролю (зокрема із використанням електронних засобів спостереження, спеціальних засобів негласного зняття інформації тощо), збирання конфіденційної інформації, висловлювання погроз поширення конфіденційної інформації, шантаж, вимагання вчинити або утриматись від вчинення певних дій на шкоду потерпілій особі, що призвели до формування у неї обґрунтованого страху за власну безпеку або безпеку близького родича.

3. Публічне, у тому числі через засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки, повідомлення особою інформації про вчинення кримінального або іншого правопорушення, здійснене з дотриманням вимог закону, не є діями, передбаченими цією статтею, і не тягне за собою кримінальну відповідальність;

– статтю 126-1 КК України викласти у такій редакції:

Стаття 126⁻¹. Домашнє насильство

1. Домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, -

карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, вчинені щодо неповнолітньої особи або вагітної жінки, -

карається пробаційним наглядом на строк до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою, якщо вони вчинені щодо малолітньої особи або особи із інвалідністю, -

карається обмеженням волі до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

4. Дії, передбачені частиною першою-третьою, якщо вони поєднані з незаконним позбавленням волі, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або вчинені особою, яку вже було засуджено за домашнє насильство чи кримінальні правопорушення, що із ним пов'язані, або вчинення їх у присутності дитини,-

карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

Примітка. Кримінальними правопорушеннями, пов'язаними із домашнім насильством, відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 134, 151-2, ч. 2 ст. 152, ч. 2 ст. 153, 390-1, а також ст. 121, 122, 125 цього Кодексу, якщо вони вчинені щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах;

– санкцію статті 390-1 КК України викласти у такій редакції:
карається обмеженням волі на строк до двох років або позбавленням волі на той самий строк.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Brottsbalk (1962:700). URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700/
2. CCA Update Türkiye 2023 (United Nations Common Country Analysis). URL: https://minio.uninfo.org/uninfo-production-main/647d2ce1-ce7e-4642-b70a-2a232036f8f7_CCA%20UpdateTR202322122023vf.pdf
3. Code pénal. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070719/LEGISCTA000006136041/2010-10-01/#LEGISCTA000006136041
4. Codice Penale (R.D. 19 ottobre 1930, n. 1398). URL: <https://www.brocardi.it/codice-penale/>
5. Freeman K. Domestic and family violence by juvenile offenders: offender, victim and incident characteristics. URL: https://bocsar.nsw.gov.au/documents/publications/bb/bb101-150/bb136-report-domestic-and-family-violence-by-juvenile-offenders.pdf?utm_source=chatgpt.com
6. Greater Protection in Cases of Domestic Violence Information on the Act on Protection Against Violence. URL: https://www.bmjv.de/SharedDocs/Downloads/DE/Formular/Mehr_Schutz_bei_haerlicher_Gewalt_ENG.pdf?__blob=publicationFile&v=4
7. Intimate partner violence Mapping victimisation during 2022 and throughout life English summary of Brå report 2024:4. URL: https://bra.se/download/18.63eed38e192716a4afc153c/1728997376012/2024_4_Intimate-partner-violence.pdf
8. Irwan G., Margaretha M. (2020) Attribution error to the victim in domestic violence: a contemplation of domestic violence observer. *Jurnal psikologi*, vol. 19, № 1, P. 72-79. URL: <https://doi.org/10.14710/jp.19.1.72-79>

9. Key results. Experiences of women in the 27 EU Member States 2024.
URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/eu-gender_based_violence_survey_key_results.pdf
10. Latvian Parliament Takes Step Towards Withdrawing from Istanbul Convention. URL: <https://supremacy.info/news/77180>
11. Latvian Saeima passes an 'alternative' to Istanbul Convention. URL <https://eng.lsm.lv/article/politics/saeima/17.10.2025-latvian-saeima-passes-an-alternative-to-istanbul-convention.a618749/>
12. Latvijas Krimināllikums. URL: <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums>
13. Legge 19 luglio 2019, n.69- Tutela delle vittime di violenza domestica e di genere - il c.d. codice rosso (GU 25.07.2019). URL: [https://archiviopenale.it/legge-19-luglio-2019-n69-tutela-delle-vittime-di-violenza-domestica-e-di-genere--il-cd-codice-rosso-\(gu-25072019\)/contenuti/9044](https://archiviopenale.it/legge-19-luglio-2019-n69-tutela-delle-vittime-di-violenza-domestica-e-di-genere--il-cd-codice-rosso-(gu-25072019)/contenuti/9044)
14. Postmus Judy L. Economic Empowerment of Domestic Violence Survivors. URL: https://vawnet.org/sites/default/files/materials/files/2016-09/AR_EcoEmpowerment.pdf
15. State authorities' response to the cases of domestic violence during crisis situations (in particular, COVID-19) and recommendations for improvement: Analytical report (eng.) / Y.V. Anosova, K.A. Borozdina, M.M. Legenka, K.V. Cherepakha. Kyiv, 2021. 58 p.
16. Statistics from the judicial system. The National Council for Crime Prevention is responsible for the official statistics within the judicial system. URL: <https://bra.se/english/statistics/statistics-from-the-judicial-system>
17. Turkey. URL: <https://freedomhouse.org/country/turkey/freedom-world/2023>
18. Türkiye: Stemming tide of violence against women and girls should be priority, says UN expert. URL: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/07/turkiye-stemming-tide-violence-against-women-and-girls-should-be-priority>

19. Unmasking Gender (In)Equality: Turkey's Post-2023 Election Landscape. URL: <https://www.populismstudies.org/unmasking-gender-inequality-turkeys-post-2023-election-landscape/>
20. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20051801493/U/D20051493Lj.pdf>
21. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>
22. Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20230000535/T/D20230535L.pdf>
23. Violence against women: an EU-wide survey. Main results DIGNITY Violence against wome. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf
24. Volobuieva, O., Severinova, O., & Ponomarova, T. (2022). Socio-economic determinants and consequences of criminal offenses against sexual freedom and sexual inviolability. *Baltic Journal of Economic Studies*, 8(5), 86-91. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2022-8-5-86-91>
25. Zákon č. 135/2006 Sb., o změně některých zákonů v oblasti ochrany před domácím násilím. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-135>
26. Zákon č. 40/2009 Sb. Zákon trestní zákoník. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>
27. Балобанова Д. О. Теорія криміналізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". Одеса, 2007. 17 с.
28. Беспаль О. Л. Окремі соціально-демографічні ознаки осіб, які вчинили сімейне насильство щодо дітей. *Теорія і практика судової експертизи*

і криміналістики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя доктора юридичних наук, професора Н. І. Клименко (м. Київ, 27 лютого 2018 р.). Київ. Маріуполь, 2018. С. 37–39.

29. Вирок Борзнянського районного суду Чернігівської області від 25 серпня 2021 року (справа №730/449/21, провадження № 1-кп/730/46/2021). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99166886>

30. Вирок Буського районного суду Львівської області від 01.03.2019 року (справа № 440/320/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80203000>

31. Вирок Заставнівського районного суду Чернівецької області, справа № 716/1366/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88132760>

32. Вирок Іршавського районного суду Закарпатської області від 22 липня 2025 року (справа № 301/1445/25). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129016016>

33. Вирок Липоводолинського районного суду Сумської області від 21 червня 2024 року (справа № 581/263/24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119894335>

34. Вирок Лубенського міськрайонного суду від 17 лютого 2022 року (справа № 539/5313/21, провадження № 1-кп/539/114/2022). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103361877>

35. Вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 28.03.2019 (справа № 303/1439/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80777212>

36. Вирок Самбірського міськрайонного суду Львівської області від 28 листопада 2024 року (справа № 452/2202/24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123367826>

37. Вирок Сколівського районного суду Львівської області від 10 січня 2024 року (справа № 453/813/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116189405>

38. Вирок Слобідського районного суду міста Харкова від 26 грудня 2025 року (справа № 641/10095/25). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132929503>

39. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86944990>

40. Вирок Снігурівського районного суду Миколаївської області від 18 березня 2021 року (справа № 485/1587/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95628578>

41. Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці, справа № 727/4574/23, провадження № 1-кп/727/303/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111727287>

42. Вирок Шишацького районного суду Полтавської області від 22 березня 2023 року (справа № 526/50/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109726162>

43. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо застосування обмежувальних заходів протидії домашньому насильству». URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/a76a7e6f-7afd-4f23-a1be-0552bf36e15a>

44. Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство: актуальні питання теорії та практики. URL: https://forumprava.pp.ua/files/006-014-2019-2-FP-Voznyuk_3.pdf

45. Гладкова Є.О. Питання загальносоціального запобігання злочинності. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/de8235b1-7ce6-4b7e-8f6c-bb738b48c82d/content?trackerId=0a9bf7fec2ac3b80>

46. Державна служба статистики. Статистика. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/m_w/arh_pr_nas.htm

47. Державна соціальна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025

року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 р. № 145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#Text>

48. Доброскок А.Ю. Кримінологічна характеристика особи злочинця при бандитизмі. URL: https://law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2023/26.pdf

49. Домашнє насильство щодо дітей під час карантинних обмежень. Як змінилася ситуація протягом «карантинного» року? URL: <https://uacrisis.org/uk/domashnye-nasylstvo-shhodo-ditej-pid-chas-karantynnyh-obmezhen-yak-zminylasya-sytuatsiya-protyagom-karantynnogo-roku>

50. Дудоров О.О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). К.: Ваіте, 2017. 872 с.

51. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2019. 288 с.

52. Економічні наслідки насильства щодо жінок в Україні. URL: https://ucsr.kiev.ua/publications/2017_Naslidky_nasylnva.pdf

53. Електронні засоби контролю за кривдниками: Україна та Іспанія розширюють співпрацю щодо протидії домашньому насильству. URL: <https://npu.gov.ua/news/elektronni-zasobi-kontrolyu-za-krivdnikami-ukraina-ta-ispaniya-rozshiryuyut-spivpratsyu-shchodo-protidii-domashnomu-nasilstvu>

54. Зінсу О.І. Кримінологічна характеристика особистості злочинця, який вчинив домашнє насильство. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261898/258280>

55. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

56. Колдов Є.О. Стокгольмський синдром як ознака латентної злочинності. *Young Scientist*. № 11 (63). 2018. С. 851-854

57. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

58. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

59. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25.10.2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text

60. Концепція Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 р. № 728-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2018-%D1%80#Text>

61. Копча В.В. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють злочини у сфері охоронної діяльності. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/311244/302475>

62. Корягіна А. Запобігання злочинності як різновид соціально-профілактичної діяльності. URL: <https://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/11/39.pdf>

63. Кримінальний кодекс України. Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

64. Кримінальний процесуальний кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

65. Кримінологія : підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Чернея ; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.

66. Ліховіцький Я.О. Запобігання злочинності (кримінальним правопорушенням) у сфері охоронної діяльності. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/09/51-1.pdf>

67. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18#Text>

68. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству: монографія / А. О. Галай, В. О. Галай, Л. О. Головка, В. В. Муранова та ін. / за заг. ред. А. О. Галай. Київ: КНТ, 2014. 160 с.

69. Мілорадова Н.Е., Доценко В.В. Особливості прояву домашнього насильства під час війни. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5892d81d-c191-4cac-ad1b-f5899c07e7fa/content?trackerId=0a9bf7fec2ac3b80>

70. Мінка Т. Розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства. *Нац. юрид. журнал: теорія и практика*. 2019. № 1/1. С. 98–101.

71. Назимко Є.С., Волобуєва О.О., Пономарьова Т.І. Криміналізація невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників як спосіб кримінально-правової протидії домашньому насильству. *Правові новели*. 2023. № 20. С. 267–272.

72. Назимко Є.С., Пономарьова Т.І. Запобігання кримінальним правопорушенням у сучасній кримінології: теорія та практика: монографія. Вид. 2-е, переробл. та доповн. Київ : ВД «Дакор», 2024. 312 с.

73. Назимко Є.С., Пономарьова Т.І. Невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників як детермінанта домашнього насильства. *Право і суспільство*. 2023. № 3. С. 374–379.

74. Назимко Є.С., Пономарьова Т.І., Ковальова О.В. Вплив рішень європейського суду з прав людини на механізм запобігання домашньому насильству в Україні. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. Випуск 2 (6). 2024. С. 65-70

75. Назимко Є.С., Пономарьова Т.І., Петренко В.О. Пробаційний нагляд як вид покарання у кримінальному праві України. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. Випуск 2 (10). 2025. С. 83-90

76. Назимко Є.С., Пономарьова Т.І., Семенишина-Фіголь Б.М. Невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників у механізмі запобігання домашньому насильству. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 543–435.

77. Назимко Є.С., Семенишин М.О., Пономарьова Т.І. Вплив міжнародних та європейських стандартів на становлення та розвиток національної кримінально-правової політики в умовах воєнного стану. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. №2. С. 128–132.

78. Нарок Т. Відповідальність за домашнє насильство під час війни: судова практика. *Юридична газета*. URL: <https://yurgazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/vidpovidalnist-za-domashnenasilstvo-pid-chas-viyni-sudova-praktika.html>.

79. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» / кол. авт.; за заг. ред. К. Б. Левченко, К. В. Павліченко, В. В. Чернея. Київ: МВС України; Нац. акад. внутр. справ, 2020. 415 с.

80. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 1104 с.

81. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2 вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

82. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10 вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. 1368 с.
83. Національна поліція України. Звіт про результати роботи. 2020. URL: https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/zvit-npu-za-2020-rik_com.pdf
84. Національна поліція України. Звіт про результати роботи. 2021. URL: https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/Zvit_NPU_2021_.pdf
85. Національна поліція України. Звіт про результати роботи. 2023. URL: https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/zvit_NPU_2023.pdf
86. Національна поліція України. Звіт про результати роботи. 2024. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2024/zvit-npu-2024.pdf
87. Національна поліція України. Звіт про результати роботи. 2025. URL: <https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/zvit-npu-2025.pdf>
88. Нестеренко Т.В. Досвід Польщі щодо кримінально-правової протидії домашньому насильству. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 5–7 грудня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 635-637
89. Нестеренко Т.В. Кримінально-правові ознаки суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 Кримінального кодексу України. *Права людини та публічне врядування*: матеріали VIII Міжнародного правничого форуму, м. Чернівці, 30 травня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 518-520
90. Нестеренко Т.В. Об'єктивні ознаки домашнього насильства. *Право та державне управління*. № 1. 2025. С. 446-451
91. Нестеренко Т.В. Підстави криміналізації домашнього насильства в Україні. *Держава та регіони*. № 1 (87). 2025. С. 254-261

92. Нестеренко Т.В. Причини та умови, що впливають на вчинення домашнього насильства відносно жінок в Україні. *Юридичний бюлетень*. Випуск 29. 2023. С. 316-326

93. Огляд судової практики Верховного Суду у провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KKS_dom_nasulstvo.pdf.

94. Основні тренди ринку праці у 2026 році. URL: <https://dcz.gov.ua/stat/stattrend>

95. Офіс Генерального прокурора. Статистика. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/2013-2024-roki-pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya>

96. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність : монографія. Харків: Юрайт, 2018. 446 с.

97. Пащенко О. О. Співрозмірність позитивних і негативних наслідків кримінально-правової заборони. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту*. Сер.: Право. 2015. Вип. 35. Ч. 1. Т. 3. С. 59–61

98. Письменський Є. О. Реалізація кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану: дослідження негативних тенденцій. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*: Серія Право. 2024. Вип. 17 (29). С. 300 – 310.

99. Плутицька К. М. Економічне домашнє насильство як новела у кримінальному законодавстві України. *Вісн. Запорізького нац. у-ту. Юридичні науки*. 2018. № 4. С. 101–106.

100. Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень: монографія. Харків: Право, 2020. 720 с.

101. Пономарьова Т. І. Теоретичні та практичні засади становлення і розвитку ювенальної віктимології в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Кропивницький. 2023. 35 с.

102. Пономарьова Т.І. Обмежувальні заходи та обмежувальні приписи у системі спеціальних заходів індивідуально-профілактичного запобігання домашньому насильству. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. Випуск 4 (8). 2024. С. 63-72

103. Пономарьова Т.І. Роль міжнародного та міжнародного гуманітарного права у системі запобігання кримінальним правопорушенням. *Juris Europensis Scientia*. Випуск 2, 2024. С. 75-81

104. Порядок реалізації експериментального проекту щодо організації професійного навчання жінок для працевлаштування у сферах, де вони були традиційно недостатньо представлені, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 р. № 1302. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1302-2024-%D0%BF#Text>

105. Постанова Верховного Суду від 28 лютого 2023 року (справа № 725/4683/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109395413>

106. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12 лютого 2020 року (справа №453/225/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87602679>

107. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». URL: https://w2.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4952&skl=9

108. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо застосування обмежувальних заходів протидії домашньому насильству». URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/d756ca71-8a90-4a0c-afaa-9bdcd89aee02>

109. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї: Закон

України від 25.09.2008 № 599-VI. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/599-17#Text>

110. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису: Закон України від 15.05.2003 № 759-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/759-15#Text>

111. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#n41>

112. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань: Закон України від 23.08.2023 р. № 3342-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#n325>

113. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

114. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 № 2789-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text>

115. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Закон України від 20.06.2022 № 2319-IX. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text>

116. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо застосування обмежувальних заходів протидії домашньому насильству». URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/c88ab69a-60e3-42f8-bd30-22654c57dc7e>

117. Проект Закону України «Про профілактику правопорушень». URL: <https://cv.court.gov.ua/tu26/6/2358/>

118. Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення: монографія. Андрушко П.П., Бакумов О.С., Баулін Ю.В., Бурдін В.М., Вишневська І.А., Горох О.П., Гуторова Н.О., Марчук Н.О., Навроцький В.О., Пономаренко Ю.А., Стрельцов Є.Л., Хавронюк М.І. / За заг. ред. Ю.В. Бауліна, М.І. Хавронюка. К.: Компанія ВАІТЕ. 494 с.

119. Протидія домашньому насильству органами Національної поліції: навч.-метод. посіб. / С. В. Альошкін, О. В. Даценко, К. Л. Бугайчук, Т. М. Малиновська, К. Ю. Шеремет. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ. 2019. 93 с.

120. Рішення ЄСПЛ «Левчук проти України» (заява № 17496/19). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f92#Text

121. Рішення ЄСПЛ «М.М. та З.М. проти України» від 03.11.2022 р. №4669/20. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h64#Text

122. Рішення ЄСПЛ по справі «Івашків проти України» (заява № 59670/14). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i22#Text

123. Романцова С. В. Запобігання сексуальному насильству щодо дітей в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2018. 19 с.

124. Скакун І. В. Проблемні питання адаптації законодавства України у сфері протидії домашньому насильству до законодавства ЄС. Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті: матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19-20 січ. 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. 109 с.

125. Собко Г. М. Кримінально-правові та кримінологічні основи протидії психічному насильству: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ. 2020. 791 с.

126. Стасюк Н. А. Соціальна обумовленість криміналізації домашнього насильства в Україні. Innovative development of science and education. Abstracts of the 2nd International scientific and practical conference. ISGT Publishing House. Athens, Greece. 2020. P. 615–620.

127. Стасюк Н.А. Кримінологічна характеристика домашнього насильства: дис. на здоб. ступ. доктора філософії (081 «Право»). / Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ. 2022. 173 с.

128. Степаненко О., Агапова К. Кількісний критерій систематичності як ознака домашнього насильства. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 326. С. 323–327

129. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року, затверджена Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>

130. Судова статистика. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/

131. Сукмановська Л. М. Історичні аспекти виникнення проблеми домашнього насильства. *Наук. вісн. Львівського держ. ун-ту внутр. справ*. 2016. Вип. 3. С. 272–281.

132. Ташматов В. А., Геращенко О. С., Івашко С. О. Соціальнопсихологічні риси домашнього насильника. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/41975d15-905f-4929-9cd3-899fff164210/content>

133. Тичина Д. М. Детермінанти, що впливають на вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством. *Право та державне управління*. 2023. № 2. С. 229–236.

134. Тичина Д. М. Доктринальні підходи до визначення домашнього насильства та його ознак. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2023. № 2. С. 227–233.

135. Тичина Д. М. Європейська практика запобігання домашньому насильству. *Правова позиція*. 2023. № 2 (39). С. 137–142.

136. Тичина Д. М. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади запобігання домашньому насильству в Україні: дис... докт. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2024. 632 с.

137. Тичина Д. М. Соціальна обумовленість криміналізації та генеза законодавства про кримінальну відповідальність за домашнє насильство в Україні. *Право і суспільство*. 2023. № 3. С. 352–359.

138. Тичина Д.М. Загальносоціальні заходи запобігання домашньому насильству в умовах війни. URL: https://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2022/42.pdf

139. Тичина Д.М., Посудевський І.В. Віктимізація сімейно-побутових відносин в Україні. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/3_2020/35.pdf

140. Указ Президента України від 21.09.2020 № 398/2020 «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/2020#Text>

141. Ухвала Борзнянського районного суду Чернігівської області від 01 листопада 2021 року (справа №730/449/21, провадження № 1-кп/730/46/2021). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100749754>

142. Фіалка М.І. Особистість кримінального правопорушника як елемент предмету кримінологічної науки. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/09/27-3.pdf>

143. Христова Г. Освітній курс «Розгляд судами справ, пов'язаних з насильством в сім'ї». Методичний посібник. Київ. ТОВ «Компанія «ВАІТЕ», 2019. 86 с.

144. Циганчук Т. В., Лях Д.Д. Причини та наслідки насильства над жінкою в сім'ї. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3530/1/2.pdf>

145. Черниш М.О. Суб'єкти загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля. URL: https://lsej.org.ua/12_2024/171.pdf

146. Шугало А. Я. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні : дис. ... д-ра філософії в галузі права : 081. Львів, 2025. 229 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Акти впровадження

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
кандидат юридичних наук, професор
 Олена ВОЛОБУЄВА
«25» 2026 р.

АКТ
впровадження результатів дисертаційного дослідження
в науково-дослідну діяльність Донецького державного університету
внутрішніх справ

1. Комісія у складі:

Голова комісії: Ганна БУГА, начальник відділу організації наукової діяльності, доктор юридичних наук, доцент

Члени комісії: 1. Тетяна ПОНОМАРЬОВА, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка, доктор юридичних наук, старший дослідник
2. Юлія ДАНИЛЕВСЬКА, завідувач відділення аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
3. Андрій УДОД, завідувач кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, кандидат юридичних наук, доцент

2. Комісія встановила:

Результати дисертаційного дослідження Нестеренко Тетяни Василівни на тему: «Кримінологічна характеристика та запобігання домашньому насильству, що вчиняється відносно жінок в Україні» використовуються в науково-дослідній діяльності Донецького державного університету внутрішніх справ під час проведення кримінально-правових та кримінологічних досліджень.

У науково-дослідній роботі Донецького державного університету внутрішніх справ використовуються положення щодо:

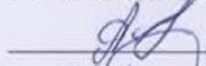
– доцільності застосування до осіб, які вчинили домашнє насильство електронних засобів контролю та внесення відповідних змін у національне законодавство;

– доцільності виключення кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством із переліку видів протиправних діянь, кримінальне провадження щодо яких здійснюється у формі приватного обвинувачення;

– доцільності доповнення ст. 126-1 КК України приміткою, у якій має бути визначено перелік кримінальних правопорушень, які можуть вважатися такими, що пов'язані із домашнім насильством;

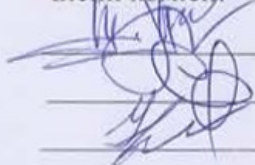
– доцільності доповнення ст. 126-1 КК України такими кваліфікуючими ознаками як: вчинення таких дій щодо: неповнолітньої особи або вагітної жінки; малолітньої особи або особи із інвалідністю; вчинення правопорушення особою, яку вже було засуджено за домашнє насильство або кримінальні правопорушення, що із ним пов'язані; вчинення домашнього насильства у присутності дитини.

Голова комісії:

Анна БУГА

Члени комісії:

Тетяна ПОНОМАРЬОВА

Юлія ДАНИЛЕВСЬКА

Андрій УДОД

ЗАРЕЄСТРОВАНО

в журналі обліку актів впровадження результатів наукових досліджень в науково-дослідну діяльність
Донецького державного університету внутрішніх справ
« 08 » 04 2016 р.

Науковий співробітник ВОНП

Буга Т.С.

(підпис, прізвище)

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
кандидат юридичних наук, професор

Олена ВОЛОБУЄВА

« 08 » / 04 2026 р.

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
в освітній процес Донецького державного університету внутрішніх справ**

1. Комісія у складі:

Голова комісії: Ганна БУГА, начальник відділу організації наукової діяльності, доктор юридичних наук, доцент

Члени комісії: 1. Ольга ГАПОНЮК, начальник відділу забезпечення якості освіти, кандидат економічних наук, доцент

2. Ольга КОВАЛЬОВА, гарант освітньо-наукової програми «Право» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю D8 Право, галузь знань D Бізнес, адміністрування та право

3. Юлія ДАНИЛЕВСЬКА, завідувач відділення аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

2. Комісія встановила:

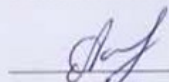
Результати дисертаційного дослідження Нестеренко Тетяни Василівни на тему: «Кримінологічна характеристика та запобігання домашньому насильству, що вчиняється відносно жінок в Україні» використовуються в освітньому процесі Донецького державного університету внутрішніх справ при викладанні навчальної дисципліни «Кримінальне право», «Кримінологія», а також при підготовці лекцій і навчальних посібників із цих дисциплін. Зокрема в частині:

– типових кримінологічних ознак особи, що вчиняє домашнє насильство щодо жінок в Україні: чоловік (86,3 %), 40–54 років (43,4 %), із базовою середньою та профільною середньою освітою (75,8 %), працездатний, але такий, що ніде не працює та не навчається (82,8 %), громадянин України (99,3 %). З морально-психологічної сторони характеризується таким: 1) відсутність емпатії; 2) низька здатність до саморефлексії; 3) схильність до зловживання алкогольними та наркотичними речовинами; 4) відсутність

базових уявлень про інститут родини та його цінності; 5) незадовільний рівень статевого виховання. Кримінально-правові ознаки, здебільшого відсутні. Найбільш розповсюдженою є вчинення домашнього насильства у стані алкогольного сп'яніння;

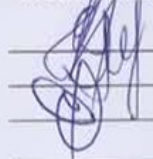
– систематизації заходів загальносоціального запобігання домашньому насильству, яке вчиняється щодо жінок, які диференційовані на такі: 1) створення/розвиток програм економічної та фінансової грамотності, а також навчання основам професійного розвитку; 2) створення для представників правоохоронних органів курсів підвищення кваліфікації за напрямом взаємодії із жертвами домашнього насильства; 3) створення програм, орієнтованих на роботу з чоловіками, які є основною цільовою групою; 4) заохочення кіно- та відеопродукції, яка популяризує здорові стосунки та не романтизують насильство в родині; 5) виховання культури втручання, яка унеможливуватиме ігнорування насильства третіми особами; 6) визначення запобігання домашньому насильству пріоритетом національної безпеки та соціальної політики; 7) забезпечення міжвідомчої координації між суб'єктами, які залучені до запобігання домашньому насильству, їх участі у міжнародних програмах та ініціативах; 8) посилення ролі офіцерів із гендерних питань.

Голова комісії:

Ганна БУГА

Члени комісії:

Ольга ГАПОНЮК

Ольга КОВАЛЬОВА

Юлія ДАНИЛЕВСЬКА

ЗАРЕЄСТРОВАНО

в журналі обліку актів впровадження результатів наукових досліджень в освітній процес
Донецького державного університету внутрішніх справ

« 08 » 04 2026 р.

Науковий співробітник ВОНР

Буга

Т.С. Буга

(підпис, прізвище)

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Нестеренко Т.В. Причини та умови, що впливають на вчинення домашнього насильства відносно жінок в Україні. *Юридичний бюлетень*. Випуск 29. 2023. С. 316-326
2. Нестеренко Т.В. Об'єктивні ознаки домашнього насильства. *Право та державне управління*. № 1. 2025. С. 446-451
3. Нестеренко Т.В. Підстави криміналізації домашнього насильства в Україні. *Держава та регіони*. № 1 (87). 2025. С. 254-261

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Нестеренко Т.В. Досвід Польщі щодо кримінально-правової протидії домашньому насильству. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права*: матеріали Х Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 5–7 грудня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 635-637
2. Нестеренко Т.В. Кримінально-правові ознаки суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 Кримінального кодексу України. *Права людини та публічне врядування*: матеріали VIII Міжнародного правничого форуму, м. Чернівці, 30 травня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 518-520